

อนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

และ

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต

ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

วันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔

สำนึกในพระกรุณาธิคุณ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จพระราชดำเนินมาพระราชทานเพลิงศพ **รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี** (ฉิม ศุกรสมิต) ผู้เป็นบิดา และ **นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต** ผู้เป็นบุตร ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม นับเป็นพระกรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่เปรียบมิได้ พระกรุณาธิคุณนี้ หาก รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) และนาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต มีญาณวิถีทางใดจะทราบแล้ว จักมีแต่ความปีติชื่นชมโสมนัส และซาบซึ้งในพระกรุณาธิคุณที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเกียรติยศอันสูงส่งยิ่งในวาระนี้ด้วย

ภริยา ทายาท พร้อมด้วยผู้ร่วมสกุลวงศ์ ตลอดจนบรรดาญาติ ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมกราบถวายแทบเบื้องพระยุคลบาท และขอสำนึกในพระกรุณาธิคุณนี้ไว้ด้วยความภักดีตราบชั่วกาลนาน.

ขอขอบพระคุณ

ขอกราบขอบพระคุณแด่ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพนับถือ และญาติมิตรทั้งหลายที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์ทั้งสอง นับตั้งแต่การอาบน้ำศพ การรับเป็นเจ้าภาพสวดพระอภิธรรม การมาฟังสวดพระอภิธรรมและฟังเทศน์ การร่วมบำเพ็ญกุศล ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ตลอดจนมาร่วมในงานพระราชทานเพลิงศพนี้ แม้จะช่วยด้วยกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรือมีใจระลึกถึงก็ตาม

ข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จงประทานพรมงคลเพื่อปกป้องภัยวิบัติของบรรดาท่านทั้งหลาย ขอจงปัดเป่าความทุกข์ทั้งปวงให้พินาศไปจากท่าน ขอจงเพิ่มพูนทรัพย์สมบัติ โชควาสนา เกียรติยศปรากฏแด่ท่านและครอบครัว อีกทั้งขอจงปราศจากโรคภัยทั้งปวงด้วย เทอญ

หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดขาดตกบกพร่อง ขอได้โปรดกรุณาให้อภัยด้วย.

เจ้าภาพ

[illegible]

ขอให้นามสกุลของ พลเสือป่าฉิม ประจำกองพันเสือป่าเสนาหลวงรักษาพระองค์ ตามที่ขอมานั้น ว่า "ศุกรสมิต" (เขียนเปนอักษรโรมัน ว่า "Sukrasmita") อันเปนมงคลนาม

ขอให้สกุล ศุกรสมิต มีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ในกรุงสยามชั่วกัลปาวสาน ฯ/๑—

พระที่นั่งอัมพรสถาน

วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๒

ผ้าเช็ดตัวของนายสวัสดิ์ภักดี ได้รับพระราชทานจาก
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร

พี่อาคมกำลังจุดธูป-เทียน หน้าพระประธานภายในอุโบสถ

คุณแม่-พี่ไพ และญาติพี่น้อง ไปส่งพระอาคมที่กุฏิเจ้าคุณศรี ฯ

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๓๓ ๒๔

สำนักพระราชวัง

๑๕ มกราคม ๒๕๒๔

รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) บ.ม. อายุ ๙๑ ปี ข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักพระราชวัง ถึงแก่กรรมด้วยความชรา ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร วันพุธ ที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๒๔ เวลา ๒๐.๐๐ น.

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. พระราชทานน้ำหลวงอาบศพ พร้อมด้วยหีบเกียรติยศประกอบศพ ณ ศาลาวัดมกุฏกษัตริยาราม กรุงเทพมหานคร

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานหีบเชิงชายประกอบศพ.

หวีศักดิ์ พิมพ์.

หาน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี เพื่อทราบ เครื่องประกอบเกียรติยศที่พระราชทานมานี้และเจ้าพนักงาน ที่มาปฏิบัติ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างใดทั้งสิ้น.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

๕๘๑ ต. วัดอรุณ อ. บางกอกใหญ่ กรุงเทพ ฯ ๖

วันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

เรื่อง ขอพระราชทานพระมหากรุณาอัญเชิญเสด็จ ฯ พระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

เรียน ท่านราชเลขาธิการ

ตามที่นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) ข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักพระราชวัง แผนกตำรวจวัง ได้ถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๔

บัดนี้ บรรดาทายาทได้ดำเนินการขอพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม โดยที่นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) ได้ถวายความจงรักภักดีรับใช้ใต้เบื้องยุคลบาทของพันโท สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ฯ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ จึงใคร่ขอพระมหากรุณาธิคุณ กราบบังคมทูลอัญเชิญ พันโทสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ฯ และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา เสด็จพระราชทานเพลิงศพในระหว่างวันที่ ๒๖–๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. วันใดวันหนึ่งสุดแต่พระราชอัธยาศัย เพื่อเป็นศิริมงคลและเป็นเกียรติประวัติแก่ นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) และวงศ์ตระกูลสืบต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอได้โปรดนำความกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บรรดาทายาทหวังในความกรุณาจากท่านราชเลขาธิการ และขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต

(นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต)

ทายาท

ที่ รล. ๐๐๐๒/๒๘๖๐ สำนักราชเลขาธิการ

๑๒ มีนาคม ๒๕๒๔

เรื่อง ทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ภักดี

เรียน นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอให้นำความกราบบังคมทูล ขอพระราชทานอัญเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ไปพระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) ข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักพระราชวัง ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ในระหว่างวันที่ ๒๖–๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. วันใดวันหนึ่งสุดแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองพระบาทแล้ว ทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น.

ขอได้โปรดติดต่อรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้กับเจ้าหน้าที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง และเจ้าหน้าที่แผนกรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญ ฯ โดยด่วนด้วย.

ขอแสดงความนับถือ

(หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์)

ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์ โทร. ๒๒๑๑๑๕๑–๕ ต่อ ๒๐,๒๑ และ ๕๙

๕๘๑ แขวงวัดอรุณ เขตบางกอกใหญ่ กทม.

๓๑ มีนาคม ๒๕๒๔

เรื่อง ขอพระราชทานพระกรุณาอัญเชิญเสด็จ ฯ พระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต

เรียน ท่านราชเลขาธิการ

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๒๔ ที่ รล. ๐๐๐๒/๒๘๖๐

ตามที่ท่านได้กรุณาแจ้งให้นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ผู้ซึ่งเป็นทายาทจัดการเรื่องขอพระราชทานเพลิงศพนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) ทราบว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ไปพระราชทานเพลิงศพนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

บัดนี้ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้ถึงแก่มรณกรรมอย่างเฉียบพลันเมื่อวันศุกร์ที่ ๖ มีนาคม ๒๕๒๔ เวลาประมาณ ๒๒.๐๐ น. ณ โรงพยาบาลภูมิพลด้วยโรคเส้นโลหิตที่หัวใจตีบ ยังความโศกเศร้าแก่มารดาผู้ชราภาพ และบรรดาญาติพี่น้องอย่างสุดซึ้ง จึงได้ปรึกษากัน เห็นสมควรว่าจะกำหนดขอพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต พร้อมกับนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) ผู้เป็นบิดา คือในวันพฤหัสที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งเป็นวาระที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร จะเสด็จไปพระราชทานเพลิงศพนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) ข้าพเจ้าใคร่จะขอพระราชทานอัญเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร พร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ทรงโปรดพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ด้วย จักเป็นพระกรุณาธิคุณอย่างท่วมท้นและเพื่อเป็นเกียรติประวัติแก่สกุลศุกรสมิตสืบต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อขอได้โปรดนำความกราบบังคมทูลทรงทราบฝ่าละอองพระบาท การจะควรประการใดสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บรรดาทายาทหวังในความกรุณาจากท่านราชเลขาธิการ และขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้ด้วย.

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

ชาญชัย ศุกรสมิต

(นายแพทย์ชาญชัย ศุกรสมิต)

ทายาท

ที่ รล. ๐๐๐๒/๔๓๐๑ สำนักราชเลขาธิการ

๒๓ เมษายน ๒๕๒๔

เรื่อง ทรงรับเชิญเสด็จ ฯ ไปพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต

เรียน นายแพทย์ชาญชัย ศุกรสมิต

อ้างถึง หนังสือลงวันที่ ๓๑ มีนาคม ๒๕๒๔

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอให้นำความกราบบังคมทูล ขอพระราชทานอัญเชิญสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ไปพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ในโอกาสเดียวกับที่จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกร-สมิต) ในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ความละเอียดแจ้งอยู่แล้ว นั้น

ได้นำความกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองพระบาทแล้ว ทรงรับเชิญเสด็จพระราชดำเนินไปในวันและเวลาดังกล่าว

ขอได้โปรดติดต่อรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้กับเจ้าหน้าที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง และเจ้าหน้าที่แผนกรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญ ประจำกรมราชองครักษ์ โดยด่วนด้วย.

ขอแสดงความนับถือ

(หม่อมหลวงทวีสันต์ ลดาวัลย์)

ราชเลขาธิการ

กองการในพระองค์ โทร. ๒๒๑๑๑๕๑-๕ ต่อ ๒๐,๒๑ และ ๕๙

(แบบ ก.)

หมายรับสั่งที่ ๔๑/๒๕๒๔

สำนักพระราชวัง

๒๗ เมษายน ๒๕๒๔

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร จะเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรชายา ไปในการพระราชทานเพลิงศพ นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) และ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

วันพฤหัสบดี ที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๒๔ เวลา ๑๗.๐๐ น.

สฤษดิ์เดช ทิมพ์.
(ลายมือชื่อ) ท่าน.

วัน	หน้าที่ พนักงานพระราชพิธี
	นำหมายเรียน เจ้าภาพศพ นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) และนาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต เพื่อทราบ.

ทั้งนี้ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง

โดยหน้าที่ราชการ

(ลายมือชื่อ)

ผู้รับรับสั่ง

รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

ชาตะ วันอังคารที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๓

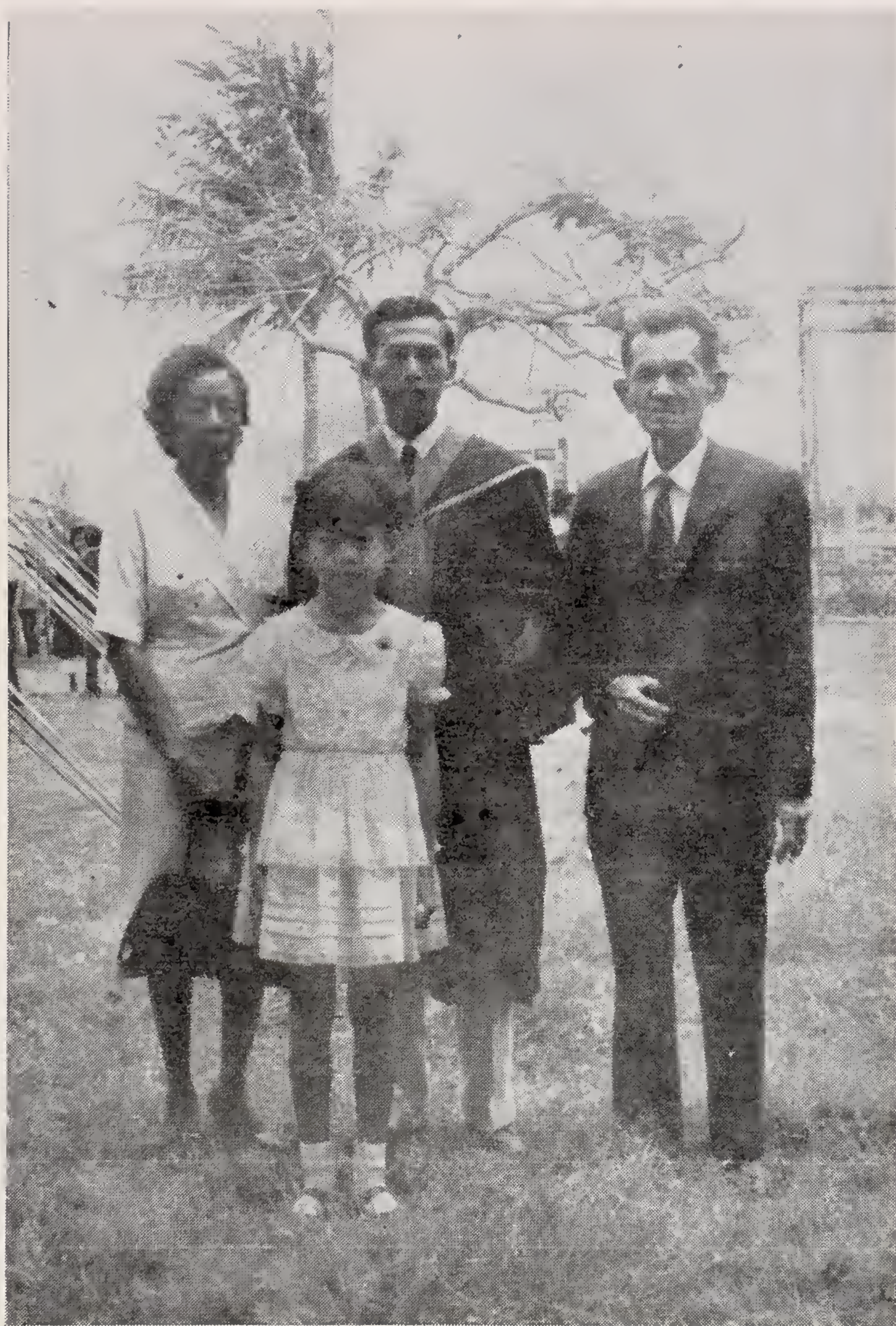
มรณะ วันพุธที่ ๑๔ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๔

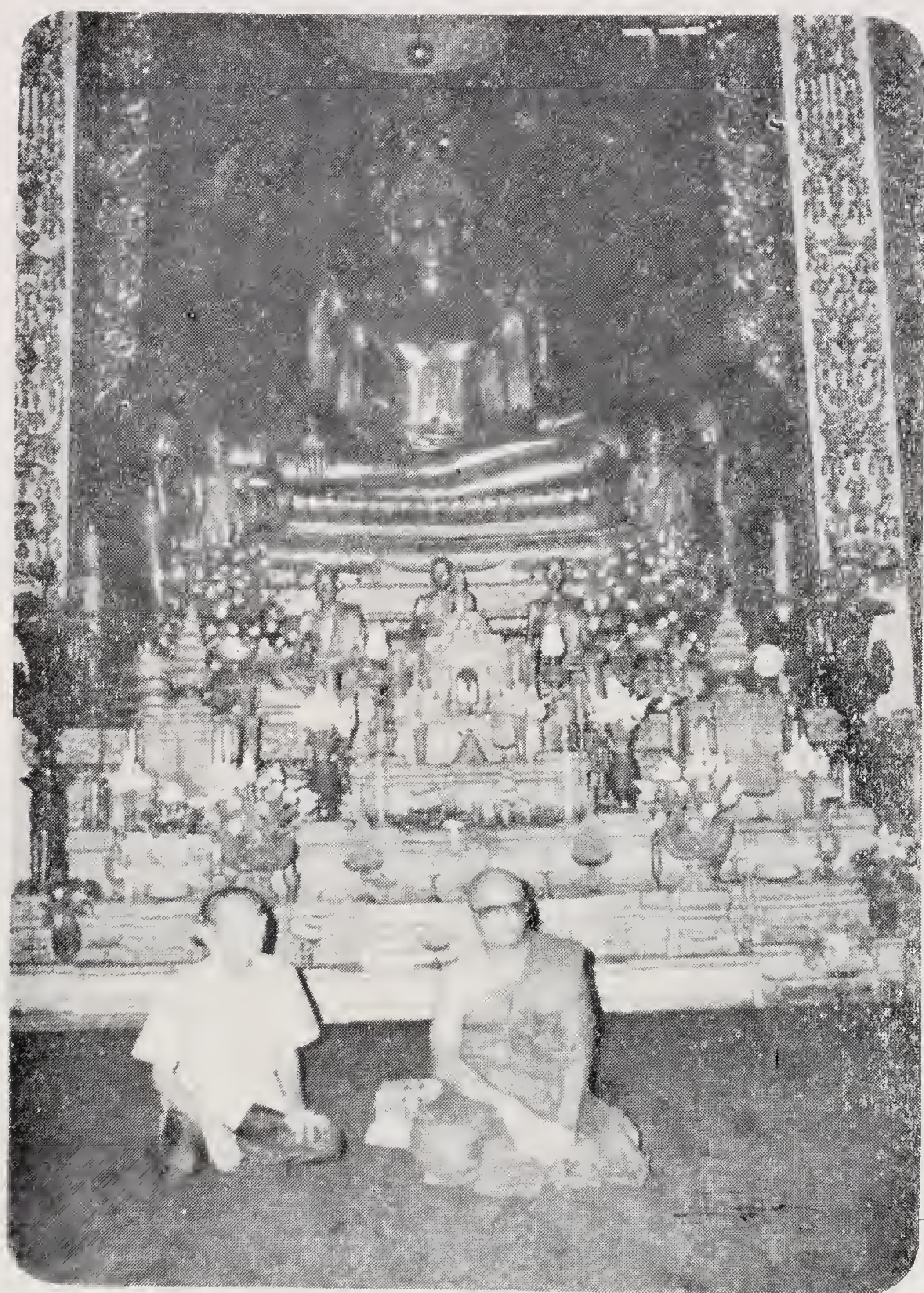
คุณพ่อ – คุณแม่ และลูก ๆ
ถ่ายเมื่อ ๒๒ มิถุนายน ๒๔๙๖

คุณพ่อ วันไปส่งพี่อาคมที่ท่าอากาศยาน
ดอนเมือง เพื่อไปศึกษาต่อ ณ สหรัฐอเมริกา
เมื่อ พฤศจิกายน ๒๕๐๘

คุณพ่อเมื่อวันรับปริญญาแพทย์ของ น.พ. ชาญชัย
บุตรคนที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๐๙

คุณพ่อถ่ายภาพร่วมกับพี่อาคม ในวันอุปสมบท
ภายในอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหาร

คุณพ่อถ่ายภาพร่วมกับหลานปู่และหลานตา ที่บ้านพี่อาคม

หลานตาและหลานปู่

ประวัติโดยสังเขป

ประวัติส่วนตัว

รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๓๓ ณ ตำบลบ้านสามเรือน จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นบุตรคนที่ ๒ ของ นายยิ้ม และนางปริก ซึ่งพี่และน้องได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังเล็ก ๆ

นายสวัสดิ์ภักดี ได้ทำการสมรสกับนางสาวชื้น ศรีไชยยันต์ บุตรีพระยาเสนาภูเบศร์ และคุณหญิงวัน มีบุตรธิดารวม ๗ คน คือ

๑. นางศรีสกุล บรรจงจิตร (สมรสกับ นาวาตรี สุชน บรรจงจิตร ร.น.)
(พระองค์เจ้าอดิศัยสุริยาภา ประทานชื่อ ศรีสกุล)

๒. นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต (สมรสกับนางสาวประไพ แสงเถกิง) ได้ถึงแก่กรรมเมื่อวันศุกร์ที่ ๖ มีนาคม ๒๕๒๔
(เดิมพระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ ประทานชื่อ บุญคม)

๓. นายสมชาย ศุกรสมิต (สมรสกับนางสาวจันตรา ทิพยศรี)
(เดิมพระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ ประทานชื่อ สมรัก) มีหลานปู่ ๔ คน คือ

๑. ด.ช. สืบสกุล ศุกรสมิต

๒. ด.ญ. สุทธิลักษณ์ ศุกรสมิต

๓. ด.ช. ยิ่งชาย ศุกรสมิต

๔. ด.ช. ยอด ศุกรสมิต

๔. นางนวลจันทร์ ทองชัช (สมรสกับนายมนต์ ทองชัช) มีหลานตา ๓ คน คือ

๑. น.ส. มนต์จันทน์ ทองชัช

๒. น.ส. มนต์มนัส ทองชัช

๓. ด.ญ. มนต์จรัส ทองชัช

๕. นายแพทย์ ชาญชัย ศุกรสมิต (สมรสกับนางสาวอำไพ เกตุรวม) มีหลานปู่ ๔ คน คือ

๑. ด.ญ. ชรัมพร ศุกรสมิต

๒. ด.ช. พีรชาติ ศุกรสมิต

๓. ด.ญ. วงวิลาส ศุกรสมิต

๔. ด.ช. พัฒนชัย ศุกรสมิต

๖. นางชวนชม เทพหัสดิน ณ อยุธยา (สมรสกับนาวาเอก กังวาฬ เทพหัสดิน ณ อยุธยา) มีหลานตา ๑ คน คือ

นายกัณชิง เทพหัสดิน ณ อยุธยา

๗ ด.ช. สมศักดิ์ (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุได้ ๖ เดือน)

ชีวิตเมื่อเยาว์วัยได้อยู่กับบิดา–มารดาเรื่อยมาจนอายุได้ ๑๘ ปี จึงเข้าเป็นเสมียนโรงพัก จังหวัดราชบุรี ทำงานได้ ๑ ปีก็ลาออกมาอยู่กับบ้าน

ต่อมาได้เริ่มต้นใช้ชีวิตในกรุงเทพ ฯ โดยพระยาเทพสมบัติ (เจน นาคเสวี) ซึ่งเป็นลูกของคุณลุงชุ่ม ศักดิ์เป็นพี่ชาย ขณะนั้นมียศเป็นจมื่นศรีสรลักษณ์ มหาดเล็กห้องบรรทมของรัชกาลที่ ๖ ได้นำเข้ามาอยู่ด้วยและอุปการะเรื่อยมา ภายหลังได้ฝากเข้าทำงานกับเจ้าพระยาธรรมา เวลาออกเวรก็ไปนอนกับพี่ชาย โดยมากตามเสด็จเจ้านาย ไม่ค่อยได้อยู่พระราชวัง เจ้านายที่ตามเสด็จบ่อย ๆ คือ พระองค์เจ้าอดิศัยสุริยาภา พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระพันวสาอัยยิกาเจ้า ต่อมาได้อยู่กับพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพย์อาภา

เมื่อได้สมรสกับนางสาวชื้น ศรีไชยยันต์ จึงได้ย้ายมาที่บ้านสะพานหันปากคลองโอ่งอ่าง เมื่ออายุได้ ๔๐ เศษ พระยาเสนาภูเบศร์ (อังกาบ ศรีไชยยันต์) ได้อุปสมบทให้ และจำพรรษาอยู่ ณ วัดบพิตรพิมุข (วัดเชิงเลน) ๑ พรรษา ลาสิกขาแล้วกลับเข้ารับราชการตามเดิม

สงครามโลกครั้งที่ ๒ วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๔๘๗ ได้เป็นกรรมการรักษาทรัพย์สมบัติของชาติ ต้องไปอยู่เฝ้าที่ถ้ำจังหวัดเพชรบูรณ์ และเมื่อ ๑๙ กรกฎาคม ๒๔๘๘ ก็เป็นกรรมการรักษาทรัพย์สมบัติของชาติอีก เมื่อกลับจากเพชรบูรณ์ครั้งหลังได้เป็นไข้ป่าอย่างแรงเกือบเอาชีวิตไม่รอด เวลานั้นญี่ปุ่นขึ้นและตั้งฐานทัพที่ประเทศไทย ครอบครัวได้อพยพไปอยู่ที่จังหวัดสมุทรสาคร ที่บ้านสะพานหันคงมีนายสวัสดิ์ภักดีอยู่กับลูก ๆ เพียง ๓ คน คือ ศรีสกุล, อาคม, และสมชาย กับพี่สะใภ้อีก ๑ คน ซึ่งทำหน้าที่แม่บ้าน ลูกระเบิดได้ลงที่โรงไฟฟ้าวัดเลียบ

ฝั่งตรงข้ามบ้าน ทำให้บ้านได้รับความเสียหายบ้างไม่มากนัก ครั้นสงครามเลิกได้ขายบ้านที่สะพานหัน แล้วมาซื้อบ้านที่ฝั่งธนแถววัดอรุณอยู่มาจนทุกวันนี้

อายุ ๖๐ ปี ออกจากราชการเหตุสูงอายุ เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๔๙๔ ครั้นต่อมาเมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๙๔ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวองค์ปัจจุบันได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กลับเข้ารับราชการประเภทคนจ้าง แผนกตำรวจวัง สำนักพระราชวัง ประจำสวนจิตรลดารโหฐาน นายสวัสดิ์ภักดีได้ถวายความจงรักภักดีใต้เบื้องยุคลบาทของล้นเกล้า ฯ ทั้ง ๒ พระองค์ รวมทั้งพระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ โดยเฉพาะกับสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร นายสวัสดิ์ภักดีได้ถวายความจงรักภักดีอย่างใกล้ชิดตลอดมาจนอายุได้ ๖๗ ปี จึงได้ออกจากราชการมารับบำนาญ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๐๒ เป็นต้นมา

หลังจากออกมารับบำนาญแล้ว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ สยามมกุฎราชกุมาร ในขณะนั้นดำรงพระยศเป็น พระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ เสด็จกลับมาเยือนประเทศครั้งแรก หลังจากทรงไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ได้ตรัสถามถึงนายสวัสดิ์ภักดีว่า ยังอยู่หรือเป็นอย่างไรบ้างอยากพบ นายสวัสดิ์ภักดีจึงได้ไปเข้าเฝ้าและได้รับพระราชทานผ้าขนหนูเช็ดตัวสีกรมท่า ๑ ผืน ญาติ ๆ ที่ไปเยี่ยมจะเห็นผ้าผืนนั้นวางตรงหัวนอนตลอดเวลา และนายสวัสดิ์ภักดีจะบอกว่าได้รับพระราชทานจากพระหัตถ์เจ้าฟ้าชาย นอกจากนั้นจะกล่าวถึงพระองค์อย่างชื่นชมและเทิดทูนให้ลูก ๆ หลาน ๆ ฟังถึงการที่ได้รับใช้ภายใต้เบื้องยุคลบาทตลอดมา ผ้าขนหนูที่ได้รับพระราชทานจะใช้เฉพาะเช็ดหน้าเท่านั้น นอกจากนั้นก็มักจะคล้องคออยู่เสมอ ไม่เคยวางไว้ห่างตัวเลย จนกระทั่งถึงแก่กรรม

อายุ ๘๐ ปี ได้ไปทำบุญอายุที่โรงพยาบาลสงฆ์

อายุ ๙๐ ปี ได้อุปสมบทบุตรชายคนโต คือ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

อายุ ๙๑ ปี ถึงแก่กรรม ณ โรงพยาบาลศิริราช หลังจากนอนป่วยโดยใช้อ๊อกซิเจนช่วยในการหายใจอยู่เพียง ๓ วันเท่านั้น

เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต คือ น้ำหลวง หีบเชิงชาย

เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง คือ เพลิงหลวง

ประวัติราชการ

ยศ

พันทนายเอก	วันที่	๓๐/๕/ ๒๔๖๒
ว่าที่รองเสวกตรี	,,	๙ / ๒ / ๒๔๖๕
รองเสวกตรี	,,	๓ / ๑๐ / ๒๔๖๖

บรรดาศักดิ์

นายสวัสดิ์ภักดี (ประทวน)	วันที่	๒๑/๑/ ๒๔๖๕
เวนคืนบรรดาศักดิ์	,,	๒๖ มี.ค. ๒๔๘๕
กลับคืนบรรดาศักดิ์เดิม	,,	๙ ก.พ. ๒๔๘๘

อิสริยาภรณ์

เหรียญบรมราชาภิเษกเงิน	วันที่	๒๕/๑๑/ ๒๔๖๘
เหรียญฉลองพระนคร ๑๕๐ ปี	,,	๔/๑/ ๒๔๗๕
เหรียญจักรพรรดิมาลาเงิน	,,	๒๐/๘/ ๒๔๘๓
เหรียญเงินมงกุฎไทย	,,	๒๐ ก.ย. ๒๔๘๖
เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๕	,,	๑๔ มี.ค. ๒๔๘๙
เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย	,,	๔ ธ.ค. ๒๔๙๒
เหรียญบรมราชาภิเษก ร. ๙	,,	๕ พ.ค. ๒๔๙๓
เหรียญรัตนาภรณ์ชั้น ๕	,,	๗ ก.ค. ๒๔๙๖

ตำแหน่งหน้าที่

พนักงานวัง กรมพระตำรวจวัง	วันที่	๑/๖/ ๒๔๕๘
พนักงานกรมที่ ๑ ขวา กรมวัง	,,	๑/๑/ ๒๔๖๙
นายเวรชาววังขวา กรมวัง	,,	๑/๑/ ๒๔๗๐
นายเวรชาววัง กรมที่ ๑ กรมวัง	,,	๑/๗/ ๒๔๗๕
รองเวร ๙ ที่ ๑ กองตำรวจวัง กรมวัง	,,	๑/๑๒/ ๒๔๗๖
พนักงานวังอันดับ ๓ เวรที่ ๑ กองตำรวจวัง กรมวัง	,,	๑/๓/ ๒๔๗๗

พนักงานแผนกตำรวจวัง กองวัง และพระราชพิธี	วันที่	๑/๕/ ๒๔๗๘
พนักงานจัตวา แผนกตำรวจวัง กองวังและพระราชพิธี	,,	๑/๑/ ๒๔๘๐
พนักงานตรี แผนกตำรวจวัง กองวัง และพระราชพิธี	,,	๑ ม.ค. ๒๔๘๗
ออกจากราชการเพื่อรับบำนาญเหตุสูงอายุ (๖๐ ปี)	,,	๒๔ มี.ค. ๒๔๙๔
คนจ้าง แผนกตำรวจวัง กองวัง สำนักพระราชวัง	,,	๒๑ เม.ย. ๒๔๙๔
ผู้ช่วยนายเวร (วิสามัญ) แผนกตำรวจวัง สำนักพระราชวัง	,,	๑ มี.ค. ๒๔๙๕
ผู้ช่วยนายเวร (วิสามัญ) ตรี ,, ,,	,,	๑ ม.ค. ๒๔๙๗
ออกจากราชการเหตุสูงอายุ (๖๗ ปี)	,,	๑ ม.ค. ๒๕๐๒

หน้าที่พิเศษ

เป็นกรรมการรักษาทรัพย์สมบัติของชาติ	วันที่	๖ ต.ค. ๒๔๘๗
,, ,, ,,	,,	๑๙ ก.ค. ๒๔๘๘

วาระสุดท้ายของคุณพ่อ

คุณพ่อเป็นคนร่างเล็กบาง แต่แข็งแรง สุขภาพอนามัยดี ไม่ใคร่เจ็บป่วย เคยเข้ารักษาตัวอยู่โรงพยาบาลศิริราชเมื่อประมาณ ๑๐ ปีล่วงมาแล้ว เนื่องจากเส้นโลหิตที่สมองอุดตัน ทำให้ไม่สามารถพูดออกมาเป็นถ้อยคำได้ตามความต้องการ เช่นถุงเท้าคุณพ่อเรียกเป็นเรือ ลอตเตอรี่เรียกเป็นสาย กระดาษเช็ดมือเรียกเป็นเชือก กว่าจะพูดกันรู้เรื่องก็เหนื่อยไปตาม ๆ กัน แม้แต่ชื่อของลูก ๆ ทุกคนก็ลืมไปหมดเรียกไม่ถูก ต้องหัดเขียน หัดเซ็นชื่อตนเอง และทำการรักษาอยู่เกือบ ๑ ปี จึงหายเป็นปกติ ต่อมาเมื่อ ๓ ปีที่ผ่านมานี้ ได้ผ่าตัดเนื้องอกที่ในลำคอต้องไปรับการฉายแสงทุกวันเป็นเวลา ๒ เดือนก็หายเป็นปกติดี แต่ต้องได้รับการเช็คอยู่ทุกระยะเมื่อประมาณเดือนกันยายน ๒๕๒๓ คุณพ่อไม่ใคร่สบาย เวลาบ้วนเสมหะปรากฏว่ามีเลือดปนออกมา พี่ศรีสกุลเข้าใจว่าเป็นเลือดออกจากแผลที่ลำคอ จึงพาคุณพ่อไปให้คุณหมอพัฒนะซึ่งทำการรักษาเนื้องอกในลำคอตรวจ ปรากฏว่าเป็นเลือดจากปอด เนื่องจากเป็นนิวมอร์เนียต้องพักรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลาเกือบ ๑๐ วัน จึงได้กลับมาพักผ่อนอยู่ที่บ้าน หลังจากนี้พี่ศรีสกุลต้องมานอนเฝ้าอยู่หน้าเตียงคุณพ่อตลอดมา เพราะระยะนี้คุณพ่ออ่อนแอลงไปมากเดินไปไหนก็ไม่ใคร่มีแรง ตลอดเวลาพี่ศรีสกุลจะเฝ้าคอยดูคุณพ่อว่ามีอะไรผิดสังเกตไปบ้าง จะคอยนำยาบำรุงและยารักษามาให้คุณพ่อรับประทานอยู่เสมอมิได้ขาด จนเวลาหลานหรือลูก ๆ จะหยิบให้ต้องใส่บนฝ่ามือคุณพ่อและนับดูว่ามีกี่เม็ด ครบหรือยัง (ปกติก็มี ๔ เม็ด) สีอะไรบ้างที่ยังขาดไป เมื่อเห็นว่าครบแล้วจึงจะกิน คุณพ่อกินยาง่ายเหมือนกินลูกกวาด ตอนระยะหลังถ้าพี่ศรีสกุลไม่อยู่ หลาน ๆ หยิบยาให้มักจะไม่ยอมกิน บอกบ่อย ๆ เข้าก็ถูกเอ็ดว่ายุ่ง จะคอยจนกว่าพี่ศรีสกุลกลับ เพราะคนอื่นหยิบให้คุณพ่อเกรงว่าจะหยิบผิดไม่แน่ใจเหมือนกับพี่ศรีสกุลหยิบให้คุณพ่อเป็นคนรับประทานง่าย กลางวันชอบรับประทานก๊วยจั๊บ และเปาะเปี๊ยะ แต่ก็ลำบากที่ว่ามักจะไม่มีใครไปซื้อ เพราะตอนกลางวันไปทำงาน และไปโรงเรียนกันหมด ที่บ้านคงมีแต่คุณพ่อ คุณแม่ และยอด หลานชายตัวเล็ก ๆ เท่านั้น นาน ๆ ครั้งก็วานพี่ชุบไปซื้อให้ บางครั้งลูกก็รีบมาจากโรงเรียนตอนพักกลางวันเพื่อซื้อมาให้คุณพ่อ และต้องรีบกลับไปให้ทันโรงเรียนเข้าตอนบ่าย

ต่อมาในเดือนมกราคม ประมาณวันศุกร์ที่ ๙ คุณพ่อเริ่มมีอาการตัวร้อนคล้ายเป็นไข้หวัด จะบ่นว่าร้อน ไม่ใคร่ยอมใส่เสื้อ หลาน ๆ จะคอยพัดให้ บางครั้งก็จะเช็ดตัวให้คุณตา แต่ไม่ยอมให้ทาแป้งโรยตัว จนต่อมาในวันเสาร์ที่ ๑๐ พี่ศรีสกุลสังเกตเห็นคุณพ่อเวลาบ้วนน้ำลายจะมีเสมหะออกมาข้นผิดปกติ และบ้วนบ่อย ตัวร้อนมากขึ้น รุ่งขึ้นวันอาทิตย์ จึงให้ลูกพาไปคลีนิคคุณหมอนรา ซึ่งเปิดรักษาเวลา ๑๗.๐๐ น. เมื่อคุณหมอตรวจแล้วบอกให้รีบพาไปโรง-พยาบาล เพราะหัวใจเต้นไม่สม่ำเสมอ ควรได้อยู่ใกล้หมอ และให้ไปเดี๋ยวนี้ ลูกก็พาคุณพ่อไปศิริราช ซึ่งมีพี่ชุบ และแก้วไปด้วย เราทั้งหมดไปรถคุณฆ้อง ไปถึงโรงพยาบาลประมาณ ๑ ทุ่ม คุณหมอได้กรุณาตรวจด้วยความเอาใจใส่เป็นอันดี ได้ทำการตรวจเลือด เช็คหัวใจ และเอ๊กซเรย์ปอด กว่าจะนำคุณพ่อไปส่งที่ตึกก็เป็นเวลาเกือบ ๔ ทุ่ม (อยู่ตึกปาวา เตียง ๔) ลูกจะหาพยาบาลพิเศษมาเฝ้าก็ไม่มีใครเพราะดึกมากแล้ว คุณพ่อยังเป็นห่วงลูกและหลานถามว่ายังไม่กลับกันอีกหรือ กว่าลูกจะกลับไปถึงบ้านก็ประมาณสองยาม รุ่งขึ้นวันจันทร์ที่ ๑๒ เมื่อลูกเสร็จธุระจากทางโรงเรียนก็รีบไปหาคุณพ่อที่โรงพยาบาล ประมาณบ่ายโมง เมื่อเข้าไปถึงเตียงคุณพ่อ ลูกใจหายทำอะไรไม่ถูก พูดไม่ออก ในสมองสับสนไปหมด ทำไมคุณพ่ออยู่ในสภาพนี้ เมื่อวานก่อนลูกจะกลับคุณพ่อยังพูดคุยดี ยังแสดงความห่วงใยลูก แต่มาวันนี้คุณพ่อนอนนิ่งไม่ลืมตาดูลูก ไม่พูดจากับลูกและมีท่ออ๊อกซิเจนอยู่ในปาก คุณพ่อเป็นอะไรไป ลูกยืนอยู่นานจนคนไข้ข้างเตียงคุณพ่อได้เล่าให้ฟังว่า ตอนเช้ามืดประมาณตี ๔ กว่า ๆ คุณพ่อชักและช๊อคหมดสติไป เขาตกใจจึงไปบอกให้หมอทราบ หมอและพยาบาลจึงได้มาให้อ๊อกซิเจน หลังจากนั้นตอนกลางคืนจิ๊ดได้ไปเยี่ยมคุณพ่อและกลับมาเล่าให้ฟังว่าคืนนี้ในราว ๒ ทุ่ม หมอจะเจาะคอคุณพ่อเพื่อช่วยให้การหายใจดีขึ้น แต่พวกเรารู้ว่าการจากของคุณพ่อใกล้เข้ามาทุกทีแล้ว พอถึงวันพุธ ตอนกลางคืนประมาณ ๓ ทุ่ม ได้รับโทรศัพท์จากโรงพยาบาลว่าคุณพ่อเสียเสียแล้ว ลูกจึงได้ไปหาคุณทรงเดช ที่สำนักพระราชวังในตอนเช้าวันพฤหัส เพื่อขอกราบถวายบังคมลาตายและขอพระราชทานน้ำอาบศพ พร้อมทั้งหีบเกียรติยศซึ่งคุณทรงเดชได้กรุณาจัดการนำไปที่วัดด้วยตนเอง ก่อนจะถึงพิธีอาบน้ำศพ พวกญาติได้อาบน้ำศพคุณพ่อที่โรงพยาบาลศิริราชกันเรียบร้อยแล้ว จึงได้นำคุณพ่อไปทำพิธีอาบน้ำหลวงที่วัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อได้เวลาคุณแม่ได้เป็นผู้ทำพิธีอาบน้ำคุณพ่อตามเจ้าหน้าที่ได้บอกให้ทำ น้ำพระราชทานมี ๓ ที่ ครั้งแรกใช้น้ำธรรมดา ครั้งที่ ๒ ใช้น้ำหอม ครั้งที่ ๓ ใช้น้ำขมิ้น โดยเจ้าหน้าที่ได้ยกส่วนอกของคุณพ่อให้สูงขึ้น และให้คุณแม่เป็นผู้รดน้ำลงไปบนอกของคุณพ่อทีละอย่างจนครบ ต่อจากนั้นชาญชัย

ลูกคนที่ ๕ ของคุณพ่อได้เป็นผู้หวีผมให้คุณพ่อ ๓ ครั้ง เสร็จแล้วพวกเจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังจึงได้ตราสังข์และนำคุณพ่อลงหีบ เพื่อทำการสวดพระอภิธรรมต่อไป

ชีวิตของคุณพ่อได้จบสิ้นลงแล้ว ทิ้งความรัก – ความอาลัยไว้กับคุณแม่ ลูก ๆ และญาติพี่น้องที่อยู่เบื้องหลัง ขอให้กรรมดีที่คุณพ่อได้ประกอบมา กับกุศลผลบุญที่บรรดาญาติมิตรและครอบครัวได้ร่วมกันบำเพ็ญ รวมทั้งของคุณพ่อที่ได้สร้างสมไว้ จงเป็นพลังปัจจัยดลบันดาลให้ดวงวิญญาณของคุณพ่อจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

จากลูกของคุณพ่อ

นกกระจิบ

คำไว้อาลัย
แด่นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

จาก

นายอาณัติ บุนนาค
หัวหน้าส่วนช่างภาพส่วนพระองค์

มิใช่แต่ข้าราชการในพระราชสำนักเท่านั้น แต่ทุก ๆ ท่านที่ได้มีโอกาสรู้จัก และทราบประวัติของคุณสวัสดิ์ภักดีแล้ว จักต้องสรรเสริญในคุณงามความดี ในความจงรักภักดีอย่างล้นพ้นหาที่สุดมิได้ ท่านเพรียบพร้อมไปด้วยคุณธรรมอย่างสูง มีเกียรติประวัติอันดีงามและยาวนานของการรับราชการ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๕๘ จนถึงออกจากราชการเพราะสูงอายุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๒ นับเป็นเวลานานถึง ๖๗ ปี ๑ เดือน กับ ๗ วัน

กระผมได้มีโอกาสคุ้นเคยกับท่าน ตอนที่ท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้าเวร แผนกตำรวจวัง กองวังและพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ทุกเวลาเช้าเย็นท่านจะต้องคอยตามเสด็จ ฯ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา ฯ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าวชิราลงกรณ์ ฯ เสด็จ ฯ ลงทรงพระสำราญบริเวณสนามหน้าพระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต กระผมมีหน้าที่เป็นช่างภาพคอยตามเสด็จ ฯ เพื่อบันทึกพระรูปขณะทรงสำราญพระอิริยาบถเป็นการประจำ จึงได้พบกับคุณสวัสดิ์ภักดีทุกวัน และมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันมาก จนเป็นที่เคารพรักและนับถือกันเหมือนญาติผู้ใหญ่ผู้หนึ่ง ท่านเป็นผู้มีความจงรักภักดีในพระราชวงศ์เป็นเยี่ยมยอด โดยสละเวลาและความสุขส่วนตัวทั้งหมด ถวายโดยมิได้ย่อท้อต่อความยากลำบากใด ๆ ทั้งสิ้น

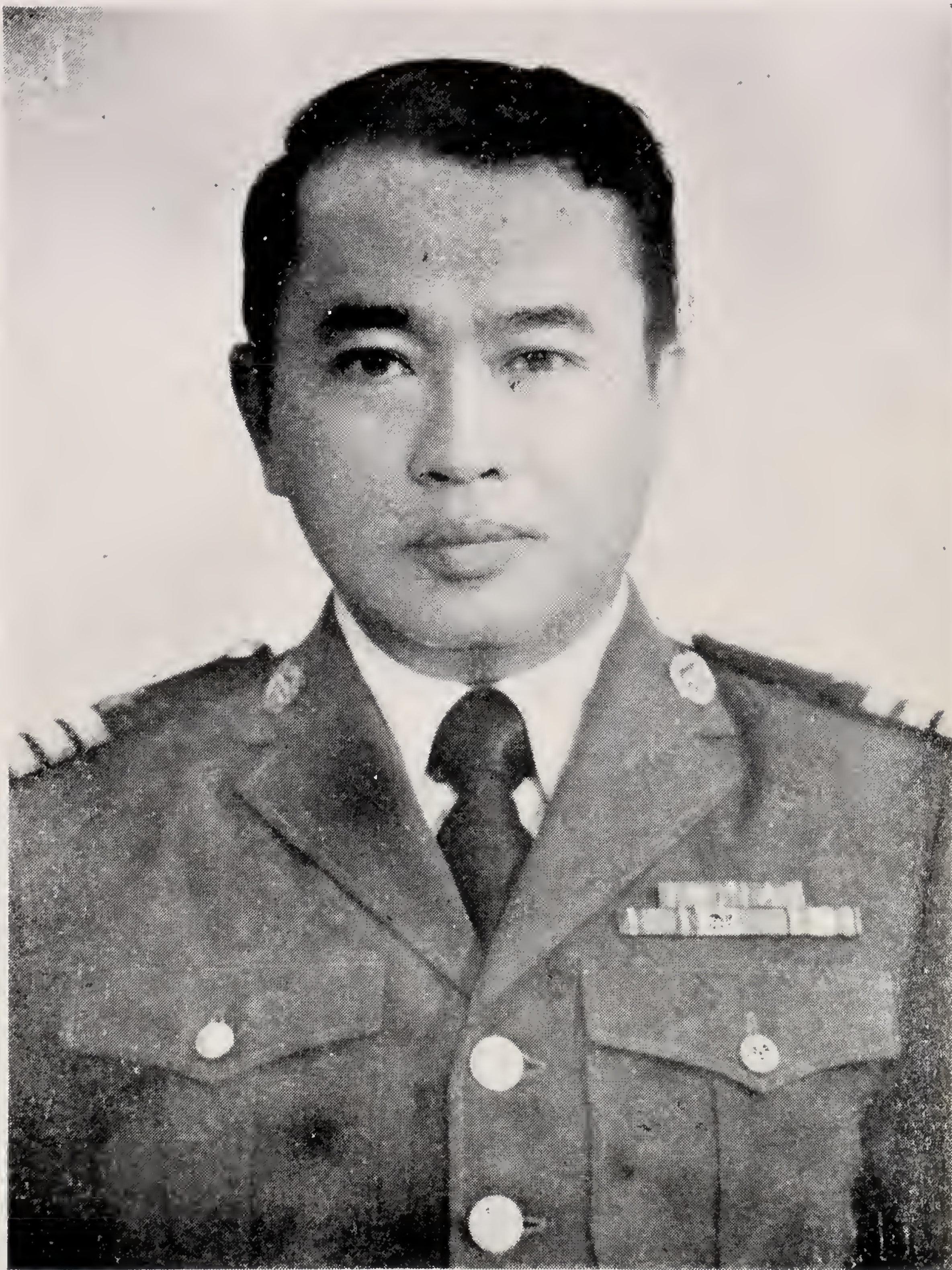
ความขยันหมั่นเพียรและรักษาหน้าที่ในราชการ ความเป็นผู้ที่มีมรรยาทอันดีงาม อุปนิสัยใจคอเยือกเย็น ความสุขุมในความคิด ความเมตตากรุณาต่อผู้อื่น การพูดตรงไปตรงมา ซึ่งมีอยู่เป็นนิตย์ คุณธรรมทั้งหลายนี้ทำให้ท่านเป็นที่รักใคร่ เคารพนับถือของมิตรสหายและผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคนตลอดมา ท่านเป็นผู้อุทิศชีวิตในราชการยาวนานถึง ๖๗ ปี และท่านได้

สละกายและใจถวายไว้เป็นราชพลี คุณธรรมความดีของท่านจะเป็นแบบอย่างแก่ข้าราชสำนักและอนุชนรุ่นหลังยึดถือตลอดไปชั่วกาลนาน

ขออำนาจแห่งกุศลบุญราศี และอำนาจแห่งความซื่อสัตย์สุจริตจงรักภักดี ที่คุณสวัสดิ์ภักดีได้ปฏิบัติตลอดมา จงเป็นผลดลบันดาลให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของท่าน จงประสบสุคติในสัมปรายภพนั้น เทอญ.

(นายอาณัติ บุนนาค)

๒๘ พ.ค. ๒๔

นาวาอากาศโทอาคม ศุกรสมิต

ชาตะ วันศุกร์ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๐

มรณะ วันศุกร์ ๖ มีนาคม ๒๕๒๔

ขณะศึกษาที่ฮาวาย ปี ๒๕๐๘

พระอาคม ในวันอุปสมบท ณ วัดบวรนิเวศ-
วิหาร วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒

อาบน้ำศพ น. ท. อาคม ศุกรสมิต มรณะวันศุกรที่ ๖/๓/๒๔
ณ วัดมกุฎกษัตริยาราม

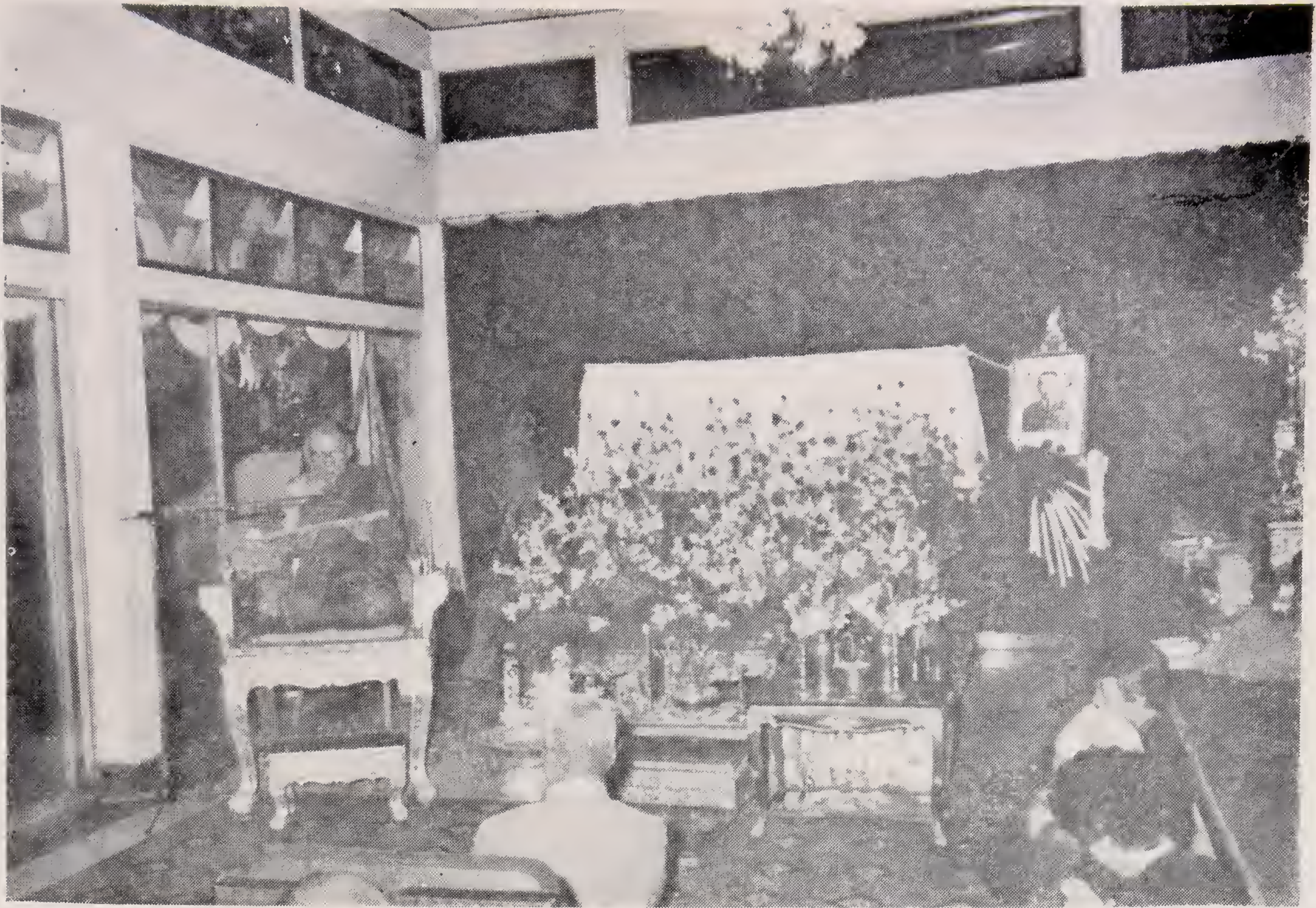
คืนวันสวดพระอภิธรรม น. ท. อาคม ศุกรสมิต
๑๐ มี.ค. ๒๕๒๔

คุณพ่อและคุณหลวงศรีสารสมบัติ
ในวันบวชพี่อาคม ที่วัดบวรนิเวศวิหาร

คุณแม่และพี่อาคม คืนวันสวดพระอภิธรรมคุณพ่อ
ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ๒๐ มกราคม ๒๕๒๔

สมเด็จพระญาณสังวร เทศน์คืนวันบรรจุศพ น. ท. อาคม ศุกรสมิต
วันศุกร์ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๔

คุณแม่และลูกหลาน วันสวดพระอภิธรรม ของ น. ท. อาคม ศุกรสมิต

ประวัติ

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต เป็นบุตรนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) นางชื้น ศุกรสมิต เกิดเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๐ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๗ ปีเถาะ ณ บ้านเลขที่ ๒๐๑๐ ข ตำบลวัดอรุณราชวราราม กิ่งอำเภอบางกอกใหญ่ จังหวัดธนบุรี

การศึกษา

- สำเร็จการศึกษามัธยมปีที่ ๖ จากโรงเรียนวัดบพิตรพิมุข
- สำเร็จการศึกษาประโยคอาชีวะศึกษาชั้นสูง จากโรงเรียนพาณิชยการพระนคร
- สำเร็จการศึกษาธรรมศาสตร์บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๔
- สำเร็จการศึกษาประกาศนียบัตรวิชาสังคมสงเคราะห์ จากสถานศึกษาสังคมสงเคราะห์ สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๙๖
- สำเร็จหลักสูตร PERSONNEL OFFICER COURSE ณ LACKLAND AFB, TEXAS เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๒
- ศึกษาวิชารัฐประศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๔
- สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายทหารชั้นผู้บังคับฝูง ชุดที่ ๑๐ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๗
- สำเร็จหลักสูตร PERSONNEL MANPOWER MANAGEMENT OFFICER ณ HICKAM AFB HAWAII เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๐๘

การสมรส

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้ทำการสมรสกับ นางสาว ประไพ แสงเถกิง บุตรี นายโปรด และนางพิศ แสงเถกิง เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๙๙

ได้รับพระราชทานยศ

๗ เมษายน ๒๔๙๗	เป็น ว่าที่เรืออากาศตรี
๑ มกราคม ๒๔๙๘	เป็น เรืออากาศตรี

๑ มกราคม ๒๕๐๐ เป็น เรืออากาศโท
๑ มกราคม ๒๕๐๔ เป็น เรืออากาศเอก
๑ ตุลาคม ๒๕๐๘ เป็น นาวาอากาศตรี
๑ ตุลาคม ๒๕๑๓ เป็น นาวาอากาศโท

ตำแหน่งหน้าที่ในราชการ

๑ เมษายน ๒๔๙๗ ประจำแผนกสวัสดิการ กองการบำรุง กรมการบำรุงทหารอากาศ

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๘ ประจำแผนกสวัสดิการ กองบริการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ

๒๕ มีนาคม ๒๔๙๘ ประจำแผนกสถิติ กองอัตรากำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ

๑ ตุลาคม ๒๕๐๑ สำรองราชการ กรมข่าวทหารอากาศ (เพื่อไปศึกษาวิชา PERSONNEL OFFICER COURSE ณ สหรัฐอเมริกา)

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ประจำฝ่ายบรรจุ แผนกจัดกำลัง กองกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓ รักษาราชการ ประจำแผนกเตรียมพล กองกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ อีกตำแหน่งหนึ่ง

๘ มีนาคม ๒๕๐๓ ประจำแผนกสวัสดิการ กองการปกครอง กรมกำลังพลทหารอากาศ

๑๐ ธันวาคม ๒๕๐๖ ประจำฝ่ายจัดหากำลังพล แผนกเตรียมพล กองแผนการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ และรักษาราชการ ประจำแผนกสวัสดิการ กองบริการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ อีกตำแหน่งหนึ่ง

๒ กรกฎาคม ๒๕๐๗ นายทหารนักเรียน โรงเรียนนายทหารชั้นผู้บังคับฝูง กองการปกครอง โรงเรียนนายทหารอากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ

๑ ตุลาคม ๒๕๐๗	หัวหน้าฝ่ายจัดหากำลังพล แผนกเตรียมพล กองแผนการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ และรักษาราชการ รองหัวหน้าแผนกสวัสดิการ กองบริการการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ อีกตำแหน่งหนึ่ง
๑๑ ตุลาคม ๒๕๐๘	สำรองราชการ กรมข่าวทหารอากาศ (เพื่อไปศึกษาวิชา PERSONNEL MANPOWER ณ HAWAII)
๑๓ มกราคม ๒๕๐๙	หัวหน้าฝ่ายจัดหากำลังพล แผนกเตรียมพล กองแผนการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ และรักษาราชการ รองหัวหน้าแผนกสวัสดิการ กองบริการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ อีกตำแหน่งหนึ่ง
๑๔ ธันวาคม ๒๕๐๙	รองหัวหน้าแผนกเตรียมพล กองแผนการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ และรักษาราชการ รองหัวหน้าแผนกสวัสดิการ กองบริการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ อีกตำแหน่งหนึ่ง
๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๒	รองหัวหน้าแผนกเตรียมพล กองแผนการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ ตำแหน่งเดียว
๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓	หัวหน้าแผนกเตรียมพล กองแผนการกำลังพล กรมกำลังพลทหารอากาศ
๑ เมษายน ๒๕๑๔	ลาออกจากประจำการ เป็นนายทหารกองหนุน มีเบี้ยหวัด สังกัดกองบัญชาการกองทัพอากาศ
๑ มกราคม ๒๕๒๑	เป็นนายทหารนอกราชการ สังกัดกองบัญชาการกองทัพอากาศ

ตำแหน่งและหน้าที่ราชการพิเศษ

๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๓	เป็นผู้สังเกตการณ์ไปร่วมกับผู้แทนกองทัพอากาศ ในการประชุมสังคมสงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๑ ณ ศาลาสันติธรรม
๗ ธันวาคม ๒๕๐๑	เดินทางไปเยี่ยมและสังเกตการณ์ในหน่วยสหรัฐอเมริกา ที่สัตหีบ และอู่ตะเภา

ราชการทัพ

- ปฏิบัติราชการในคราวประกาศใช้กฎอัยการศึก ปีพุทธศักราช ๒๕๐๐ ตั้งแต่ ๑๗ กันยายน ๒๕๐๐ ถึง ๙ มกราคม ๒๕๐๑
- ปฏิบัติราชการในคราวประกาศใช้กฎอัยการศึก ปีพุทธศักราช ๒๕๐๑ ตั้งแต่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๑ ถึง ๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๘

ได้รับเงินเดือน เบี้ยหวัด บำนาญ

๗ เมษายน ๒๔๙๗	รับเงินเดือนชั้น ๑ เดือนละ ๙๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาเดือนละ ๖๐ บาท
๑ มกราคม ๒๔๙๙	รับเงินเดือนชั้น ๒ เดือนละ ๑๐๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ มกราคม ๒๕๐๐	รับเงินเดือนชั้น ๔ เดือนละ ๑๒๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ มกราคม ๒๕๐๑	รับเงินเดือนชั้น ๕ เดือนละ ๑๓๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ มกราคม ๒๕๐๒	รับเงินเดือนชั้น ๖ เดือนละ ๑๔๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ พฤศจิกายน ๒๕๐๒	ปรับเป็นเงินเดือนชั้น ๖ เดือนละ ๑,๐๕๐ บาท กับเงินเพิ่มค่าวิชาเดือนละ ๕๕๐ บาท
๑ มกราคม ๒๕๐๓	รับเงินเดือนชั้น ๗ เดือนละ ๑,๑๐๐ บาท กับเงินเพิ่มค่าวิชาเดือนละ ๕๗๕ บาท
๑ มกราคม ๒๕๐๔	รับเงินเดือนชั้น ๙ เดือนละ ๑,๓๐๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๐๔	รับเงินเดือนเรืออากาศเอก อันดับ ๑ ชั้น ๑๐ เดือนละ ๑,๔๐๐ บาท
๑ ตุลาคม ๒๕๐๕	รับเงินเดือนเรืออากาศเอก อันดับ ๑ ชั้น ๑๑ เดือนละ ๑,๕๐๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๐๖	รับเงินเดือนเรืออากาศเอก อันดับ ๑ ชั้น ๑๒ เดือนละ ๑,๖๐๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๐๘	รับเงินเดือนนาวาอากาศตรี อันดับ ๑ ชั้น ๑๓ เดือนละ ๑,๗๕๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม

๑ ตุลาคม ๒๕๐๙	รับเงินเดือนนาวาอากาศตรี อันดับ ๑ ชั้น ๑๕ เดือนละ ๑,๙๐๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๑๐	เลื่อนขั้นรับเงินเดือนนาวาอากาศตรี อันดับ ๑ ชั้น ๑๖ (๒,๒๐๐ บาท) และปรับเป็นเงินเดือนนาวาอากาศตรี อันดับ ๑ ชั้น ๑๗ (๒,๓๕๐ บาท) เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๑๑	รับเงินเดือนนาวาอากาศตรี อันดับ ๑ ชั้น ๑๘ (๒,๕๐๐ บาท) เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๑๒	รับเงินเดือนนาวาอากาศตรี อันดับ ๑ ชั้น ๑๙ เดือนละ ๒,๖๕๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม
๑ ตุลาคม ๒๕๑๓	รับเงินเดือนนาวาอากาศโท อันดับ ๑ ชั้น ๒๐ เดือนละ ๒,๘๐๐ บาท เงินเพิ่มค่าวิชาคงเดิม

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเหรียญตราที่ได้รับพระราชทาน

๕ ธันวาคม ๒๔๙๙	เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธันวาคม ๒๕๐๔	เบญจมาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม ๒๕๐๕	จตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธันวาคม ๒๕๐๙	จตุรถาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม ๒๕๑๓	เหรียญจักรมาลา

คำสดุดีไว้อาลัย

แด่

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต

ในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต คุณประไพ ศุกรสมิต ผู้เป็นภริยา ได้มาติดต่อขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัย แด่ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ด้วยในฐานะที่นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้เคยรับราชการร่วมกับข้าพเจ้ามาในกรมกำลังพลทหารอากาศ

ข้าพเจ้าในฐานะที่เคยเป็นผู้บังคับบัญชา และเพื่อนนายทหารอากาศคนหนึ่งของคุณอาคม ศุกรสมิต คุณอาคม ศุกรสมิต ได้เริ่มเข้ารับราชการที่กรมกำลังพลทหารอากาศ และได้รับราชการในหน่วยนี้เรื่อยมาจนกระทั่งลาออกจากราชการ ไปปฏิบัติงานอยู่ใน บริษัท ไทยแอเวย์ แอร์คราฟท์ เมเทเนนซ์ จำกัด (ไทยแอม) คุณอาคม ศุกรสมิต เป็นผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ราชการเป็นอย่างยิ่ง เมื่อได้มอบหมายงานใดให้กับคุณอาคม ศุกรสมิต แล้ว ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่าไม่ผิดหวัง ข้าพเจ้าขอชักตัวอย่างเพียงหนึ่งงาน ที่งานของคุณอาคม ศุกรสมิต ให้ความประทับใจแก่ข้าพเจ้า คือข้าพเจ้าได้รับความร่วมมือจากคุณอาคม ศุกรสมิต และเป็นกำลังสำคัญในการเริ่มงานและร่างคำสั่งกองทัพอากาศ เรื่องการแยกประเภทกำลังพลของกองทัพอากาศซึ่งต้องใช้เวลาและความพยายามมากเป็นพิเศษ จนกระทั่งเป็นผลสำเร็จ กระทำให้กองทัพอากาศได้มีระบบการแยกประเภทกำลังพลที่ทันสมัยใช้ตั้งแต่นั้นมา ด้วยความสามารถในหน้าที่ราชการดังกล่าว กองทัพอากาศจึงให้ยืมตัวไปปฏิบัติงานใน บริษัท ไทยแอม เพื่อจัดระบบงานกำลังพลให้กับบริษัท ฯ และบริษัท ฯ ได้ขอตัวขาดจากกองทัพอากาศในโอกาสต่อมา คุณอาคม ศุกรสมิต เป็นผู้มีอัธยาศัยนิ่มนวลเรียบร้อย เป็นคนพูดน้อยแต่มีการสังคมดี เป็นที่รักใคร่ของญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง เฉพาะข้าพเจ้าและภริยามีความสนิทสนมกับคุณอาคม ศุกรสมิต และภริยาเป็นพิเศษ

คุณอาคม ศุกรสมิต เป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง เล่นกีฬาออกกำลังกายอยู่เสมอ ไม่น่าจะจากพวกเราไปเร็วด้วยโรคไขมันอุดตันในเส้นโลหิตที่หัวใจ ซึ่งเป็นการจากไปด้วยความสงบแต่ก็เร็วเกินไปสำหรับภริยาตลอดจนญาติพี่น้อง มิตรสหาย และผู้ใกล้ชิดทั้งหลายที่จะมีโอกาสให้การช่วยเหลือและทำจิตใจได้ทัน ทำให้พวกเรามีความเสียดายและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง แม้จะทราบอยู่ดีแล้วว่าสังขารเป็นของไม่เที่ยง เกิดมาแล้วก็ทรงอยู่ชั่วขณะเวลาหนึ่ง เสร็จแล้วก็ต้องดับไปในที่สุด แต่การที่ผู้ใดจะต้องดับไปนี้ ถ้าเป็นคนดีมีประโยชน์ต่อสังคมจึงเป็นที่เสียดายและอาลัย แม้ว่าชีวิตและร่างกายจะแตกดับไปตามธรรมดาก็ดี แต่เกียรติยศชื่อเสียง และคุณงามความดีที่นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้กระทำไว้จะยังคงปรากฏเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ที่อยู่ข้างหลัง

ด้วยอำนาจกุศลผลบุญคุณความดีที่ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้กระทำไว้ประกอบกับบุญกุศลซึ่งญาติมิตรได้บำเพ็ญอุทิศให้ ขอให้เป็นปัจจัยอันยิ่งใหญ่ส่งให้ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้รับทราบ และร่วมอนุโมทนาสาธุการในการบุญกุศลนั้น ๆ อันจะนำให้ประสบแต่ความสุขและความสงบตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้น ๆ จงทุกประการ.

พลอากาศเอก [signature]

(ประจักษ์ สุทธิมัย)

เจ็บหัวใจ

โดย น. พ. ชาญชัย ศุกรสมิต

เนื่องจากผู้เขียนได้สูญเสียพี่ชายไปอย่างกะทันหันด้วยโรคหนึ่ง ซึ่งเป็นโรคที่ทำให้ผู้ที่เป็นตายได้อย่างง่าย ๆ และอย่างปัจจุบันทันด่วน แม้แต่ผู้ที่เป็นหมอเองก็ไม่อาจจะช่วยตัวเองได้ ถ้ามิได้เคยเป็นมาก่อน และมิได้มียาโดยเฉพาะเตรียมไว้เพื่อใช้บำบัดในขณะที่เป็น โรคนี้ก็ได้ทำให้มีผู้ถึงแก่กรรมมามาก เป็นข่าวให้พบเห็นในหน้าหนังสือพิมพ์บ่อย ๆ แต่เนื่องจากผู้เขียนมิได้เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือชำนาญการในด้านโรคหัวใจ การเขียนก็เพื่อให้ผู้ได้พบอ่านพอมีความรู้ความเข้าใจอาจพอช่วยให้เกิดประโยชน์ได้บ้างไม่มากก็น้อย จึงขอเขียนด้วยสำนวนและภาษาที่ง่าย ๆ สะดวกต่อการอ่านและเข้าใจแก่บุคคลโดยทั่วไป

เป็นที่รู้กันมาแต่ครั้งเรียนสุขศึกษากันแล้วว่า หัวใจมีรูปลักษณะคล้ายดอกบัวตูม ขนาดก็ประมาณเท่ากำปั้นของตนเอง หัวใจใครก็เท่ากำปั้นของคนนั้น ฉะนั้น ใครอยากรู้เห็นขนาดหัวใจตัวเองก็กำมือแล้วยกดู ก็พบว่านั่นแหละหัวใจตัวเองมีขนาดเท่านั้น หรืออยากเห็นหัวใจใครก็ขอให้เขากำมือให้ดู หรือไปเจอคนหวงไม่ยอมให้ดูก็คอยแอบดูกำปั้นเขาเอาเองก็แล้วกัน ก็เท่ากับเห็นหัวใจเขาแล้ว นอกจากนั้นก็ยังรู้อีกว่าหัวใจมีอยู่สี่ห้องด้วยกัน แต่คงมีบ้างที่รู้ละเอียดลงไปอีกว่า หัวใจเป็นกล้ามเนื้อชนิดหนึ่งเป็นโครงสร้างเหมือนตัวเรือน ภายในที่เป็นช่องว่างทั้ง ๔ บรรจุด้วยเลือดที่จะไปเลี้ยงร่างกายและมีเส้นเลือดพิเศษสร้างให้ไว้หล่อเลี้ยงหัวใจโดยเฉพาะ จึงมีคนพูดว่าหัวใจเขาสร้างด้วยเลือดด้วยเนื้อ

ความจริงหัวใจเป็นอวัยวะที่วิจิตรพิสดารมาก เพราะเป็นกล้ามเนื้อชนิดหนึ่งที่เรียกว่ากล้ามเนื้อเรียบทำงานเองโดยไม่ต้องอาศัยอำนาจจิตใจ จัดเป็นอวัยวะที่อยู่นอกเหนือการบังคับของจิตใจ ทำงานเองตลอดเวลาตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนออกมาดูโลกจวบจนถึงอายุขัยของแต่ละคน มีหน้าที่สูบฉีดโลหิตไปเลี้ยงร่างกายโดยไม่มีการหยุดพักทำงานเลยตลอดชีวิต หยุดเมื่อไรก็ตายเมื่อนั้น จึงจัดเป็นอวัยวะที่ขยันที่สุดของมนุษย์เราและทนทานที่สุดด้วย เพราะอวัยวะอื่น ๆ ของคนเรารวมทั้งเจ้าตัวของหัวใจนั้นด้วยต่างก็ทำงานบ้างหยุดบ้าง มีการพักผ่อนบ่อย ๆ หัวใจจึงเป็นอวัยวะที่มีค่าที่สุด ทุกคนต่างก็รู้คุณค่าของหัวใจกันดี ต่างหวงแหนทะนุถนอมอยากจะให้

ใครได้ง่าย ๆ จนกว่าจะแน่ใจว่าผู้นั้นจะทะนุถนอมดังตัวเอง แต่ยังมีที่ต้องเอาคืนกันออกบ่อย ๆ แต่ก็มีบ้างที่ให้ไปเลย อย่างที่ได้ยินข่าวคือการเปลี่ยนหัวใจในปัจจุบัน แต่คนให้ให้ต่อเมื่อตัวเองสิ้นชีวิตไปแล้ว ก็ยังนับว่าหัวใจดวงเดียวยังช่วยทำงานให้แก่ร่างกายได้ถึงสองร่างด้วยกัน ในปัจจุบันจึงอาจเรียกได้ว่าหัวใจมีสองร่าง ผิดกับสมัยก่อนมักได้ยินแต่ว่าหนึ่งร่างสองใจหรือคนสองใจ

เมื่อรู้ถึงลักษณะของหัวใจแล้วก็จะวกเข้าเรื่องโรคที่กล่าวถึง เพราะตามหัวเรื่องว่าเจ็บหัวใจ แต่ความจริงโรคดังกล่าวเป็นโรคเส้นเลือดหล่อเลี้ยงหัวใจตีบ กะทันหัน ก่อให้เกิดความเจ็บปวดรวดร้าวมาก

สาเหตุ

โรคนี้เกิดจากเส้นเลือดที่ไปเลี้ยงกล้ามเนื้อหัวใจตีบตัน ทำให้หัวใจซึ่งกล้ามเนื้อปกติทุกอย่างขาดเลือดไปหล่อเลี้ยงอย่างกะทันหัน ทำให้ไม่สามารถทำงานต่อไปได้ เปรียบได้กับตะเกียงที่ขาดน้ำมันหรือเครื่องยนต์ที่ขาดน้ำมันก็จะดับไม่อาจทำงานต่อไปได้ตามปกติ การที่เส้นเลือดตีบตันก็อาจจากหลายสาเหตุ เช่นมีอะไรไปอุดเส้นเลือด กดเส้นเลือด หรือเส้นเลือดตีบตันจากผนังหลอดเลือดเอง ซึ่งถ้ากล่าวละเอียดก็จะเป็นวิชาการ ไม่ชวนให้อ่านโดยใช่เหตุ จึงของดเว้นที่จะไม่เอ่ยถึงโดยละเอียด

อาการ

ผู้ที่เป็นโรคนี้จะเกิดอาการ แน่น จุกเสียดบริเวณทรวงอกข้างซ้าย ซึ่งเป็นที่ตั้งของหัวใจ แต่มีรายพิเศษที่หัวใจอยู่ผิดที่ไปอยู่ข้างขวาก็จะเจ็บข้างขวา บริเวณที่เจ็บจะเป็นจุดขอบเขตที่ถ้าสามารถให้ผู้ป่วยชี้บริเวณได้ ผู้ป่วยจะชี้ด้วยนิ้วจิ้มลงไปยังตำแหน่งที่เจ็บ จะไม่ใช้ทั้งฝ่ามือทาบลงไปบนทรวงอกซึ่งต่างกับโรคหัวใจอีกอย่าง คือ กล้ามเนื้อหัวใจตาย และอาการที่เกิดมักเกิดหลังจากผู้ป่วยออกกำลังกาย หรือทำงาน หรือมีการออกแรง จะไม่เกิดกับผู้ที่อยู่เฉย ๆ หรือนอนอยู่แล้วเป็น แต่พบได้บ่อย ๆ หลังตื่นนอนเช้า, หลังอาหารกินอิ่มมากแล้วออกกำลังทันทีโดยไม่พักผ่อนสักครู่ก่อน หรือเกิดจากมีอารมณ์เครียด อาการปวดนอกจากดังกล่าวแล้วจะปวดร้าวไปหัวไหล่ข้างซ้าย บางรายจะปวดร้าวไปต้นคอ, แขน, ข้อมือ (ยกเว้นผู้ที่หัวใจอยู่ด้านขวาก็จะร้าวไปไหล่ขวา) อาการปวดที่เกิดจะคล้ายเข็มทิ่มแทงใจ เจ็บปวดจนเหงื่อไหลหมดเรี่ยวแรงหมดกำลังที่จะขยับเขยื้อนร่างกาย ยิ่งขยับเขยื้อนหรือออกแรง จะยิ่งมีอาการมากขึ้น ระยะนี้ถ้าผู้ป่วยได้ยาบำบัดโดยทันทีจะผ่อนคลายอาการของโรคหรือหายได้ ฉะนั้น ผู้เคยเป็นและรู้ตัวก็จะมียาไว้

บำบัดเพียงอมไว้ใต้ลิ้นในขณะเริ่มเจ็บหัวใจ หรือเริ่มแน่น จุก เสียด ก็จะบรรเทาอาการได้

การปฏิบัติต่อผู้ป่วย

หากผู้ใด หรือได้พบเห็นผู้ใดเกิดอาการดังกล่าวแล้ว สิ่งควรทำก็คือรีบให้ตนเองหรือผู้ป่วยนอนราบทันที เป็นการพักผ่อนไม่ต้องออกแรงแล้วรีบตามแพทย์ที่ใกล้ที่สุด หรือรีบพาไปโรงพยาบาลที่ใกล้ที่สุด หรือคลีนิคแพทย์ที่ใกล้ที่สุด หากเป็นรายที่เคยเกิดอาการและมียาประจำอยู่แล้วรีบเอาวางไว้ใต้ลิ้น ๑ เม็ดทันที ก็จะช่วยผ่อนคลายการตีบตันของเส้นเลือดเลี้ยงหัวใจได้ หากเป็นแก่ตัวเองและไม่มียาหรือไม่เคยเป็นมาก่อน ก็นับว่าเป็นกรรมเก่ามาถึง ต้องชดใช้กันแล้ว นอกจากว่ายังมีบุญกุศลหนุนส่งอยู่ก็อาจรู้ตัวและรีบโทรศัพท์หาผู้ช่วยเหลือได้ทันท่วงที

การป้องกัน

โรคนี้ส่วนใหญ่จะพบในคนร่างกายสมบูรณ์เป็นส่วนมาก ร่างกายอุดมไปด้วยไขมัน ซึ่งจะเห็นได้แต่ไกลว่าลงพุง แรก ๆ ไขมันก็จะสะสมอยู่ตามหน้าท้อง ต่อไปก็จะสะสมทั่ว ๆ ไป แม้แต่กระทั่งหลอดเลือด อันตรายจะเริ่มเกิด โดยอย่างน้อยก็จะเกิดความดันโลหิตสูงได้ และที่สำคัญก็ที่หลอดเลือดเลี้ยงหัวใจก่อให้เกิดโรคดังกล่าวแล้วได้ ฉะนั้น ตามความเข้าใจของผู้เขียนและที่ได้พบเห็นส่วนใหญ่จึงมักเป็นในผู้ชาย เพราะไม่ค่อยกังวลเรื่องรูปร่างอย่างผู้หญิง เพราะความรักสวยรักงาม กลัวอ้วน เดี๋ยวไม่มีคนมอง ไม่มีคนรัก แฟนจะไม่รัก เป็นต้น จึงพยายามรักษาทรวดทรง ก็เลยทำให้ร่างกายไม่ค่อยมีไขมัน แต่ความจริงถ้าได้มีการออกกำลังกายกันไว้บ้างก็จะช่วยลดไขมันได้ไม่มากก็น้อย

อีกประการหนึ่ง น้ำหนักตัวเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องระวัง ควบคุมให้พอดี อย่าปล่อยให้ขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างค่าครองชีพของเรา ควรดึงเอาไว้ ยั้ง ๆ เอาไว้บ้าง แต่ถ้าหากกินอาหาร, ขนมจนอิ่มแล้วก็เข้านอน อย่างบางคนชอบกลุ้มใจ แล้วแก้ด้วยการกินอะไรต่ออะไรแก้กลุ้ม, เพื่อให้อิ่ม หนังตาหนัก จะได้เป็นตามสูตรที่ว่า หนังท้องตึงหนังตาก็หย่อน แบบนี้ก็มีแต่จะก่อให้เกิดสะสมไขมันมากขึ้นทุกที ก็ควรจะแก้นิสัยก่อนจะสายเกินแก้ไป หากรู้ตัวว่าน้ำหนักขึ้นเรื่อย ๆ ชักอ้วน อึดอัด ขาดความกระฉับกระเฉง ก็ควรได้มีการตรวจร่างกาย ตรวจเลือดหาปริมาณของไขมันไว้บ้างก็จะดี ซึ่งจะช่วยได้มาก แต่ถึงกระนั้นผู้ไม่ประมาทอย่างพี่ชายผู้เขียนเอง ทั้ง ๆ ที่เพิ่งตรวจร่างกายครั้งใหญ่ขณะที่คุณพ่อเสีย ยังอยู่ระหว่างสวดอภิธรรมอยู่ก็ได้คุยกับผู้เขียนและส่งผลการตรวจร่างกายพร้อมทั้งเอาผลการตรวจทางห้องปฏิบัติให้ดูพบว่า ไขมัน

มิได้สูงมากมายนัก ทั้งหมอที่ตรวจให้ก็ได้ให้ยาประจำไว้ลดไขมัน ก็ยังบอกว่าไม่ต้องคุมอาหาร เพราะเป็นน้อยมาก เพียงยาก็พอแล้ว แต่สุดท้ายก็ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคเส้นเลือดหัวใจตีบนี้ ก่อนจะครบทำบุญ ๕๐ วัน ของคุณพ่อเสียอีก

ผู้ที่เป็นโรคบางอย่าง เช่น ความดันโลหิตสูง เบาหวาน ก็ควรรักษาอย่างสม่ำเสมอ ควรได้พบแพทย์ตามนัด เพื่อบำบัดให้โรคอยู่ในระยะที่จะทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างปกติธรรมดา จะช่วยป้องกันโรคเส้นเลือดหัวใจตีบตันได้ เพราะโรคดังกล่าวทิ้งไว้จะนำมาสู่โรคนี้ได้ในภายหลัง และบุหรี่ก็เป็นสาเหตุอีกอย่างหนึ่ง จากสารในบุหรี่มีผลต่อเส้นเลือดดังกล่าวได้ จึงไม่ควรสูบบุหรี่จัด หรืองดเลยก็ยิ่งดี จึงควรสังวรกันไว้ว่า ป้องกันดีกว่าแก้.

จิตใจของอาคมผู้รักธรรม

รวบรวมโดย

พระศรีวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺทโก ป. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต มีจิตใจรักธรรมะเป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้จากการที่ตั้งใจเคารพปฏิบัติธรรมะด้วย เคารพผู้ให้ธรรมะด้วย เคารพสถานที่ศึกษาและปฏิบัติธรรมะด้วย นับตั้งแต่วันเข้ามาแจ้งความประสงค์จะอุปสมบท จนกระทั่งได้อุปสมบทอยู่ได้นานถึง ๘ เดือนแล้วลาสิกขากลับออกไปครองเรือน และดับจิตไปตามธรรมดาของสังขารธรรม ในช่วงระยะชีวิตดังกล่าวเท่าที่ผู้รวบรวมรู้จัก ก็พอที่จะเข้าใจซาบซึ้งถึงน้ำใสใจจริงของ น. ท. อาคม ว่าเขาเป็นคนดี มีจิตใจรักธรรมะจริง ๆ เพราะเขาได้แสดงออกซึ่งธาตุแท้ภายในจิตของตนออกมาให้เห็นทางกาย วาจาอันอ่อนน้อม นิ่มนวล ซื่อตรง องอาจ ฉลาดเฉียบแหลม และสามารถในกรณียะอันเป็นหน้าที่ของตนทุกอย่าง เช่น กิจวัตรประจำวัน ตั้งแต่วันบวชถึงวันสึก เรียบร้อยไม่ขาดตกบกพร่อง หากไม่เข้าใจ มีความสงสัยข้องใจในธรรมวินัยและระเบียบของวัดอันใด ก็หมั่นไต่ถามอันนั้น ให้เข้าใจแน่ชัดแล้วจึงปฏิบัติด้วยความเคารพจริง ๆ แม้อายุกว่าครึ่งร้อยปีแล้วก็จริงถึงอย่างนั้น ความคิดในจิตยังแจ่มใสมาก การทำ การพูด การเขียน ล้วนแต่แสดงออกให้เห็นจิตใจว่ารักธรรมะ การทำและการพูดของเขา ย่อมปรากฏอยู่ที่ความทรงจำของพระอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อนสหธรรมิก และญาติมิตร ตลอดถึงศิษย์ที่ได้รับอุปการะทั่วไป. ส่วนการเขียนย่อมปรากฏในเรื่องบางเรื่องในหนังสืออนุสรณ์นี้ เช่น

๑. อัตตชีวประวัติ เล่าประวัติชีวิตตนเอง แทรกธรรมะไว้เป็นคติเตือนใจผู้อื่นได้ด้วย.

๒. เรียงความแก้กระทู้ธรรม ๑๐ ครั้ง (ครั้งที่ ๑๐ ไม่มีต้นฉบับ ไม่ได้พิมพ์).

๓. ธรรมจารีกถา เรียบเรียงเป็นทำนองเทศนาโวหาร เทศน์โปรดโยมและญาติ ๆ.

นอกจากนี้ก็ยังมีข้อคิดอันดี ที่แสดงออกซึ่งความรักและเคารพ ห่วงใยต่อวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเป็นสถานที่ ที่ตนได้เข้าอยู่อาศัยศึกษาและปฏิบัติธรรมวินัย เมื่อสมัยที่ตนเข้าอุปสมบทอยู่ อันเป็นข้อที่น่าคิด น่าปฏิบัติ และควรระมัดระวังอย่างยิ่ง จึงได้นำมาพิมพ์รวมไว้ ดังต่อไปนี้

อยากเห็นอะไร ไม่อยากเห็นอะไร ในวัดบวร ฯ

อยากเห็น

๑. ภิกษุ สามเณร โดยเฉพาะ นวกะ ขยันลงโบสถ์ ทำวัตร ฟังเทศน์โดยพร้อมเพรียงกัน ด้วยมีความเคารพ.

๒. ภิกษุ สามเณร สนใจในการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และสอบไล่ได้ทั้งหมด.

๓. ภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรอันงามควรแก่เพศบรรพชิตทุกรูป เป็นที่นิยมเลื่อมใสแก่อุบาสกอุบาสิกาทั่วไป.

๔. นวกภิกษุ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่อุปสมบทนอกพรรษา ได้รับการฝึกอบรมจากพระพี่เลี้ยงที่ทรงคุณธรรมด้วยความเอาใจใส่ ให้รักษาศีลปฏิบัติธรรมให้ถูกต้อง.

๕. ภิกษุ สามเณร ทุกรูป ไม่ว่าเถระ มัชฌิมะ หรือนวกะ ได้รับมอบหมายหน้าที่และความรับผิดชอบให้ช่วยเหลือกิจการของสงฆ์หรือของวัดโดยทั่วถึงกัน เพื่อให้ตระหนักในความเป็นเจ้าของร่วมกัน.

๖. ศิษย์วัดแต่ละกุฏิเป็นเด็กดีมีสัมมาคารวะ รู้จักขอบเขตแห่งสิทธิและหน้าที่ของตน.

๗. อุบาสกอุบาสิกาเลื่อมใสศรัทธาภิกษุสามเณรวัดบวร ฯ อย่างจริงใจ.

ทั้งนี้ แม้จะมีอยู่แล้วหรือไม่ก็ตาม ก็ยังเป็นข้อที่อยากเห็นอยู่เสมอ อยากให้มีอยู่เสมอ.

ไม่อยากเห็น

๑. สงฆ์ต้องรอทำสังฆกรรม เช่น อุโบสถกรรม เพราะภิกษุไม่รู้จักหน้าที่ความรับผิดชอบ ไม่ปฏิบัติตามกำหนดนัด.

๒. ภิกษุ สามเณร ดูโทรทัศน์ ฟังเพลง รายการบันเทิงต่าง ๆ ตลอดจนเล่นหมากรุก หมากฮอส และเกมอื่น ๆ.

๓. ภิกษุ สามเณร มีจริยาวัตรไม่เหมาะสม เช่น ห่มจีวรคลุม ๒ ไหล่เดินผ่านลานพระเจดีย์, เดินคุยกันเรียงหน้ากระดานเต็มถนน, หัวเราะร่าเริงกับสีกาเยี่ยงหนุ่มสาว, ไม่เคารพกันตามพรรษาและฐานะ ฯ ล ฯ.

๔. ภิกษุ สามเณร ปฏิบัติตนไม่เรียบร้อยในโบสถ์ เช่นเดินผ่านกลุ่มสงฆ์ซึ่งนั่งอยู่ก่อน, นั่งเท้าแขน, พิงกำแพงผนังโบสถ์, หยอกล้อกันเล่น ฯ ล ฯ.

๕. ภิกษุ สามเณร ต้องอาบัติ หรือขาดศีลข้อมุสา เพราะลงโบสถ์ไม่ทันสวดบูชา

พระพุทธคุณ แต่ยังขึ้นขานรับ "อาคโต ภนฺเต" เวลาเรียกชื่อ.

๖. ศิษย์วัด วางตนเกินฐานะผู้อาศัย ไม่เกรงใจสงฆ์.

๗. อุบาสกอุบาสิกา เสื่อมศรัทธาภิกษุสามเณรวัดบวร ฯ เพราะเห็นความย่อหย่อนในพระธรรมวินัย.

ทั้งนี้ จะมีอยู่หรือไม่ก็ตาม ล้วนแต่เป็นข้อที่ไม่อยากเห็น ไม่อยากให้เกิดมีขึ้น.

อนึ่ง เนื่องจาก น.ท. อาคม ศุกรสมิต ได้ใช้ชีวิตอยู่ในสมณเพศ ตั้งแต่กลางปี ๒๕๒๒ จนถึงวาระขึ้นปีใหม่ พ.ศ. ๒๕๒๓ ก็ยังไม่อิ่ม ไม่เบื่อต่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้และปฏิบัติทางธรรม โดยมุ่งที่จะปฏิบัติให้พ้นทุกข์ ประสบสุขยิ่ง ๆ ขึ้น จึงได้ระบายความคิดในจิตออกมาเป็นอักษรกวีนิพนธ์แบบโคลงกระทู้สี่สุภาพ "ความสุขปีใหม่" ว่า

ความ ทุกข์บังเกิดด้วย อวิชชา
สุข เกิดเพราะปัญญา แน่แท้
ปี ใหม่เร่งศึกษา เพียรเพิ่ม
ใหม่ ยิ่งวิชชาแล้ ยิ่งล้ำสุขทวี.

ถึงแม้ว่า ยังมีความรักดื่มด่ำในรสพระธรรมสักเพียงใดก็ตาม แต่ความกตัญญูกตเวทิตาธรรมเข้ามาเตือนจิตให้พระ น.ท. อาคม ศุกรสมิต จำต้องลาสิกขา ลาร่มกาสาวพัสตร์ ออกไปปฏิบัติอุปัฏฐากบิดามารดาผู้ชราภาพ โดยเฉพาะบิดากำลังป่วยหนักอยู่ เมื่อเหตุการณ์มาแปรปรวนไปดังนี้ จิตใจของอาคมผู้รักธรรม จะเป็นอย่างไร ก็ปรากฏออกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมุดบันทึกประจำวันดังต่อไปนี้.....

วันจันทร์ที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ขึ้น ๓ ค่ำ เดือน ๔ พ.ศ. ๒๕๒๓

เวลาเช้าบิณฑบาตเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนลาสิกขา, ฉันร่วมกับอาจารย์ เป็นครั้งสุดท้ายก่อนลาสิกขา, แล้วลงโบสถ์ทำวัตรเช้า ครั้งสุดท้าย ก่อนลาสิกขา.

๐๙.๔๕ น. ลาสิกขาเพื่อกลับเป็นฆราวาสอีกครั้ง. เป็นความรู้สึกที่ตรงข้ามกับวันอุปสมบทและวันฉลองพระ. เกือบจะเปล่งวาจาลาสิกขาออกมาไม่ได้. ต้องใช้ความพยายามเป็นที่สุด. เมื่อจะเอากาสาวพัสตร์ออกจากตัว รู้สึกใจหาย ต้องพยายามสงบระงับจิตเป็นครู่ใหญ่ จึงตัดใจได้. ถึงอย่างไร ก็ได้ครองชีวิตในสมณเพศมาด้วยได้ผลดีตามควร ทั้งศึกษาและปฏิบัติ.

๑๓.๐๐ น. กินอาหารกลางวันในห้องพัก. อาจารย์เข้ามาดู. ซักผ้าเหลืองทั้งหมดเพื่อถวายอาจารย์สำหรับบริจาคต่อไป.

๑๕.๐๐ น. ถวายผ้าไตรจีวรและผ้าบริขารทั้งหมด ที่ใช้ในระหว่างครองสมณเพศ ต่ออาจารย์ รวมทั้งพัด. อาจารย์ให้เหรียญพระ ๗–๘ องค์ กับด้ายมงคลสำหรับรถยนต์ ๑ สาย. ไปกราบลาสมเด็จ ฯ.

๑๗.๐๐ น. ออกจากวัดอย่างฆราวาส ใจหาย.

๑๘.๐๐ น. เข้าบ้าน รับหน้าที่คฤหัสถ์ต่อไปด้วยความเต็มใจ.

วันอังคารที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔

๐๘.๐๐ น. เวลานี้ พระลงโบสถ์ทำวัตรเช้า เราอยู่บ้านทำอาหารกินเอง ขนมปังกับแฮม ไข่ดาว ผัก.

"เวลาเป็นพระ ก็ต้องปฏิบัติตนอย่างพระ เวลาเป็นฆราวาส ก็ต้องปฏิบัติอย่างฆราวาส."

๑๑.๐๐ น. เวลานี้ พระฉันเพล.

"อยู่วัดคิดถึงบ้าน กลับมาอยู่บ้าน ก็คิดถึงวัด"

๑๒.๐๐ น. ทำอาหารกินเอง ขนมปัง แฮม ปลากระป๋อง ผัก.

๒๐.๐๐ น. เวลานี้ พระลงโบสถ์ ทำวัตรค่ำ.

"ยังคิดถึงสมณเพศ ไม่ใช่คิดถึงวัด ไม่ใช่คิดถึงสถานที่หรือบุคคล แต่คิดถึงวัตรต่าง ๆ ที่พระปฏิบัติ."

"ความสุขทางโลกกับความสุขทางธรรมนั้น ไม่เหมือนกัน, ต่างก็เป็นสุขไปในวิถีของตน, อามิสสุข กับนิรามิสสุข. ทางโลกนั้นอามิสสุขล้วน ๆ แต่ทางธรรมนั้น เป็นนิรามิสสุขส่วนใหญ่ ยังมีอามิสสุขเจือปนอยู่บ้าง เพราะยังไม่ถึงขั้นพระอริยบุคคล ยังไม่พ้นจากโลกิยะ.

ส่วนเรื่องทุกข์นั้น ย่อมเป็นไปตามธรรมดาของโลกธรรม ทุกข์บ้าง สุขบ้าง เฉย ๆ บ้าง สลับกันไป ไม่ว่าจะอยู่ในเพศใด แต่ถ้าใครฝึกจิตได้ดีกว่า ก็มีทุกข์น้อยกว่า."

คนที่บวชแล้วสึกในพระพุทธศาสนานี้มีอยู่มาก ใครจะมีความรู้สึกนึกคิด รับผิดชอบต่อสมณเพศของตน ตลอดจนสึกออกไปตั้งอยู่ในเพศคฤหัสถ์ จะมีความรู้สึกอย่างไรนั้น เป็นเรื่องเฉพาะตัว ผู้อื่นจะรู้ตามได้ยาก แต่นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต นี้ได้แสดงออกซึ่งความรู้สึกภายในจิตของตนให้ปรากฏทางกาย ทางวาจา และทางหน้ากระดาษ ตามที่รวบรวมมาพิมพ์ไว้ทั้งหมดนี้ จะดีหรือไม่ดีอย่างไร ให้ท่านผู้อ่านวินิจฉัยเอาเอง. เรื่องนี้อาจจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่บวชระยะสั้นและยาวบ้างไม่มากก็น้อย.

บุญกุศลใดที่เกิดจากจิตใจของอาคมผู้รักธรรม ขอให้บุญกุศลนั้น จงบันดาลให้ดวงวิญญาณของ น.ท. อาคม ศุกรสมิต ได้สถิตอยู่ในสุคติภพ โดยควรแก่ฐานะ ตลอดกาลนาน และให้เป็นปัจจัยหนุนส่งไปให้ถึงความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงในที่สุด.

๙ พ.ค. ๒๕๒๔

อัตตชีวประวัติ

วันเกิด	๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๐
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๓๑๑๗ ปากคลองโอ่งอ่าง นอกกำแพงเมือง ตรงข้ามโรงไฟฟ้าวัดเลียบ กรุงเทพ ฯ
ชื่อบิดา มารดา	นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) และนางชื้น
ชื่อปู่ ย่า	นายยิ้ม และ นางปริก
ชื่อตา ยาย	พระยาเสนาภูเบศวร์ (อังกาบ ศรีไชยยันต์) และนางวัน
ชื่อภรรยา	นางประไพ (อดีต น. ส. ประไพ แสงเถกิง)

การศึกษา

สามัญ :

(๑) ประถม ๔ โรงเรียนจักรเพ็ชร ข้างโรงไฟฟ้าวัดเลียบ

(๒) มัธยม ๖ โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข

อาชีวศึกษา :

ประโยคอาชีวศึกษาชั้นสูงแผนกพาณิชยการ โรงเรียนพณิชยการพระนคร

อุดมศึกษา :

(๑) ธรรมศาสตร์บัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง

(๒) ประกาศนียบัตรวิชาสังคมสงเคราะห์สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ

(๓) ประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ผ่านข้อเขียนครบทุกลักษณะวิชา แต่ไม่ส่งวิทยานิพนธ์)

ฝึกอบรมในประเทศ

(๑) หลักสูตรผู้ดำเนินงานการฝึกงานภายในหน่วย กองทัพอากาศ

(๒) หลักสูตรผู้บังคับฝูง กองทัพอากาศ

(๓) หลักสูตรการบริหารงานบุคคล สมาคมจัดการงานบุคคล

ฝึกอบรมในต่างประเทศ

(๑) หลักสูตร Personnel Officer ที่ฐานทัพอากาศ LACKLAND รัฐเท็กซัส สหรัฐอเมริกา

(๒) หลักสูตร Personnel Manpower Management ที่ฐานทัพอากาศ HICKAN รัฐฮาวาย สหรัฐอเมริกา

การอาชีพ

(๑) พนักงานแผนกตรวจสอบบัญชี สำนักงานกลางบริษัทจังหวัด พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๙๐

(๒) พนักงานบัญชี บริษัทเลาห์เรณู จำกัด พ.ศ. ๒๔๙๐-๒๔๙๒

(๓) พนักงานบัญชี บริษัทยิ้มกัน จำกัด พ.ศ. ๒๔๙๒-พ.ศ. ๒๔๙๕

(๔) เสมียนแผนกกฎหมาย สำนักราชเลขาธิการ พ.ศ. ๒๔๙๕

(๕) นายทหารสัญญาบัตร กองทัพอากาศ พ.ศ. ๒๔๙๗ – พ.ศ. ๒๕๑๓

(๖) พนักงานรัฐวิสาหกิจ บริษัท ไทยแอร์เวส์ แอร์คราฟท์ เมเทเนนซ์ จำกัด ในสังกัดกระทรวงคมนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ – พ.ศ. ๒๕๒๒

การอุปสมบท วัดบวรนิเวศวิหาร ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒

สอบไล่ได้หลักสูตรนวกภูมิ วัดบวรนิเวศวิหาร ๑๙ ตุลาคม ๒๕๒๒

นักธรรมตรี สนามหลวง ๙ ธันวาคม ๒๕๒๒

ประวัติชีวิตส่วนตัว เกิดในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช ในบ้านของคุณตา ซึ่งเป็นบุคคลซึ่งสมัยนั้น เรียกกันว่า เป็นผู้ดี เป็นขุนนาง แต่เรียกคุณตาว่าคุณปู่ เรียกคุณยายว่าคุณย่า ตามอย่างพวกพี่ลูกสาวของคุณลุง ขุนอนุรักษ์สาลี (ชิต ศรีไชยยันต์) พี่ชายของคุณแม่

คุณพ่อเป็นลูกชาวสวนสมุทรสงคราม แต่เข้ามารับราชการเป็นตำรวจวังอยู่ในพระราชสำนัก คุณพ่อ คุณแม่อาศัยอยู่ในบ้านเล็กซึ่งอยู่ในบริเวณบ้านใหญ่ของคุณตา ที่ปากคลองโอ่งอ่าง

อาศัยบารมีที่มีคุณตาเป็นผู้ดีมีสกุล คุณพ่อเป็นข้าราชสำนัก ดังนั้นความเป็นอยู่ในสมัยเด็กเล็ก ซึ่งยังอยู่ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช จึงนับได้ว่ามีความสุขสบายพอสมควร จำได้ว่าเมื่อคุณพ่อบวชนั้น ตัวยังเล็กมาก คอยล้วงบาตรหลวงพ่อหยิบส้มสุกลูกไม้ออก แทนที่จะตักบาตรหลวงพ่อ

สมัยที่ยังเป็นเด็กเล็ก ๓–๔ ขวบ คงจะดื้อ ซน และจองหองเอามาก เพราะเมื่อโตขึ้นก็ได้ยินกิตติศัพท์ของตนเอง ถึงเรื่องราวสมัยเด็กเล็กอยู่เสมอ ที่ยังจำได้ก็คือ คุณปู่ (ที่จริงคือ คุณตา พระยาเสนาภูเบศวร์) เรียกว่า ไอ้เบิ้ม คุณลุง ขุนอนุรักษ์สาลี (ชิต ศรีไชยยันต์) เรียกว่า ไอ้หมึก เมื่อคุณปู่ คือ คุณตาเสียชีวิตนั้น ตัวเองยังเล็กมากพอจำความได้ในวัยไม่เกิน ๕ ขวบ ยังไม่รู้จักกลัว คุณพ่อ คุณแม่ กำลังเศร้าโศกเสียใจ ด้วยเรื่องมรณกรรมของคุณปู่ตลอดคืน รุ่งเช้าขึ้นเกิดหาลูกชายคนนี้ไม่พบ ช่วยกันหาทั่วบ้านก็ไม่พบ คงเหลือที่เดียวที่ไม่มีใครเข้าไปดู คือ ห้องไว้ศพ ที่นำร่างของคุณปู่นอนไว้บนเก้าอี้ผ้าใบมีน้ำแข็งหล่อรอบร่างเพื่อรอคุณลุงขุนอนุรักษ์สาลี พี่ชายคุณแม่ลูกชายคุณปู่ ซึ่งยังไม่มาจากต่างจังหวัด คุณพ่อกับคุณแม่จึงไปดูที่ห้องเห็นประตูปิด ก็เรียกลูกชาย ไม่มีเสียงขานรับ ลองผลักประตูเข้าไป ก็รู้สึกว่า มีคนดันไว้ข้างใน จึงค่อย ๆ ดันเข้าไป ประตูเปิดก็เห็นลูกชายคนนี้เองยืนดันประตูไว้ไม่ให้ใครเข้าไป เพราะจะยืนดูคุณปู่นอนเก้าอี้คนเดียว ไม่อยากให้ใครเข้าไปดูด้วย

หลังสิ้นบุญคุณปู่ (คือคุณตา) แล้ว ความเป็นอยู่ก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปทีละน้อย จากเป็นบ้านที่มีแขกไปใครมาคับคั่งทั้งกลางวันกลางคืน บางวันก็เลี้ยงอาหารกลางวัน บางวันก็เลี้ยงน้ำชาบ่าย บางทีก็มีขาไพ่มาเล่นตลอดคืน ก็เป็นบ้านที่มีคนแต่งขาวมาทำบุญเลี้ยงพระกลางวัน ฟังสวดศพกลางคืน ดูคึกคักอย่างเศร้า แล้วก็เหลือแต่ศพตั้ง ไม่มีงานไม่มีคนมาอีก จนถึงงานพระราชทานเพลิงศพ จะเป็นเมื่อครบ ๑๐๐ วัน หรือ ๑ ปี ก็จำไม่ได้ ก็เป็นงานใหญ่โตคึกคักอีกครั้ง ได้นั่งรถยนต์เข้าขบวนซึ่งเป็นของหาดูยากในสมัยนั้น ยกขบวนจากบ้านปากคลองโอ่งอ่าง ไปถึงวัดมกุฏกษัตริยาราม มีญาติ พี่น้อง และขุนนางมาในงานมากมาย คุณย่าก็ร้องไห้เป็นลมไปอีก เสร็จงานศพคุณปู่แล้ว บ้านใหญ่ที่เคยคึกคักสนุกสนานแบบบ้านขุนนางสมัยเก่าก็เปลี่ยนเป็นบ้านใหญ่ที่เงียบเหงาวังเวง ความเป็นอยู่ก็ค่อย ๆ มัธยัสถ์กระเหม็ดกระแหม่เป็นลำดับเรื่อยมา

ที่ยังจำได้อีกเรื่องหนึ่งก็คือ เมื่อคุณปู่ คือคุณตา ยังมีชีวิตอยู่ คุณพ่อคุณแม่ได้จัดการส่งเข้าอนุบาลที่โรงเรียนราชินีล่าง ปากคลองตลาด โรงเรียนจัดพี่เลี้ยงปากเปียวให้ ๑ คน เรียนอยู่ได้ไม่กี่วัน คุณปู่เห็นหลานชายกลับตัวเล็กลง เพราะอยู่โรงเรียนไม่ยอมกินอะไร ก็เกิดความเวทนา คงกลัวจะผอมแห้งตายแต่เด็ก ก็ให้ออกจากโรงเรียนมาซนให้คุณปู่ดูต่อไป จนคุณปู่ถึงแก่มรณกรรมไป หลานชายก็ไปยืนดูท่านนอนในกองน้ำแข็งบนเก้าอี้ผ้าใบ ด้วยความ

อาลัยอาวรณ์ จนโกลาหลกันไปทั้งบ้าน

ต่อมาเมื่อโตขึ้นอายุประมาณ ๕-๖ ขวบ คุณแม่ก็จัดการพาไปเข้าโรงเรียนครูเหรียญ คือโรงเรียนจักรเพ็ชรใกล้ ๆ บ้าน ครูเหรียญเป็นเจ้าของและเป็นครูใหญ่ ใคร ๆ ก็เรียกกันว่า โรงเรียนครูเหรียญ ครูเหรียญตั้งโรงเรียนเรื่อยมาจนถึงสมัยสงคราม ประมาณ พ.ศ. ๒๔๘๘ บ่ายวันหนึ่ง กองพัน บี. ๒๙ ของฝ่ายสัมพันธมิตรก็มาทิ้งระเบิด โรงไฟฟ้าวัดเลียบ โรงเรียนครูเหรียญก็ดับสิ้นไปพร้อมกับโรงไฟฟ้า ทำให้เกิดความเศร้าโศกกันอีกครั้ง

ในการไปโรงเรียนครูเหรียญครั้งนั้น ไม่ค่อยเรียบร้อยนัก คุณแม่ต้องใช้กำลังบังคับกันเป็นปกติวิสัยให้ไปโรงเรียน ความที่เป็นเด็กที่ไม่ใช่เด็กดี นอกจากไม่ใคร่ชอบไปโรงเรียนแล้ว ถ้าไปเรียนก็มักจะเกเรแกล้งเด็กอื่น ทั้ง ๆ ที่ตัวก็เล็กกว่าเขา แต่ผลจากทั้งทางบ้านและทางโรงเรียนช่วยกันเข็น ก็ปรากฏว่าสอบไล่ประถม ๔ ข้อสอบกระทรวงได้คะแนนดี ถึงขั้นได้รับทุนรัฐบาลให้เรียนต่อในชั้นมัธยม ครูประจำชั้นชื่อ ครูอนันต์ ดีใจมาก ถึงกับอุ้มเดินในโรงเรียน

เมื่อจบประถม ๔ แล้ว จะต้องเรียนต่อชั้นมัธยม ๑ คุณพ่อพาไปสอบเข้าเรียนต่อที่โรงเรียนมัธยมวัดบพิตรพิมุข เรียนไม่เสียเงินเพราะกุศลที่ทางบ้านและทางโรงเรียนจักรเพ็ชรสร้างให้ แต่เมื่อใกล้จะสอบไล่มัธยม ๒ เกิดเจ็บป่วยด้วยไข้ไทฟอยด์ ซึ่งเป็นโรคที่น่ากลัวมากในสมัยนั้น แข็งใจไปสอบไล่จนครบกำหนดก็นอนซมลุกไม่ขึ้นไป ๔ เดือน ได้ยาต้มหมอกรานต์แผนโบราณ หมดยาไปหลายสิบหม้อก็หายไข้ แต่เหลือแต่โครงกระดูกที่มีหนังหุ้มอยู่รอบ ๆ ต้องหัดเดินใหม่ ผลการสอบไล่มัธยม ๒ ปรากฏว่าสอบไล่ได้เพียง ๖๒ % เศษ ๆ ตามกฎซึ่งเพิ่งออกมาใหม่ วางเกณฑ์ว่านักเรียนทุนต้องสอบไล่ได้ไม่ต่ำกว่า ๖๕ % จึงจะได้รับทุนในปีต่อไป เป็นอันว่าต้องเรียนมัธยม ๓ โดยเสียเงินเอง ไปเริ่มเรียนมัธยม ๓ ได้ เมื่อเปิดเรียนแล้วประมาณ ๒ เดือน เพื่อนเห็นเข้าทักกันเกรียวกราวด้วยนึกว่าออกจากโรงเรียนไปแล้ว เมื่อสอบไล่มัธยม ๓ ขึ้นเรียนมัธยม ๔ แล้ว ปรากฏว่าได้รับการคัดเลือกให้ได้รับทุนของสมาคมนักเรียนเก่าบพิตรพิมุข ๑ ปี ต่อจากนั้นก็เรียนมัธยม ๕ และ ๖ โดยต้องเสียค่าเล่าเรียนเหมือนเพื่อนทั้งหลาย

สอบไล่ได้มัธยม ๖ แล้วไม่รู้จะเรียนอะไรต่อ เพราะอายุก็น้อยไป ร่างกายก็อ่อนแอไป กำลังจะต้องไปเรียนกวดวิชา ม. ๖ พิเศษ ก็พอดีมีลูกของลุง ชื่อพินัย เป็นนักเรียนพณิชยการวัดแก้วฟ้า ปีที่ ๓ มาบอกว่าที่โรงเรียนพณิชยการ จะรับนักเรียนปีที่ ๑ เพิ่มเติมอีก ๑ ชั้น

ไม่จำกัดอายุและขนาด ก็ไปสมัครเข้าเรียนเป็นนักเรียนพณิชยการปีที่ ๑ หลังจากที่โรงเรียนเปิดไปแล้วเกือบ ๒ เดือน ขณะนั้นโรงเรียนแบ่งเป็น ๓ ชั้น มีนักเรียนประมาณ ๗๐ คน เฉพาะชั้นปีที่ ๓ มีนักเรียน ๗ คน ในตอนกลางปี เข้าแถวชักธงชาติเวลาเช้ามีนักเรียนมาโรงเรียนประมาณ ๑๐-๑๕ คน พอ ๆ กับจำนวนครู เป็นนักเรียนเสียเงินค่าเล่าเรียนอยู่อีก ๑ ปี พอขึ้นชั้นปีที่ ๒ ก็ได้รับการคัดเลือกให้รับทุนสมาคมนักเรียนเก่าพณิชยการเรียนต่อจนสำเร็จการศึกษา ในระหว่างเรียนพณิชยการเป็นสมัยสงคราม เรียนบ้างหลบภัยบ้างย้ายโรงเรียนเพราะถูกญี่ปุ่นมหามิตรยึดโรงเรียนไปบ้าง สำเร็จการศึกษาโดยอัตโนมัติเพราะไม่มีการสอบไล่

ชีวิตและความเป็นอยู่หลังจากสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนพณิชยการ เริ่มรู้จักคุ้นเคยกับความยากลำบากจากน้อยหามากเป็นสำคัญ ไม่อยากจะเรียกว่าต่อสู้ เพราะที่จริงไม่ได้คิดจะต่อสู้อะไรกับใครทั้งที่เห็นตัว และไม่เห็นตัวทั้งนั้น เพียงแต่อยู่ไปโดยธรรมชาติสอนให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์บ้านเมือง และเศรษฐกิจในครอบครัวเท่านั้น สงครามทำให้พ่อแม่ลูกพี่น้องต้องแยกกันอยู่ เศรษฐกิจบังคับให้ต้องกินอยู่ใช้สอยอย่างมัธยัสถ์ ต้องสวมเสื้อนอกสวมหมวก แต่งเครื่องแต่งกายทุกชิ้น ทั้งชั้นในเสื้อนอก ตั้งแต่หมวกถึงรองเท้า ต้องเก่าต้องปะเป็นธรรมดามาก เวลานั้นอายุยังไม่เต็ม ๑๘ ปี ยังไม่มีงานทำต้องอยู่เฝ้าบ้านกับคุณย่า คือคุณยาย ซึ่งไม่ยอมอพยพไปอยู่สมุทรสาครกับคุณแม่ คุณพ่อต้องเข้าเวรในวังเป็นประจำ จนเครื่องบินทิ้งระเบิดถี่เข้า ญาติพี่น้องของคุณย่าที่สมุทรสาครจึงเอาเรือมารับ จึงต้องไปกับคุณย่าไปหลบภัยอยู่ได้สักพัก ก็มีญาติฝากให้เข้าทำงานเป็นพนักงานแผนกตรวจสอบบัญชี สำนักงานกลางบริษัทจังหวัด ได้ในอัตราเงินเดือน ๕๐ บาท กับเบี้ยสงคราม ๕ บาท ก็กลับมาอยู่บ้านตรงข้ามโรงไฟฟ้าอีกจนถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ คุณพ่อคุณแม่ก็ขายที่ดินที่อยู่นั้นแล้ว ไปซื้อที่ดินปลูกบ้านอยู่ใหม่ที่หลังวัดอรุณ ฯ (วัดแจ้ง) ธนบุรี

ในระหว่างทำงานที่สำนักงานกลางบริษัทจังหวัดนั้น ได้ชักชวนเพื่อนรุ่นหลังไปทำงานด้วยหลายคน มีคนหนึ่งชื่อเจตน์ อุชชิน ขาเป๋ เพื่อนเรียกไอ้เป๋ แต่น้ำใจดีมาก เขาเรียนกฎหมายที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองตามชื่อที่เป็นทางการในขณะนั้น เขาเห็นเพื่อนเอาแต่ทำงานไม่เรียนต่อให้เกิดประโยชน์ ชวนให้เรียนก็เฉย เขาก็ใช้กุศโลบายทำเป็นประมาทหน้าว่า หน้าอย่างนี้ถึงจะเรียนก็ไม่ได้ ถึงหากจะได้ก็ไล่เขาไม่ทัน ทำให้เกิดมานะแต่ยังเกี่ยงกับเขาว่าหาตำราไม่ได้ เขาก็รับจะหาให้ เป็นอันได้ไปสมัครเรียนกฎหมายสู้กับเขา ได้ปริญญาตรีในปีเดียวกัน แต่ได้สมัยหลัง เจตน์ได้สมัยแรก

ทำงานที่สำนักงานกลาง ฯ ได้ปีกว่า ก็ลาออกไปทำบัญชีให้บริษัท เลาห์เรณู จำกัด ของคุณมิ่ง เลาห์เรณู สามี คุณอุไรวรรณ (คุณเล็ก) ซึ่งเป็นบุตรสาว พระยาเทพรัตนนริทร์ ที่ต่างมารดาของคุณแม่ แล้วก็ลาออกไปทำบัญชีให้ร้านค้าปืน ชื่อบริษัทยิ้มกัน จำกัด ระหว่างนั้น ก็เรียนกฎหมายไปด้วย ไปฟังคำบรรยายบ้างไม่ฟังบ้างแล้วแต่ความสะดวกอารมณ์ จึงถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้อนุปริญญาแล้ว กำลังจะสอบรับปริญญาคุณพ่อก็พาไปฝากเข้าทำงานที่สำนักราชเลขาธิการ ทำอยู่ใน ๕–๖ เดือน ก็ได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต ก็รายงานผลการศึกษาไปตามลำดับเพื่อเข้าประวัติราชการไว้ รออยู่ ๒–๓ เดือน เห็นว่าจะไม่ได้เลื่อนตำแหน่ง แต่ประจวบกับสภาวัฒนธรรมแห่งชาติประกาศรับสมัครผู้มีวุฒิปริญญาตรี เข้าศึกษาวิชาสังคมสงเคราะห์หลักสูตร ๑ ปี เห็นว่าสภาวัฒนธรรมกำลังเฟื่องทั้งวิชาการและอิทธิพล ก็ลาออกจากงานที่สำนักราชเลขาธิการแล้วจึงไปสมัครสอบเข้าศึกษา ได้เข้าศึกษา ๑ ปี จบแล้วไปสมัครรับราชการที่กองทัพอากาศ

ได้เข้าทำงานที่กองทัพอากาศเป็นนายทหารสัญญาบัตร ตั้งแต่เมษายน ๒๔๙๗ สังกัดกรมกำลังพลทหารอากาศ ทำงานสัปดาห์ละ ๖ วันบ้าง ๗ วันบ้าง ถึงปลายปี ๒๔๙๘ ตรวจร่างกายพบว่าเป็นโรคปอด ต้องลาพักรักษาตัว ๓ เดือน แล้วจึงไปทำงานได้เป็นปกติ

ระหว่างทำงานในกองทัพอากาศ ได้มีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมเพิ่มเติมตามแผนการฝึกของกองทัพ ฯ ในประเทศบ้าง ต่างประเทศบ้าง เป็นนักเรียนบ้าง เป็นครูถ่ายทอดวิชาให้เขาบ้าง ทำให้มีประสบการณ์เพิ่มขึ้นเป็นสำคัญ มีทั้งความชอบและความไม่ชอบ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ขณะมียศเรืออากาศตรี ได้สมรสกับ น.ส. ประไพ แสงเถกิง

ได้เข้าทำงานที่กองทัพอากาศประจำการอยู่ได้ ๑๕ ปี กองทัพอากาศได้ให้บริษัทไทยแอร์เวส์ แอร์คราฟท์ เมเทเมนซ์ รัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงคมนาคมยืมตัวไปช่วยงาน ยืมไปนานเข้ากองทัพอากาศก็ทวงคืน บริษัท ฯ ก็ขอผลัดไป เกิดปัญหาหยุบหยิบขึ้น เจ้าตัวคนกลางก็เลยตัดสินใจลาออกจากกองทัพอากาศ เพื่อทำงานเป็นพนักงานประจำบริษัทไทยแอร์เวส์ แอร์คราฟท์ เมเทเมนซ์ จำกัด แต่แห่งเดียว เป็นอันหมดเรื่องคนยืมตัวไปเรื่องหนึ่ง ขณะนั้นมียศนาวาอากาศโท รับราชการกองทัพอากาศมานาน ๑๖ ปีเศษ

การทำงานในบริษัทที่เป็นรัฐวิสาหกิจในสังกัดกระทรวงคมนาคมแห่งนี้ ในระยะแรกเป็นสมัยที่บริษัท ฯ กำลังมีฐานะดี มีฝรั่งร่วมถือหุ้นและร่วมทำงานด้วย ได้รับงานจากทางการทหารสหรัฐด้านสงครามอินโดจีนมาก ตามนโยบายของรัฐบาลทั้งสองประเทศ แต่เมื่อสงคราม

อินโดจีนยุติลง สหรัฐต้องถอนกำลังจากอินโดจีนและไทย เศรษฐกิจของบริษัท ฯ ก็เปลี่ยนไปเหมือนกับหน่วยงานทุกแห่งที่หากินอยู่กับอเมริกันและสงครามอินโดจีน งานและเงินก็ค่อย ๆ งวดลงเป็นลำดับ ทุนก็หมดคนก็เกินงาน ลดกำลังคนก็ลดไม่ได้เป็นปัญหาที่ไม่มีใครตัดสินใจทำอย่างไรให้เด็ดขาดชัดแจ้ง คลุมเครือกันไปหมดเต็มไปด้วยความหวาดระแวงกัน เต็มไปด้วยสายลับใต้ดิน อำนาจเงิน อำนาจมืด ฯลฯ ทั้งหมดนี้เกิดจากความดิ้นรนเพื่อเศรษฐกิจของบางคน ความไม่รู้ผิดรู้ชอบของบางคน และที่สำคัญที่สุด ความอวิชชาของบางคน คนซื่อกับคนคดก็อยู่ร่วมงานกันไม่ได้ ในที่สุดก็ต้องออกจากบริษัท ฯ นี้ ได้รับเงินบำเหน็จไป ๑ ก้อน เมื่อ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๒ จะด้วยเหตุผลอะไร ใครซื่อ ใครคด เป็นธรรมที่แต่ละคนรู้ได้เฉพาะตัว ไม่อาจบอกให้คนอื่นรู้ได้ เช่นเดียวกันกับพระธรรมของพระพุทธเจ้า ผู้ที่ได้ศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้นจึงจะรู้จริง เพียงแต่ดูเพียงแต่ฟังเขาว่านั้นยังไม่รู้จริง

ก่อนจะออกจากบริษัท ฯ นี้ ก็ได้ตัดสินใจจะอุปสมบทไว้แล้ว ได้รับอนุญาตจากบริษัท ฯ โดยถูกต้องแล้ว แต่ออกเสียก่อนถึงกำหนดอุปสมบท การลานั้นก็เปล่าไป คือเปล่าประโยชน์ทั้งผู้ลาและผู้ให้ลา

เหตุที่อยู่มาถึงอายุ ๕๒ ปี จึงบวชก็เพราะ ช่วงเวลาที่ผ่านมานั้น ทั้งการศึกษาและการงาน ไม่เปิดโอกาสให้ปลีกตัวได้เลย จนเมื่อคุณพ่ออายุ ๘๙ ปี ออกปากเป็นครั้งสุดท้ายว่าบวชให้พ่อเถอะ ขอให้พ่อได้บวชลูกก่อนตาย ก็มาได้สติขึ้นมาว่า ที่อยู่มาได้จนป่านนี้ ก็เพราะพระคุณของคุณพ่อคุณแม่ทั้งสิ้น คุณพ่อคุณแม่ให้ชีวิตและร่างกายแก่ลูก ให้ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แก่ลูก ให้ลูกในสิ่งที่ไม่มีใครอื่นในโลกอีกที่จะให้ได้ ลูกก็มีเพียงชีวิตและร่างกายนี้บำเพ็ญบุญกุศลเพื่อคุณพ่อคุณแม่ อย่างน้อยที่สุดคุณพ่อคุณแม่ก็จะสมปรารถนา ได้ความปีติอิ่มใจเป็นความสุขใจในวัยชรา ส่วนตัวเองก็จะได้หลบไปจากโลกแห่งกิเลส โลกแห่งความทุกข์ ไปรักษาความสงบในหมู่ผู้รักษาศีลปฏิบัติธรรมให้ห่างไกลตัวกิเลสออกไปสักระยะหนึ่ง จึงได้ตกลงใจอุปสมบทที่วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒ มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เจ้าอาวาสเป็นองค์อุปัชฌาย์ พระเทพกวี และพระศรีวิสุทธิญาณ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ ได้จำพรรษาอยู่คณะสูง มีพระศรีวิสุทธิญาณเป็นอาจารย์และพี่เลี้ยง

นับแต่วันอุปสมบทเป็นต้นไป ก็ได้พยายามรักษาไตรสิกขา คือศีล สมาธิ และปัญญาไปตามสติกำลังความสามารถของตน แต่คนที่มีอายุมากเช่นนี้ ความจำก็ลดลง ไม่ดีเหมือนคนในวัยหนุ่ม การท่องมนต์ต่าง ๆ จึงมักจะได้หน้าลืมหลัง ส่วนการศึกษาพระธรรมนั้นก็พออาศัย

ประสบการณ์ที่มีอยู่พินิจพิจารณาทำความเข้าใจได้ไม่ยากนัก ด้วยความตั้งใจรักษากุศลสนองพระคุณคุณพ่อคุณแม่ และด้วยพรหมวิหาร ๔ ของพระอุปัชฌายาจารย์ ก็ช่วยให้สามารถแต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรมอ่านประกวด ๑๐ ครั้ง ตามหลักสูตรการศึกษานวกภูมิ ของวัดได้โดยเรียบร้อยดี ปรากฏผลได้คะแนนรวมเป็นที่ ๑ ได้รับรางวัลหนังสือธรรมจากเจ้าพระคุณสมเด็จองค์อุปัชฌาย์ และสอบไล่หลักสูตรนวกภูมิวัดบวร ฯ กับหลักสูตรนักธรรมตรีสนามหลวงผ่านไปได้ด้วยดี

นับแต่รู้ความมาจนบัดนี้ รู้อยู่ว่า ตนเองนั้นมีความไม่ดีอยู่มาก ที่พยายามแก้ไขไปได้ก็มี ลึกจนแก้ไม่ได้ก็มี เช่น รู้ว่าทำอย่างนี้จะเป็นการไม่สบอารมณ์คนอื่น หรือขัดต่อผลประโยชน์เขาบ้าง ขัดคอเขาบ้าง แต่ถ้าเชื่อว่าเป็นการถูกต้องตามทำนองคลองธรรมแล้วก็จะทำ, หรือเห็นว่าลมมาแรง ถ้าเป็นลมที่ไม่เป็นคุณ ควรต้านทานไว้ก่อนที่ทำความเสียหายมากมาย ก็โต้ลมนั้นไว้ไม่ยอมเป็นอ้อลู่ลม อะไรทำนองนั้น บางครั้งก็มีผู้ช่วยโต้บ้าง หลบไปบ้างตามอัธยาศัยเหล่านี้เมื่อเล็ก ๆ ก็เป็นการจองหอง เมื่อโตขึ้นคำแสดงลักษณะก็อาจเปลี่ยนไปต่าง ๆ คนที่ได้ประโยชน์ก็ชอบ คนที่ขาดประโยชน์หรือเสียประโยชน์ก็ชัง อยากจะแก้ไขให้เข้าได้ทุกภูมิประเทศและเหตุการณ์เหมือนจิ้งจก กิ้งก่า ก็ทำไม่เป็น เลยมีแต่ ดีไม่ได้ ได้ไม่ดี จนแก่ตายไปในที่สุด อาจมีส่วนที่เป็นประโยชน์อยู่บ้างก็ตรงที่สำหรับยกเป็นอุทธาหรณ์ แล้วลงท้ายด้วยนิทานเรื่องนี้ สอนให้รู้ว่า...

เขียนในขณะเป็นพระภิกษุ

๙ มกราคม ๒๕๒๓

บทกระทู้ธรรม

ออกให้นวกภิกษุแต่ง ๑๐ ครั้ง

พรรษกาล ๒๕๒๒

ครั้งที่ ๑ สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ.
ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสบียง (คือกุศล)

ครั้งที่ ๒ สีลํ กิเรว กลฺยาณํ.
ท่านว่าศีลนั่นเทียวเป็นความดี

ครั้งที่ ๓ สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ.
ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

ครั้งที่ ๔ กมฺมุนา วตฺตตี โลโก.
สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม

ครั้งที่ ๕ ธมฺโม รหโท อกทฺทโม.
ธรรมเหมือนห้วงน้ำไม่มีตม

ครั้งที่ ๖ หทยสฺส สทิสี วาจา.
วาจาเช่นเดียวกับใจ

ครั้งที่ ๗ อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ.
ผู้มีตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งซึ่งได้ยาก

ครั้งที่ ๘ สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย.
ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้

ครั้งที่ ๙ โยคา เว ชายตี ภูริ.
ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ

ครั้งที่ ๑๐ อกิลาสุ วินฺเท หทยสฺส สนฺตึ.
คนไม่เกียจคร้าน พึงได้ความสงบใจ.

ให้

พระสมิตาคโม (น. ท. อาคม ศุกรสมิต)

ผู้แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม และอ่านให้กรรมการฟัง
๑๐ ครั้ง ในสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร
ได้คะแนนรวมเป็นที่ ๑

พรรษกาล ๒๕๒๒

พระญาณสังวร

วัดบวรนิเวศวิหาร **เจ้าอาวาส**

ให้

พระสมิตาคโม (น. ท. อาคม ศุกรสมิต)

ผู้แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม ได้รับเลือก
จากคณะกรรมการ ให้เป็นที่หนึ่ง

ในกองที่ ๓, ๕, ๖
ครั้งที่ ๒, ๖, ๗

พรรษกาล ๒๕๒๒

วัดบวรนิเวศวิหาร **เจ้าอาวาส**

ให้

พระสมิตาคโม (น. ท. อาคม ศุกรสมิต)

ผู้แต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม ได้รับเลือก
จากคณะกรรมการ ให้เป็นที่หนึ่ง

ในกองที่ ๖, ๓

ครั้งที่ ๙, ๑๐

พรรษกาล ๒๕๒๒

สก. พระญาณสังวร

วัดบวรนิเวศวิหาร　　　　　　　　เจ้าอาวาส

ให้

พระสมิตาคโม (น. ท. อาคม ศุกรสมิต)

ผู้มีอุตสาหะแต่งเรียงความแก้กระทู้ธรรม
และอ่านให้กรรมการฟังครบ ๑๐ ครั้ง

พรรษกาล ๒๕๒๒

วัดบวรนิเวศวิหาร **เจ้าอาวาส**

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๑

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒

"สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ

ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสบียง (คือกุศล)"

บัดนี้ จะได้แสดงเนื้อความตามพุทธศาสนสุภาษิต ที่ได้ยกขึ้นตั้งไว้ข้างต้นนี้ เพื่อชี้ให้เห็นเป็นแนวแห่งความคิด แล้วนำไปพิจารณาปฏิบัติ ยังให้เกิดความสุขและความสำเร็จในชีวิตสืบไป

พุทธศาสนสุภาษิตบทนี้มีสาระสำคัญควรพิจารณา ๒ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ศรัทธา

ประการที่สอง เสบียงและการรวบรวมไว้ซึ่งเสบียง

ในสาระสำคัญประการที่หนึ่ง เรื่องศรัทธานั้น อธิบายได้ว่า ศรัทธาได้แก่ความเชื่อ คือ เชื่อในคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมมาพุทธเจ้า ซึ่งได้ทรงสั่งสอนให้เรามีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของทุกข์, เหตุแห่งทุกข์, ความดับแห่งทุกข์, และทางไปสู่ความดับแห่งทุกข์ อันรวมเรียกว่าอริสัจ ๔ พระองค์ได้ทรงสอนว่า ทางไปสู่คาวมดับแห่งทุกข์นั้น มีองค์ ๘ ประการ เรียกว่า มรรค ๘ คือ มีปัญญาเห็นชอบ ๑, ดำริชอบ ๑, เจรจาชอบ ๑, ทำการงานชอบ ๑, เลี้ยงชีวิตชอบ ๑, ทำความเพียรชอบ ๑, ตั้งสติชอบ ๑, ตั้งใจชอบ ๑, องค์แห่งมรรค ๘ เหล่านี้เป็นทางที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ อันจะยังผู้ปฏิบัติให้ถึงซึ่งอมตธรรม สมตามคำพุทธภาษิตซึ่งตรัสไว้ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ว่า

"อฏฺฐงฺคิโก มคฺคานํ เขมํ อมตคามินํ

บรรดาทางทั้งหลาย ทางมีองค์ ๘ เป็นทางเกษมให้ถึงอมตธรรม" ดังนี้

แสดงว่า ทางมีองค์ ๘ คือ มรรค ๘ นั้น เป็นทางอันประเสริฐ ปราศจากภยันตราย ทั้งปวง เป็นทางไปสู่อมตธรรม คือธรรมอันไม่ตาย เป็นธรรมที่ดับกิเลสทั้งหลายได้หมดสิ้น ยังให้ถึงซึ่งความดับแห่งทุกข์ แล้วจะไม่มีเกิดไม่มีดับอีกต่อไป

ในสาระสำคัญประการที่สอง เรื่องเสบียง และการรวบรวมเสบียงนั้น อุปมาดั่งการ การเดินทางไกล จากเมืองหนึ่งไปสู่อีกเมืองหนึ่ง ซึ่งต้องใช้เวลาเดินทางนาน นับด้วยวันหรือเดือนก็ตาม ผู้เดินทางจักต้องรวบรวม และนำไปด้วย ซึ่งเสบียง คืออาหาร เพื่อการบริโภคในระหว่างเดินทาง ให้มีกำลังแข็งแรง พอที่จะเดินทางไปถึงเมือง อันเป็นที่หมายปลายทางได้ในที่สุด

การเดินทางจากเมืองหนึ่งไปยังอีกเมืองหนึ่ง จักต้องรวมรวมเสบียงเพื่อการเดินทางฉันใด การเดินทางจากความมีทุกข์ ไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ก็จักต้องรวมรวมเสบียงเพื่อการเดินทางฉันนั้น หากแต่เสบียงเพื่อการเดินทางไปสู่อีกเมืองหนึ่งนั้นคืออาหาร ส่วนเสบียงเพื่อการเดินทางไปสู่ความดับแห่งทุกข์นั้น คือ กุศลมูล อันได้แก่ อโลภะ ไม่อยากได้ของเขา ๑, อโทสะ ไม่คิดร้ายเขา ๑, และอโมหะ ไม่หลงงมงาย ๑, บุคคลผู้เชื่อฟังคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ละอกุศลมูล สะสมแต่กุศลมูลไว้ในจิต แล้วดำเนินไปโดยทางอันชื่อว่า มรรค ๘ นั้น ก็ย่อมจะบรรลุถึงอมตธรรม ได้ตามที่พระองค์ได้ทรงชี้ทางให้แล้ว

เพราะฉะนั้น พุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาในคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พึงยึดมั่นในกุศลมูล มุ่งไปโดยทางมีองค์ ๘ สู่อมตธรรม คือความดับแห่งทุกข์ อันเป็นที่หมายก็ย่อมจะได้ชื่อว่า เป็นผู้รวบรวมและสะสมเพิ่มพูนโดยลำดับซึ่งเสบียงคือกุศล สมด้วยพระนิพนธ์พุทธภาษิตที่ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้นว่า

“สทฺธา พนฺธติ ปาเถยฺยํ
ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสบียง (คือกุศล)”

ดังมีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๒

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๒๒

"สีลํ กิเรว กลฺยาณํ

ท่านว่าศีลนั้นเทียว เป็นความดี"

บัดนี้ จะได้แสดงความตามพุทธศาสนสุภาษิต ที่ได้อัญเชิญมาสถิตข้างต้นนั้น อันจะเป็นแนวทางในการพัฒนาตนให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

ในเบื้องต้นนี้ ขอให้ทำความเข้าใจกันก่อนว่า ศีลคืออะไร ความดีคืออะไร

คำว่าศีล โดยรูปศัพท์แปลว่าปกติ คนที่เป็นปกติย่อมจะปฏิบัติชอบ เจรจาชอบ พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติศีลขึ้นก็เพื่อรักษาความเป็นปกติภาพในการปฏิบัติชอบ เจรจาชอบของคนไว้ ศีลในที่นี้จึงหมายความถึงศีลซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้นโดยนัยนี้

คำว่าความดี ท่านหมายความถึงความถูกต้องตามทำนองคลองธรรมที่โลกรับว่าเป็นความดีประกอบด้วยดีทางกาย ปฏิบัติชอบ ๑ ดีทางวาจา เจรจาชอบ ๑ ดีทางใจ คิดชอบ ตั้งใจชอบ ๑

เมื่อเข้าใจตรงกันว่า ศีลคืออะไร ความดีคืออะไรแล้ว ก็จะได้พิจารณาต่อไปว่า ศีลนั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้นโดยมีความสะอาดเป็นปัจจุปัฏฐาน คือสะอาดกาย สะอาดวาจาและสะอาดใจ ความสะอาดของศีลนั้น พรรณนาได้ว่าไม่มีแม่น้ำใดในโลกจะสามารถชำระมลทินของสัตว์โลกให้สะอาดได้เท่าศีล และศีลมีหิริโอตตัปปะเป็นปทัฏฐาน คือมีความละอายต่อบาป และความเกรงกลัวต่อบาปเป็นพื้นฐานรองรับศีล

ศีลนั้น แม้จะมีมากน้อยแตกต่างกันตามภูมิตามชั้นของบุคคล เช่นศีล ๕ ศีล ๘ ของคฤหัสถ์ ศีล ๑๐ ของสามเณร ศีล ๒๒๗ หรือนัยหนึ่งศีล ๔ คือจาตุปาริสุทธิศีลของภิกษุก็ตาม ย่อมเป็นเครื่องรักษาความประพฤติทางกายวาจาของคนให้เรียบร้อยเป็นปกติ ไม่กำเริบร้ายเพราะ

กิเลสหยาบคือ โลภ โกรธ หลง มีใจมั่นคงไม่หวาดหวั่นมรณภัย เป็นปัจจัยให้บรรลุสมาธิและปัญญาอันรุ่งเรืองสว่างไสวในชีวิต สมดังพุทธภาษิตอันมาในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ว่า

"ปณฺฑิโต สีลสมฺปนฺโน ชลํ อคฺคิว ภาสติ
บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมรุ่งเรืองเหมือนไฟสว่าง"

หมายความว่า ผู้มีความรู้ หากมีความสำรวมในกายวาจา มั่นคงในศีลอันสำเร็จด้วยวิรัติเจตนา ย่อมมีสติปัญญาอันรุ่งเรืองนำความสุขความเจริญมาสู่ชีวิต

ที่ว่าศีลอันสำเร็จด้วยวิรัติเจตนานั้น หมายความว่า เมื่อได้มีวิรัติเจตนา คือ เมื่อได้มีความคิดความตั้งใจงดเว้นจากความประพฤติ ทั้งทางกายและวาจอันเป็นโทษแล้ว ศีลก็จะเกิดมีขึ้นแก่ตนทันที และศีลก็จะคงอยู่ตลอดเวลาที่ยังงดเว้นความประพฤติทางกายวาจาอันเป็นโทษนั้นไว้ได้

การแสดงวิรัติเจตนารักษาศีลนั้น ท่านว่ามีได้ ๓ ทาง คือ ๑. สมาทานวิรัติ คือตั้งใจด้วยการศีลรับจากผู้ทรงศีล เช่นการรับศีล ๕ ศีล ๘ ในวันพระ ๒. สัมปัตตวิรัติ คือตั้งใจงดเว้นด้วยตนเอง ไม่ต้องรับศีลจากใคร เป็นความตั้งใจอันบริสุทธิ์แห่งตน ๓. สมุจเฉทวิรัติ คืองดเว้นได้เด็ดขาด ด้วยสิ้นกิเลสอันเป็นเหตุให้ละเมิดศีลแล้ว

ผู้รักษาศีลไว้ได้สมดังวิรัติเจตนาย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการของศีล คือ บริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ไม่ยากจน ๑ มีชื่อเสียงอันหอมขจรไปทั่ว ๑ อาจหาญในที่ประชุม ๑ มีสติไม่หลงตาย ๑ เมื่อสิ้นชีพแล้วไปสู่สุคติสวรรค์ ๑

ตามที่พรรณนามานี้ รวมความว่า ศีลนั้นเป็นที่รวมแห่งความดีหลายประการ อาทิ มีความบริสุทธิ์สะอาดเป็นปัจจุปัฏฐาน มีหิริโอตตัปปะเป็นปทัฏฐาน เป็นเครื่องรักษาความประพฤติทางกายวาจาของคนให้เรียบร้อยเป็นปกติ ไม่กำเริบร้าย เพราะกิเลสหยาบ ผู้มีศีลจะไม่มีบาปและจะได้รับอานิสงส์ของศีล ๕ ประการ อันมีความบริบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์ เป็นอาทิ และไปสู่สุคติสวรรค์เป็นที่สุด ศีลเกิดมีแก่คนได้โดยวิรัติเจตนา คือ ตั้งใจรักษาศีลอันเป็นความคิดที่ชอบ แล้วงดเว้นความประพฤติชั่วทางกาย ทางวาจา รักษาความดีไว้เป็นปกติภาพแห่งตน

เพราะฉะนั้น บุคคลที่ปรารถนาจะได้ชื่อว่าเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาด ปราศจากมลทินคือบาปทรงไว้ซึ่งปกติภาพแห่งความดีคือศีล อันมีอานิสงส์ ๕ ประการดังพรรณนามานั้น พึงยึดมั่น

ในวิรัติเจตนารักษาศีลให้มีอยู่กับตน ผลแห่งความดีจะมีปรากฏเป็นมั่นคง ตรงตามพุทธภาษิตที่ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้นว่า

"สีลํ กิเรว กลฺยาณํ
ท่านว่าศีลนั่นเทียว เป็นความดี"

ดังมีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

โขลงช้างย่อมมีพญาสาร ครอบครองบริวารทั้งหลาย
ฝูงโคขุนโคย่อมเป็นนาย มุ่งหมายนำพวกไปหากิน
ฝูงหงษ์มีเหมราชา สกุณามีขุนปักษิณ
เทวายังมีสักรินทร์ เป็นปิ่นขวัญในชั้นฟ้า
เหล่าคนจะต้องเป็นคณะ ต่างจะคิดเกะกะตามประสา
จะตั้งอยู่ได้ดีกี่เวลา ดูน่าจะย่อยยับอับจน
จำเป็นต้องมีหัวหน้า กะการบัญชาให้เป็นผล
กองทัพบริบูรณ์ด้วยผู้คน ไม่มีจุมพลจะสู้ใคร.

ของรองเสวกตรีนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๓

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๒๒

สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ

ความสันโดษ เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

บัดนี้ จะได้อธิบายความตามเนื้อหาแห่งพุทธศาสนสุภาษิต อันยกมาลิขิตไว้ข้างต้นนี้ เพื่อเป็นที่เข้าใจและนำไปปฏิบัติให้เกิดพิพัฒนมงคลแก่ตนสืบไป

คำว่า ทรัพย์ หรือ ธน นั้น จำแนกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือได้แก่สิ่งของซึ่งจะยังให้สำเร็จประโยชน์ตามความต้องการเรียกว่าโภคทรัพย์ ประกอบด้วยทรัพย์ที่เคลื่อนที่ได้กับทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ประเภทหนึ่ง และได้แก่คุณความดีที่เป็นเครื่องกล่อมเกลาจิตใจและความประพฤติให้เป็นผู้ดีเรียกว่าคุณทรัพย์ อีกประเภทหนึ่ง ทรัพย์ทั้งสองประเภทนี้ ย่อมจะเกิดมีแก่บุคคลผู้ขยันในการประกอบธุรกิจการงาน หมั่นประพฤติในทางที่เหมาะที่ควร สมตามสำนวนพุทธภาษิตอันมีมาในขุททกนิกาย สุตตนิบาต ว่า

ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ

คนมีธุระ หมั่นทำการงานให้เหมาะเจาะ ย่อมหาทรัพย์ได้

หมายความว่า บุคคลผู้ขยันหมั่นเพียร ประกอบธุรกิจการงานให้พอเหมาะพอควร ก็ย่อมจะหาทรัพย์ได้สมตามความขยันหมั่นเพียรนั้น

ส่วนคำว่า สันโดษ นั้น ท่านแปลว่า ความยินดีด้วยของของตน อันจำแนกเป็น ๓ ประการ คือ ยถาลาภสันโดษ ยินดีตามที่ได้มา ได้มาเพียงไรก็ยินดีเพียงนั้น ๑ ยถาพลสันโดษ ยินดีตามกำลังความสามารถของตน ๑ ยถาสารุปปสันโดษ ยินดีตามควรแก่ความเป็นอยู่ของตน ไม่โลภจนเกินฐานะ ๑

ความสันโดษนี้ ผู้ที่ไม่เข้าใจเนื้อความมักเข้าใจผิดคิดไปว่า ความสันโดษ ทำให้คนมักน้อย ไม่พยายามเพื่อความก้าวหน้าในสิ่งทั้งหลายอันเป็นความเจริญ ความเข้าใจเช่นนี้ยังไม่ถูกต้อง เพราะสันโดษที่แท้เจริงย่อมประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ ยินดีในของที่เป็นของตน ๑ ยินดีในของที่ตนมีอยู่ ๑ และยินดีในของที่ชอบธรรม ๑ มีความหมายดังต่อไปนี้

ยินดีในของที่เป็นของตน คือไม่ยินดีอยากได้ของของผู้อื่น แต่ให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบการงานในทางที่ชอบ เพื่อจะได้มีทรัพย์สิ่งของเป็นของตน ตามผลแห่งความขยันอันเป็นที่น่ายินดี

ยินดีในของที่ตนมีอยู่ คือไม่ทุกข์โศกเสียใจอาลัยสิ่งของที่ต้องสูญสลายไป ด้วยเห็นชัดในวิบากกรรมและความเป็นอนิจจังทั้งหลายในโลกนี้ มีใจสงบยินดีแต่ในของที่ตนยังมีอยู่เฉพาะหน้า ตั้งใจทำมาหากินต่อไปโดยไม่ท้อถอย

ยินดีในของที่ชอบธรรม คือไม่ยินดีในของทุจริตผิดกฎหมายหรือผิดวิสัยผู้ประพฤติธรรมแต่ตั้งใจทำการงานชอบ เลี้ยงชีวิตชอบ มีความเพียรชอบ ไม่เบียดเบียนใคร

รวมความว่า ความสันโดษ คือความยินดีด้วยของของตน แต่มิได้หมายความว่า ผู้สันโดษจะต้องเป็นผู้มักน้อย หาทรัพย์แต่น้อย หากตรงกันข้ามผู้สันโดษพึงขยันหมั่นเพียรหาทรัพย์ในทางที่ชอบ ประกอบแต่กรรมดี มีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนใคร ไม่โลภไม่อยากได้ทรัพย์ในทางทุจริตผิดศีลธรรม

ผู้สันโดษจึงเป็นผู้มีแต่ความสุจริต อยู่ในพระโอวาท ๓ ประการของพระพุทธเจ้า คือเว้นจากการทุจริต ประกอบแต่การสุจริต ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ปราศจากโลภโกรธหลง ผู้สันโดษย่อมจะเป็นผู้เจริญด้วยทรัพย์ ทั้งโภคทรัพย์ อันเป็นทรัพย์ภายนอก และคุณทรัพย์ คือสันโดษนั่นเองเป็นทรัพย์อันประเสริฐอยู่ภายใน เป็นทรัพย์หล่อเลี้ยงใจให้บริสุทธิ์แจ่มใส ส่งเสริมให้มีศีลกัลยาณธรรม ดำเนินไปในมรรค ๘ ได้ด้วยดี ด้วยเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสไว้ ดังได้อัญเชิญมา ณ ข้างต้น ว่า

สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ

ความสันโดษ เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง

จึงควรที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายพึงยึดมั่นในความสันโดษ ซึ่งไม่มีโทษ มีแต่คุณธรรมอันจะนำมาซึ่งโภคทรัพย์ และคุณทรัพย์ ดังได้มีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๔

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๕๒๒

กมฺมุนา วตฺตตี โลโก

สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม

โอกาสนี้ จะได้บรรยายเนื้อความตามพุทธศาสนสุภาษิตข้างต้นนี้ เพื่อเป็นที่เข้าใจในเรื่องของกรรม และนำไปปฏิบัติให้เกิดความสุขความเจริญสืบไป

คำว่า สัตว์โลก แปลว่าผู้ข้องติด หมายถึงบรรดามนุษย์และดิรัจฉานที่เกิดมาในโลกนี้ ด้วยยังมีกิเลส คือ ความอยาก ความโลภ ความโกรธ ความหลง จึงยังคงข้องติดอยู่ในวัฏฏะแห่งการเวียนว่ายตายเกิด สัตว์โลกเหล่านี้เกิดมา ดีบ้าง ชั่วบ้าง แข็งแรงบ้าง อ่อนแอบ้าง มีสุขบ้าง มีทุกข์บ้าง ต่าง ๆ กัน สุดแล้วแต่ผลแห่งกรรมที่ตนได้กระทำไว้ในอดีต

กรรมนั้น ได้แก่กิจการที่ได้กระทำลง กรรมมีขึ้นได้ทั้งเจตนาและไม่เจตนา ในทางพระพุทธศาสนาสอนว่า กรรมอันประกอบด้วยเจตนา จะบันดาลผลกรรมให้แก่ผู้กระทำโดยสมบูรณ์เต็มที่ ส่วนกรรมที่ขาดเจตนา คือกระทำโดยไม่ตั้งใจนั้น ก็จะบันดาลผลกรรมให้แก่ผู้กระทำเบาบางลงโดยลำดับตามส่วนของการขาดเจตนา

กรรม ย่อมมีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว กรรมดีอันประกอบด้วยความไม่โลภไม่โกรธไม่หลงเรียกว่ากุศลกรรม จะนำความสุขความเจริญมาให้แก่ผู้กระทำ ส่วนกรรมชั่วอันประกอบด้วยความโลภความโกรธความหลงเรียกว่าอกุศลกรรม ก็จะนำเอาความชั่วความยากลำบากมาสู่ผู้กระทำ

ในเรื่องผลแห่งกรรมนั้น พระพุทธเจ้าได้วางหลักไว้ ๓ ข้อ คือ

๑. กรรมนั้นมีอยู่จริง ใครทำดีก็มีกุศลกรรม ใครทำชั่วก็มีอกุศลกรรมติดตัวอยู่

๒. ผลแห่งกรรมนั้นมีจริงเรียกว่ากรรมวิบาก ผลที่ดีเกิดจากกรรมที่ดี ผลที่ชั่วก็เกิด

จากกรรมที่ชั่ว เหมือนปลูกต้นไม้อะไรไว้ ก็จะได้ผลไม้อย่างนั้น

๓. สัตว์ทั้งหลายย่อมมีกรรมเป็นของของตน คือต่างคนต่างก็เป็นเจ้าของกรรมที่ตนกระทำไว้ จักต้องได้รับผลแห่งกรรมนั้น ไม่ว่าดีหรือชั่ว

กล่าวโดยย่อ ผู้ใดกระทำกรรมดี ย่อมจะได้รับผลแห่งคุณงามความดีของตน ผู้ใดกระทำกรรมชั่ว ก็ย่อมจะได้รับผลแห่งความชั่วตอบสนอง สมตามคัลลองพุทธภาษิตอันมีมาในขุททกนิกายชาดก ทุกนิบาต ว่า

กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ

แปลว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

อันมีความหมายชัดแจ้งดังที่ได้แสดงมาแล้ว

ทั้งนี้ อาจมีผู้แย้งว่า ไม่จริงเสมอไป บางคนทำชั่วกลับได้ดี มีทรัพย์ มีคนนับถือ ดังมีตัวอย่างให้เห็นอยู่ คำแย้งเช่นนี้ฟังแต่ผิวเผินก็ดูจะน่าเชื่อ แต่เราจะต้องพิจารณาให้ซึ้งถึงปัจจัยสำคัญของการให้ผล ปัจจัยนั้นคือกาลเวลา การกระทำทุกอย่างจะเกิดผลขึ้นมาต้องอาศัยกาลเวลา ดังเช่นการปลูกต้นไม้ มีพริก ชมพู่ ทุเรียน เป็นต้น ต้องรอเวลาให้ต้นไม้เหล่านั้นเจริญเติบโตเต็มที่ จึงจะมีดอกออกผลต่าง ๆ กันในเวลาต่าง ๆ กัน กรรมใด ๆ อันได้กระทำลงก็เช่นกัน จะบันดาลผลให้เกิดแก่เจ้าของกรรมเร็วบ้าง ช้าบ้าง ในภพนี้บ้าง ภพหน้าบ้าง ย่อมเป็นไปตามลักษณะแห่งกรรมที่ได้กระทำสะสมไว้ในวาระต่าง ๆ กัน ที่ว่าคนทำชั่วกลับได้ดีมีตัวอย่างนั้น ผลดีที่เขาได้รับอยู่ในปัจจุบัน แท้ที่จริงก็คือผลแห่งกรรมดีที่เขาได้กระทำไว้ในอดีตกาล ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำในปัจจุบันยังไม่บันดาลผลให้เห็น

รวมความว่า กรรมคือการกระทำ มีทั้งดีและชั่ว ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมที่ตนทำไว้ และจะต้องได้รับผลแห่งกรรมของตน ผู้กระทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่วเป็นเที่ยงแท้ แต่ผลแห่งกรรมทั้งดีและชั่วนั้น อาจได้รับเร็วบ้าง ช้าบ้าง แล้วแต่ลักษณะของกรรมที่ได้กระทำสะสมไว้ในวาระต่าง ๆ กัน เป็นอันยุติได้ว่า ความดีหรือความชั่ว ความสุขหรือความทุกข์ อะไรจะบังเกิดขึ้นแก่ผู้ใด ย่อมเป็นไปโดยลำดับแห่งกรรมที่ผู้นั้นได้กระทำไว้ สมด้วยคำตรัสของพระบรมศาสดา อันยกมาตั้งไว้ ณ ข้างต้น ว่า

กมฺมุนา วตฺตตี โลโก

สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม

ซึ่งมีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๕

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๒๒

ธมฺโม รหโท อกทฺทโม

ธรรมเหมือนห้วงน้ำไม่มีตม

บัดนี้ จะได้อธิบายเนื้อหาแห่งพระพุทธภาษิตข้างต้นนี้ เพื่อให้เป็นที่เข้าใจและนำไปพิจารณา เป็นแนวทางปฏิบัติให้เกิดความสุขความเจริญสืบไป

อันห้วงน้ำใหญ่น้อยทั้งหลาย โดยธรรมชาติย่อมมีโคลนตมปะปนอยู่ในน้ำ ถ้าไม่มีสิ่งใดมารบกวนก็จะตกตะกอนนอนก้น จนดูน้ำนั้นใสสะอาด แต่เมื่อถูกรบกวน เช่นมีคนหรือสัตว์ลงไปแหวกว่าย โคลนตมที่นอนก้นอยู่นั้นก็จะขุ่นมัวขึ้น

ดวงจิตของคนเรามีลักษณะคล้ายบ่อน้ำ ด้วยมีโคลนตม คือกิเลส ประกอบด้วยราคะ โทสะ โมหะ ปะปนอยู่ในจิต มากบ้าง น้อยบ้าง ต่าง ๆ กันตามลักษณะพื้นเพของแต่ละคน กิเลสอย่างหยาบจะแสดงออกมาเป็นความประพฤติมิชอบทางกาย ทางวาจา เช่น แย่งชิงของของเขา นินทาว่าร้ายเขา ที่รองลงไปเป็นกิเลสอย่างกลาง ก็เร้ารุมอยู่ในใจ ทำให้กระวนกระวาย แต่ยังไม่ร้ายแรงถึงขั้นแสดงออกมาเป็นความประพฤติ ส่วนกิเลสอย่างละเอียดก็จะแฝงตัวเป็นตะกอนนอนก้นอยู่ในส่วนลึกแห่งจิต ถ้าไม่มีอะไรมากระทบก็จะยังสงบนิ่งอยู่ ต่อเมื่อมีอายตนะภายนอกอันได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่ยั่วราคะ โทสะ โมหะ มากระทบดวงจิต กิเลสที่ตกตะกอนนอนก้นอยู่นั้นก็จะฟุ้งซ่านขึ้นเป็นกิเลสอย่างกลางและกิเลสอย่างหยาบโดยลำดับ ตามความรุนแรงของการกระทบและตามพื้นเพสภาพจิตของแต่ละคน

กิเลสเหล่านี้เป็นของร้ายที่รุมเร้าเผาผลาญจิต เป็นตัวต้นเหตุของอกุศลกรรมที่ทำให้เกิด

ทุกข์ หากกำจัดกิเลสร้ายให้หมดไปจากจิตเสียแล้ว ความทุกข์ทั้งหลายก็จะระงับสิ้นไป สมในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

วิสุทฺธิ สพฺพเกฺลเสหิ โหติ ทุกฺเขหิ นิพฺพุติ

แปลว่า ความหมดจดจากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งหลาย

มีความหมายโดยสรุปว่า จิตที่ปราศจากกิเลสย่อมปราศจากทุกข์ ถ้าชำระดวงจิตให้สะอาดหมดจดปราศจากกิเลส ความทุกข์ทั้งหลายก็จะดับสิ้นไป

การชำระล้างสิ่งใดให้สะอาดหมดจดโดยปกติย่อมต้องใช้น้ำที่ใสสะอาด แต่การชำระล้างดวงจิตให้สะอาดปราศจากกิเลสนั้น ไม่มีน้ำอะไรชำระได้นอกจากจะต้องอาศัยความสะอาดบริสุทธิ์ที่ไม่มีตมอันได้แก่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกแจกแจงพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ไว้มากมายหลายระดับ หลายสาขา ให้เหมาะตามภูมิปัญญา และอัธยาศัยของคนซึ่งแตกต่างกัน พระธรรมนั้นไพศาลและลึกซึ้งเหมือนห้วงน้ำแห่งมหาสมุทร ซึ่งถึงแม้จะมีน้ำมากมายเพียงไรก็มีเพียงรสเดียวคือรสเค็ม อันเปรียบได้แก่รสพระธรรม พระธรรมอันมากมายนั้นล้วนสรุปลงได้ในพระโอวาท ๓ ประการของพระพุทธเจ้า อันมีแต่ความบริสุทธิ์แท้เสมือนน้ำที่ไม่มีตมไม่มีตะกอน คือทรงสั่งสอน ให้ละเว้นการทำชั่ว ๑, ให้ทำแต่ความดี ๑, ให้ทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใสสะอาด ๑ เพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ประสบความสุขตามภูมิชั้นของแต่ละคน พระธรรมนั้นเป็นคำสั่งสอนที่งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด มีแต่ความบริสุทธิ์ด้วยประการทั้งปวง ไม่ว่าจะพิจารณาพระธรรมในบทใด ตอนใด จะไม่พบมลทินเจือปนเลยแม้แต่น้อย

ตามที่พรรณนามานี้ สรุปได้ว่า คนเราย่อมมีกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ อยู่ในดวงจิตด้วยกันทุกคน มีมากบ้าง มีน้อยบ้าง ต่างกันไปตามลักษณะพื้นเพของแต่ละคน กิเลสเหล่านี้เป็นตัวต้นเหตุของอกุศลกรรมทำให้เกิดทุกข์ ถ้าชำระดวงจิตให้สะอาดปราศจากกิเลสแล้ว ความทุกข์ทั้งหลายก็จะดับสิ้นไป กิเลสในดวงจิตนี้จะชำระล้างได้ก็แต่ด้วยพระธรรมคำสั่งสอนอันบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้าซึ่งได้ทรงแสดงไว้มากมาย ไพศาลลึกซึ้งเหมือนห้วงมหาสมุทร แต่ก็สรุปลงได้ ๓ ประการ คือ ให้ละความชั่ว ให้ทำความดี และให้ทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด เพื่อให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เป็นคำสอนซึ่งบริสุทธิ์เหมือนห้วงน้ำที่ไม่มีตม ไม่ว่าจะตักตวงจากที่แห่งใดในพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นคำสั่งสอนที่บริสุทธิ์สะอาดปราศจากมลทิน เหมือนน้ำบริสุทธิ์แท้ สามารถชำระล้างโคลนตมในจิตคือกิเลสของคนทั้งหลายให้หมดสิ้นไปได้ และยิ่งคนทั้งหลายจะนำเอาดวงจิตของตนมาชำระล้างในห้วงน้ำแห่งพระธรรมมากเพียงไร พระธรรมก็จะใสสะอาดปราศจากมลทินยิ่งขึ้นเพียงนั้น สมตามพระคาถาประพันธ์พุทธภาษิตข้างต้นว่า

ธมฺโม รหโท อกทฺทโม
ธรรมเหมือนห้วงน้ำไม่มีตม

ซึ่งมีเนื้อความตามที่ได้อธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๖

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๒๒

หทยสฺส สทิสี วาจา

วาจาเช่นเดียวกับใจ

บัดนี้ จะได้อธิบายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมพุทธภาษิตข้างต้นนี้ เพื่อเป็นที่เข้าใจและนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาตนให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป

กระทู้ธรรมบทนี้ มีสาระสำคัญที่พึงพิจารณา ๓ ประการ คือ วาจาเป็นประการแรก ใจเป็นประการที่สอง และวาจาเช่นเดียวกับใจ เป็นประการที่สาม

ประการแรก คำว่า วาจา หมายความถึงถ้อยคำที่กล่าวออกมา จะเป็นการกล่าวลอย ๆ หรือกล่าวในการเจรจาโต้ตอบกันก็ตาม วาจาของคนจำแนกตามหลักธรรมได้เป็นสองคือ วาจาชั่ว เรียกว่าวจีทุจริต ๑ วาจาชอบ เรียกวจีสุจริต ๑

วจีทุจริต อันเป็นบาปนำมาซึ่งความทุกข์นั้น ได้แก่ พูดเท็จ ๑ พูดส่อเสียด ๑ พูดคำหยาบ ๑ และพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ๑

วจีสุจริต อันเป็นกุศลพ้นจากบาปนั้น ได้แก่ เว้นจากการพูดเท็จ ๑ เว้นจากการพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากการพูดคำหยาบ ๑ และเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อเหลวไหล ๑

ประการที่สอง คำว่าใจ แปลมาจากคำบาลีว่า หทย หรือ หทัย มีความหมายแปลได้เป็น ๒ นัย คือ นัยหนึ่ง หมายถึงอวัยวะที่ทำหน้าที่สูบฉีดโลหิตไปเลี้ยงร่างกาย กับอีกนัยหนึ่งหมายถึงจิตใจ หรือ มโน คือ ความคิดความเห็นที่อยู่ในใจ สำหรับในที่นี้ คำว่าใจมีความหมายตามนัยหลัง คือหมายถึงจิตใจหรือมโน เป็นความคิดความเห็นที่อยู่ในใจอันจำแนกตามหลักธรรมได้เป็น ๒ คือ ความคิดความเห็นชั่ว เรียกมโนทุจริต ๑ ความคิดความเห็นชอบ เรียกมโนสุจริต ๑

มโนทุจริต อันเป็นบาปนำมาซึ่งความทุกข์นั้น ได้แก่ โลภอยากได้ของเขา ๑ พยาบาทปองร้ายเขา ๑ เห็นผิดจากคลองธรรม ๑

มโนสุจริต อันเป็นกุศลพ้นจากบาปนั้น ได้แก่ ไม่โลภอยากได้ของเขา ๑ ไม่พยาบาทปองร้ายเขา ๑ ไม่เห็นผิดจากคลองธรรม ๑

ประการที่สาม วาจาเช่นเดียวกับใจ หมายความว่าอย่างไร บทกระทู้ธรรมที่ว่า วาจาเช่นเดียวกับใจนี้ มีความหมายว่า วาจาก็ตาม ใจก็ตาม ต่างมีทั้งดีและชั่ว การที่คนเราจะกล่าววาจาออกมาอย่างไรย่อมมีใจเป็นสำคัญ ถ้าบุคคลมีใจชั่ว ก็มักมีวาจาชั่ว ถ้าบุคคลมีใจชอบก็มักมีวาจาชอบ เพราะฉะนั้น วาจาจึงเป็นเครื่องแสดงถึงจิตใจโดยนัยนี้

กล่าวโดยทั่วไป ความประพฤติของคน จะเป็นทางกาย หรือทางวาจาก็ตาม จะอยู่ในศีลในธรรมเพียงไรย่อมมีใจเป็นหัวหน้า ถ้ามีใจชั่ว คือมโนทุจริต จะพูดก็ชั่ว เป็นวจีทุจริต จะทำก็ชั่วเป็นกายทุจริต แต่ถ้ามีใจสุจริต บริสุทธิ์สะอาดปราศจากกิเลสหยาบ จะพูดจะทำก็ล้วนเป็นวจีสุจริต เป็นกายสุจริต แม้ที่สุดจะยังมิได้แสดงออกซึ่งการกระทำ เพียงถ้อยคำจากการเจรจาก็สามารถแสดงให้ทราบได้ถึงความสะอาดกายสะอาดใจ สมดังพุทธภาษิตอันมาในขุททกนิกาย อุทาน ว่า

สํโวหาเรน โสเจยฺยํ เวทิตพฺพํ
ความเป็นผู้สะอาด พึงทราบได้ด้วยถ้อยคำ

รวมความว่า วาจาจำแนกออกได้เป็นวจีทุจริตกับวจีสุจริต และใจก็จำแนกออกได้เป็นมโนทุจริตกับมโนสุจริต มโนหรือใจย่อมเป็นใหญ่ในการให้แสดงออกทางกายและทางวาจา คนที่มีใจชั่วคือมโนทุจริต ก็ย่อมแสดงออกเป็นกายทุจริตและวจีทุจริตอันเป็นบาปนำมาซึ่งความทุกข์ ส่วนคนที่มีใจชอบคือมโนสุจริต ก็ย่อมแสดงออกเป็นกายสุจริตและวจีสุจริตอันเป็นกุศลพ้นจากบาป พ้นจากความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง

ดังนั้น สาธุชนจึงควรรักษาจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใสอยู่เสมอ เมื่อมีใจบริสุทธิ์แล้วกายวาจาก็จะมีแต่ความสุจริต เป็นการปฏิบัติอยู่ในพระโอวาท ๓ ประการของพระพุทธเจ้า คือ ละเว้นจากทุจริต ประกอบแต่สุจริต ทำจิตให้บริสุทธิ์ เพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ เมื่อรักษาจิตใจได้เช่นนี้แล้ว จะเจรจาสิ่งใดออกมาก็ล้วนเป็นวจีสุจริต อันแสดงให้เห็นถึงจิตใจที่

ผ่องใสบริสุทธิ์ สมดังพระพุทธศาสนสุภาษิตที่ลิขิตเป็นกระทู้ธรรมไว้ ณ เบื้องต้นว่า

หทยสฺส สทิสี วาจา

วาจา เช่นเดียวกับใจ

ซึ่งมีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๗

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๕ กันยายน ๒๕๒๒

อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ

ผู้มีตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งซึ่งได้ยาก

บัดนี้ จะได้อธิบายขยายความตามกระทู้ธรรมพุทธศาสนสุภาษิต ที่ยกขึ้นเป็นนิเขปบท ณ เบื้องต้น อันเป็นคติธรรมที่จะนำผู้ปฏิบัติไปสู่ที่พึ่งอันร่มเย็นเป็นลำดับไป

พุทธภาษิตบทนี้มีสาระสำคัญอยู่สองประการคือ "ผู้มีตนฝึกดีแล้ว" ประการหนึ่ง กับ "ที่พึ่งซึ่งได้ยาก" อีกประการหนึ่ง

ในประการแรก ผู้มีตนอันฝึกดีแล้ว คำว่าตนในที่นี้มีความหมายถึงร่างกายจิตใจ และอวัยวะทั้งหมดรวมกันที่ประกอบกันขึ้นเป็นบุคคลแต่ละคน สมมติขึ้นว่าเป็นตัวตนเราเขา เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาธรรม ตนหรือบุคคลเหล่านี้ย่อมมีความประพฤติทางกายวาจาต่างกันตามความเคยชินของแต่ละคน ผู้ที่มิได้ฝึกฝนอบรมให้คุ้นเคยกับคุณธรรมความดีจนติดเป็นนิสัย ย่อมจะประพฤติไปตามอารมณ์ต่าง ๆ นานา ชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ผู้ที่หวังจะเป็นคนดีมีสันติสุข จึงต้องฝึกฝนตนให้มั่นคงอยู่ในคุณธรรมอันดีงาม ด้วยการฝึกสามประการ คือ ฝึกกายให้ชินต่อการปฏิบัติชอบ ๑ ฝึกวาจาให้ชินต่อการเจรจาชอบ ๑ และฝึกจิตให้สงบระงับเพื่อดับความโลภโกรธหลง ๑ ดังนี้ จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีตนอันฝึกดีแล้ว

การฝึกสามประการดังกล่าวนี้ การฝึกจิตใจมีความสำคัญเหนือการฝึกอื่นใด เพราะธรรมทั้งหลายย่อมมีใจเป็นหัวหน้า ถ้าได้ฝึกจิตของตนจนสามารถระงับดับความโลภ โกรธ หลงลงได้ กายวาจาก็จะปรากฏแต่ปฏิบัติชอบ เจรจาชอบ ประกอบแต่กุศลกรรม นำความสุขมาสู่ตน สมตามพระนิพนธ์พุทธภาษิตในขุททกนิกาย ธรรมบทคาถา ว่า

จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ

แปลว่า จิตที่ฝึกแล้ว นำสุขมาให้ ดังนี้

ในประการที่สอง ที่พึ่งซึ่งได้ยากนั้น หมายความว่า คนทุกคนย่อมต้องการที่พึ่ง และที่พึ่งอันประเสริฐนั้นมิใช่จะมีมาโดยง่าย ตนจะต้องแสวงหาประกอบด้วยศรัทธา และความพยายามอย่างแรงกล้าของตน ประกอบด้วยกุศลที่ตนหมั่นสร้างไว้มิได้ขาดจึงจะสามารถมีที่พึ่งอันประเสริฐมาเป็นที่พึ่งแห่งตนได้

ที่พึ่งของคนจำแนกเป็นสองคือ ที่พึ่งของกายอย่างหนึ่งกับที่พึ่งของใจอย่างหนึ่ง ที่พึ่งของกายได้แก่ปัจจัยสี่ มีเครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ และยา อันเป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตให้ดำรงกายอยู่ได้ ส่วนที่พึ่งทางใจนั้นได้แก่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ซึ่งทรงสั่งสอนให้มีใจสงบระงับมั่นคงไม่หวาดหวั่นต่อทุกข์ภัย พึงกล่าวได้ว่าที่พึ่งอื่นใดจะยิ่งไปกว่าธรรมในใจของตนนั้นไม่มี

ที่พึ่งคือธรรมในใจของตนนั้น จะมีขึ้นได้อย่างบริสุทธิ์และมั่นคง จะต้องมีการฝึกฝนจิตใจให้ใฝ่ในธรรมอันเหมาะสมแก่การทำที่พึ่งแล้วนำมาปฏิบัติ ธรรมอันปรากฏชัดว่าจะยังให้บรรลุถึงที่พึ่งอันประเสริฐนั้น ได้แก่นาถกรณธรรม คือธรรมทำที่พึ่ง ๑๐ อย่าง ประกอบด้วยศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ๑ พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ฟังธรรมมาก ๑ กัลยาณมิตตตา มีมิตรดี ๑ โสวจัสสตา เป็นผู้สอนง่าย ๑ กิงกรณีเยสุ ทักขตา ความขยันเอาใจใส่ในธุระของคนข้างเคียง ๑ ธัมมกามตา ความใคร่ในธรรมที่ชอบ ๑ วิริยะ เพียรเพื่อละความชั่วประพฤติความดี ๑ สันโดษ พอใจแต่ของของตนไม่เบียดเบียนใคร ๑ สติ ระลึกได้ไม่หลงเลือน ๑ ปัญญา รอบรู้สังขารทำให้ละกิเลสได้ ๑

ผู้ที่สามารถฝึกฝนจิตใจของตนให้มั่นคงอยู่ในธรรมทำที่พึ่งทั้ง ๑๐ อย่างนี้ได้บริบูรณ์ก็จะมีกายวาจาใจอันบริสุทธิ์ หลุดพ้นจากโลภโกรธหลง เป็นที่พึ่งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่นได้ ยังตนให้มีศีล สมาธิ ปัญญา พาตนให้ดำเนินไปโดยทางมีองค์แปดสู่อมตธรรม อันเป็นที่พึ่งประเสริฐกว่าที่พึ่งทั้งหลายอื่นในที่สุดอีกด้วย

รวมความว่า คนที่มีจิตใจอันได้ฝึกฝนให้เคยชินกับคุณธรรมอันดีจนติดเป็นนิสัย มั่นคงอยู่ในคุณธรรมอันสะอาดปราศจากกิเลส ดังเช่นธรรมทำที่พึ่ง ๑๐ อย่างนี้ ก็จะมีกายวาจาใจอันหลุดพ้นจากกิเลส ช่วยให้บรรลุถึงอมตธรรมอันเป็นที่พึ่งประเสริฐยิ่งกว่าที่พึ่งทั้งหลาย

ดังนั้น สาธุชนจึงควรฝึกตนให้มีจิตใจมั่นคงอยู่ในคุณธรรมอันดีงาม ละเสียซึ่งความ

โลภโกรธหลง ทรงไว้แต่กุศลกรรม อันจะนำไปให้บรรลุถึงซึ่งอมตธรรม คือธรรมอันไม่ตาย ดับทุกข์ทั้งหลายให้สิ้นไป ยุติได้ว่าเป็นที่พึ่งอันประเสริฐยิ่ง สมจริงตามพุทธภาษิตที่ลิขิตไว้ ณ เบื้องต้นว่า

อตฺตนา หิ สุทนฺเตน นาถํ ลภติ ทุลฺลภํ
ผู้มีตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งซึ่งได้ยาก

ดังมีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๘

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๒

สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย

ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้

บัดนี้ จะได้อธิบายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมพุทธภาษิต ที่ได้อัญเชิญมา ณ ข้างต้นนั้น อันจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติตามได้ถึงซึ่งความสุขที่แท้จริง ยิ่งกว่าความสุขอื่นใด

กระทู้ธรรมบทนี้ มีสาระสำคัญอยู่สองส่วน คือส่วนที่หนึ่ง "ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ" เป็นส่วนเหตุ และส่วนที่สอง "บุญนำสุขมาให้" เป็นส่วนผล

ในส่วนที่หนึ่งอันเป็นส่วนเหตุ "ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ" หมายความถึงการหมั่นทำบุญ เพื่อสั่งสมผลบุญให้เพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับ คำว่า "บุญ" คือความดี เป็นเครื่องกำจัดบาปคือความชั่ว ยิ่งทำบุญมากขึ้น บาปก็จะยิ่งน้อยลง เหมือนความสว่างกำจัดความมืดให้หมดไปฉะนั้น

การทำบุญนั้นโดยหลักการใหญ่ ท่านจัดไว้เป็นสาม เรียกบุญกิริยาวัตถุสาม คือ

๑. ทาน ได้แก่การให้ปันสิ่งของอันเป็นประโยชน์แก่ผู้สมควรได้รับ โดยมีเมตตาธรรมเป็นมูลฐาน ทานเป็นเครื่องกำจัดกิเลส คือมัจฉริยะความตระหนี่ และโลภะความโลภให้ออกไปจากจิต ทำให้จิตผ่องใสเป็นสุขขึ้นทุกที ความสุขเช่นนี้ผู้เคยทำบุญให้ทานมาแล้วย่อมเข้าใจดี

๒. ศีล ได้แก่การงดเว้นความชั่วทั้งทางกายและวาจา รักษาความประพฤติของตนให้เรียบร้อยเป็นปกติ ศีลช่วยกำจัดกิเลสอย่างหยาบให้หมดไปมิให้ล่วงออกมาทางกายทางวาจาได้ ผู้มีศีลประจำใจย่อมไม่ก่อเวร จะเป็นที่นับถือแก่คนทั้งหลาย และมีจิตใจบริสุทธิ์เป็นสุขอยู่เสมอ

๓. ภาวนา ได้แก่การรักษาจิตของตนให้สงบจากกามและอกุศลธรรมอื่น ๆ ภาวนาจำแนกได้เป็นสองคือ สมถภาวนา ทำจิตให้สงบมุ่งอยู่ในอารมณ์อันเดียวอย่างหนึ่ง กับอีกอย่างหนึ่ง คือ วิปัสสนาภาวนา เจริญปัญญาพิจารณาสังขารให้รู้จริง จนสามารถกำจัดฉันทราคานุสัย

กิเลสอย่างละเอียดที่จมอยู่ในจิตเสียได้ เมื่อจิตใจปราศจากกิเลส ก็จะมีแต่ความสงบเย็นเป็นสุขอย่างแท้จริง

ผู้ที่หมั่นบำเพ็ญบุญกิริยา คือ ทาน ศีล ภาวนา จะได้รับผลบุญเพิ่มพูนขึ้นทุกที ผลบุญนี้จะต้องเป็นของตนตลอดไปไม่มีวันสูญหาย ไม่มีใครยื้อแย่งไปได้ แม้โจรที่ร้ายกาจปานใดก็ไม่สามารถแย่งชิงไปจากเจ้าของ ต้องตามพุทธภาษิตในสังยุตตนิกาย สคาถวรรค ว่า

ปุญฺญํ โจเรหิ ทูหรํ

แปลว่า บุญอันโจรนำไปไม่ได้ ดังนี้

ในส่วนที่สองอันเป็นส่วนผล "บุญนำสุขมาให้" หมายความว่า บุญที่สั่งสมไว้ย่อมนำมาให้ซึ่งความสุขที่แท้จริง เป็นความสุขอันผ่องใสร่มเย็น บริสุทธิ์สะอาดปราศจากอามิสใด ๆ ทั้งสิ้น

อันความสุขนั้น โดยหลักธรรมท่านจำแนกเป็นสอง คือ สามิสสุขกับนิรามิสสุข

สามิสสุข เป็นความสุขที่เจือด้วยอามิส คือมีเครื่องล่อ ความสุขเช่นนี้ย่อมเกิดแก่ผู้ที่ได้สิ่งใดมาสมใจปรารถนา แต่เป็นความสุขที่ยังยึดยังติดอยู่กับความอยากได้ใคร่ดี สมใจปรารถนาก็เป็นสุข ไม่สมปรารถนาหรือสูญเสียไปก็เป็นทุกข์ คือยังไม่ล่วงพ้นไปจากความทุกข์เสียได้

ส่วนนิรามิสสุขเป็นความสุขที่ปราศจากอามิสคือไม่ต้องมีเครื่องล่อ ความสุขชนิดนี้จะมีขึ้นแก่ผู้ที่ปล่อยวางความยึดความอยากด้วยประการทั้งปวง ซึ่งเมื่อปล่อยวางความยึดความอยากเสียได้ จิตใจก็จะบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสไม่ปรารถนาอามิสใด ๆ หลุดพ้นไปจากความทุกข์ เกิดนิรามิสสุขอันบริสุทธิ์ขึ้นแทนที่

ดังนั้น นิรามิสสุข ซึ่งเป็นความสุขที่เกิดเพราะปล่อยวางหรือหลุดพ้น จึงเป็นความสุขที่แท้จริงยิ่งกว่าสามิสสุข ซึ่งเป็นสุขที่เกิดเพราะยึด ผู้ที่บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุสาม คือ ทาน ศีล ภาวนา อยู่เป็นนิตย์ ผลบุญจะชำระจิตให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากกิเลสเหตุแห่งทุกข์ ถึงซึ่งนิรามิสสุข อันผ่องใสร่มเย็น บริสุทธิ์สะอาดปราศจากอามิสใด ๆ ทั้งสิ้น

รวมความว่า การทำบุญเป็นความดี เป็นการกำจัดความชั่วคือบาป เหมือนความสว่างกำจัดความมืด การทำบุญอันประกอบด้วย ทำทานให้ปันสิ่งของอันเป็นประโยชน์แก่ผู้ควรได้รับ ๑ รักษาศีลไม่ทำชั่ว ประพฤติตนเรียบร้อยเป็นปกติ ๑ บำเพ็ญภาวนาให้เกิดปัญญา สามารถขับไล่กิเลสไปจากจิตได้ ๑ รวมเรียกว่าบุญกิริยาวัตถุสาม จะช่วยให้ผู้ทำบุญมีกาย วาจา ใจผ่องใสบริสุทธิ์หลุดพ้นจากความทุกข์ถึงซึ่งนิรามิสสุข อันเป็นความสุขที่บริสุทธิ์สะอาดปราศจาก

อามิส ปราศจากกิเลส เป็นความสุขที่แท้จริง ยิ่งกว่าความสุขอื่นใด

เพราะฉะนั้น สาธุชนจึงควรพิจารณาเนื้อหาแห่งการทำบุญ คือความดี หมั่นบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุสาม คือ ทาน ศีล ภาวนา ผลแห่งบุญจะพาให้ล่วงพ้นไปจากความทุกข์ ถึงซึ่งนิรามิสสุขอันเกิดแต่วิมุติ เป็นความสุขที่บริสุทธิ์ยิ่ง สมจริงตามพระวาจาพุทธภาษิต อันลิขิตไว้ ณ เบื้องต้นว่า

สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย
ความสั่งสมขึ้นซึ่งบุญ นำสุขมาให้

ดังมีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

◎ เมื่อลูกดีก็เป็นศรีสง่าหน้า
ญาติวงศ์พงศาก็ผ่องใส
อีกเพื่อนบ้านถิ่นฐานที่ใกล้ไกล
ก็มีใจสรรเสริญเจริญพร.

ของรองเสวกตรีนายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต)

เรียงความแก้กระทู้ธรรม ครั้งที่ ๙

สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร

ฉายา สมิตาคโม เลขลำดับ ๕๐

อ่านวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๒๒

โยคา เว ชายตี ภูริ

ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ

บัดนี้ จะได้อธิบายเนื้อความแห่งกระทู้ธรรมพุทธภาษิตที่ลิขิตไว้ข้างต้นนั่น อันเป็นแนวทางในการปฏิบัติให้เกิดปัญญาพาตนไปสู่ความสุขสืบไป

พุทธภาษิตบทนี้มีสาระสำคัญ อันพึงพิจารณาอยู่สองประการ คือปัญญาประการหนึ่งกับความประกอบ หรือเหตุอันจะให้เกิดปัญญาอีกประการหนึ่ง

คำว่า ปัญญา โดยรูปศัพท์ แปลว่า รู้ทั่ว หมายความถึง ความรู้ดีรู้ชอบ รอบคอบด้วยเหตุผล เป็นความรู้ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ผู้มีปัญญาเปรียบได้ว่ามีแสงสว่างส่องทางเพื่อหาความสุขมาสู่ตนได้ ตามวิสัยลักษณะแห่งปัญญาของตนนั้น

ปัญญา กล่าวโดยย่อมีสอง คือโลกิยปัญญากับโลกุตตรปัญญา โลกิยปัญญาได้แก่ปัญญาที่จะช่วยให้มีความสุขอยู่ได้ในโลก ผู้สมบูรณ์ด้วยโลกิยปัญญา รอบรู้ในวิทยาการจะสามารถแสวงหาความเจริญด้วย ลาภ ยศ ชื่อเสียง และความสุขในทางโลกได้ตามระดับแห่งปัญญาของแต่ละคนตามวิสัยของผู้ยังไม่พ้นกิเลส คือ ราคะ โทสะ โมหะ ส่วนโลกุตตรปัญญานั้นได้แก่ปัญญาอันจะช่วยให้พบความสุขเหนือโลก ผู้ทรงไว้ซึ่งโลกุตตรปัญญา พิจารณารู้แจ้งในลักษณะแห่งสังขาร รู้แจ้งในเหตุแห่งทุกข์และความดับแห่งทุกข์ ย่อมสามารถกำจัดกิเลสให้พ้นไปเสียจากจิต เพื่อหลุดพ้นไปจากความเกิดความดับ ถึงซึ่งนิพพานอันเป็นความสุขอย่างยิ่ง เพราะดับได้จริงทั้งกิเลสและความทุกข์ ดังนั้นในปัญญาทั้งสองนี้ โลกุตตรปัญญาซึ่งช่วยให้ละกิเลสเหตุแห่งทุกข์ได้ จึงเป็นปัญญาที่ประเสริฐกว่า เพราะจะพาให้ถึงซึ่งความสุขอย่างยิ่ง สมจริงตามพระวาจาพุทธภาษิตอันมาในขุททกนิกาย ธรรมบทคาถา ว่า

สพฺพตฺถ ทุกฺขสฺส สุขํ ปหานํ
แปลว่า ละเหตุทุกข์ได้ เป็นสุขในที่ทั้งปวง.

อันมีความหมายว่า ผู้ที่กำจัดเหตุแห่งทุกข์คือกิเลสได้ ย่อมพ้นไปจากความทุกข์ คงมีแต่ความสุข ไม่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่แห่งใด

ส่วนคำว่า ความประกอบ หรือเหตุให้เกิดปัญญานั้น หมายความว่าปัญญาอันเป็นคุณธรรมสำคัญยิ่งของคนเรานั้นจะเกิดมีขึ้นแก่ตนได้ก็ต้องอาศัยการประกอบให้ถูกทางจึงจะเกิดปัญญารู้ชอบเห็นชอบ เหตุอันจะให้เกิดปัญญาได้แก่การศึกษาหาความรู้ มีอยู่ ๓ ทาง คือ

สุตามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการฟัง ๑

จินตามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการคิด ๑

ภาวนามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ๑

สุตามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการฟัง ได้แก่การศึกษาหาความรู้ด้วยการฟังคำบรรยายหรือคำชี้แจงแสดงความรู้ แล้วจดจำนำมาเป็นความรู้แห่งตน แต่ทั้งนี้ต้องเป็นความรู้ชอบที่ฟังจากผู้มีความรู้จริง มิฉะนั้นก็จะได้รับความรู้ที่ไม่ถูกต้อง

จินตามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการคิด ได้แก่การพิจารณาวิเคราะห์ข้อมูล เรื่องราวเกี่ยวด้วยปัญหาที่จะศึกษาหาความรู้นั้น ใคร่ครวญเหตุผลด้วยความรอบคอบ แล้ววินิจฉัยหาข้อยุติเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจขึ้น

ภาวนามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ได้แก่การฝึกอบรมจิต พิจารณาธรรมให้รู้แจ้งในลักษณะของสังขารที่ว่า สังขารไม่เที่ยงแท้ สังขารมีแต่ทุกข์ สังขารไม่ใช่ตัวตน ให้รู้แจ้งในเหตุเกิดและความดับแห่งทุกข์ เกิดโลกุตตรปัญญา สามารถกำจัดกิเลสเหตุแห่งทุกข์ให้หมดไป เป็นทางให้ถึงซึ่งนิพพาน ไม่มีเกิดไม่มีดับอีกต่อไป

รวมความว่า ปัญญาคือความรอบรู้ที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จำแนกได้เป็นสอง คือ โลกิยปัญญากับโลกุตตรปัญญา ปัญญาจะเกิดขึ้นแก่ตนได้ก็ด้วยต้องประกอบขึ้นเองโดยการศึกษาหาความรู้ อันมีอยู่สามทางคือ สุตามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการฟัง จินตามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการคิด และภาวนามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา โดยเฉพาะภาวนามยปัญญา ความรู้สำเร็จด้วยการเจริญภาวนานี้ จะช่วยให้บุคคลเกิดโลกุตตรปัญญาสามารถดับกิเลสดับทุกข์ทั้งปวงได้ เป็นทางให้ถึงซึ่งความสุขที่แท้จริงคือนิพพาน

ดังนั้น บุคคลที่ปรารถนาจะมีปัญญาความรู้ ก็ต้องหมั่นประกอบเหตุอันยังให้เกิดปัญญา คือต้องหมั่นศึกษา ด้วยการฟัง ด้วยการคิด และด้วยการเจริญภาวนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าปรารถนาจะมีปัญญาอันประเสริฐ คือโลกุตตรปัญญา ก็ต้องหมั่นฝึกอบรมจิต เจริญภาวนา พิจารณาธรรมให้เกิดความรู้จริงในกองสังขาร รู้ความเกิดความดับแห่งทุกข์ โลกุตตรปัญญา อันสามารถดับทุกข์ นำทางไปสู่ความสุขอย่างยิ่งคือนิพพาน ก็จะเกิดมีขึ้นแก่ตนได้ จึงสมด้วย พระพุทธภาษิตอันลิขิตเป็นกระทู้ธรรมไว้ ณ เบื้องต้นว่า

โยคา เว ชายตี ภูริ
ปัญญาย่อมเกิดเพราะความประกอบ.

ซึ่งมีเนื้อความดังได้พรรณนามาด้วยประการฉะนี้.

ธรรมจารีกถา

พระ น.ท. อาคม สมิตาคโม แสดงโปรดญาติ–โยมที่บ้าน

๕ ธ.ค. ๒๒

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธมฺมํ จเร สุจริตํ น ตํ ทุจฺจริตํ จเร

ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จาติ.

พระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ได้สืบทอดตลอดมา นานถึงกว่า ๒,๕๐๐ ปีแล้ว แต่ก็ยังเป็นคำสั่งสอนที่บริสุทธิ์ บริบูรณ์อยู่เสมอ ไม่มีข้อจำกัดด้วยกาลเวลา พระพุทธองค์ได้ทรงจำแนกแจกแจงแสดงพระธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ไว้มากมายหลายระดับหลายสาขา ให้เหมาะสมตามระดับแห่งสติปัญญาและฐานะของผู้ฟังธรรม แต่ถึงแม้ว่าพระธรรมนั้นจะทรงแสดงไว้มากมายเพียงไร จะมีรายละเอียดพิสดารลึกซึ้งเพียงไรก็ตาม ก็ล้วนแต่สรุปลงได้ในพระโอวาท ๓ ประการของพระพุทธองค์ คือ ๑. อย่าทำบาปทั้งปวง ๒. พึงทำกุศลให้ถึงพร้อม และ ๓. พึงชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส

ผู้ที่ยึดมั่นอยู่ในพระธรรมคำสอนของพระองค์ ดำรงตนอยู่ในพระโอวาท ๓ ประการนี้ มีกายวาจาใจอันบริสุทธิ์ ไม่คิดประทุษร้ายเบียดเบียนใคร ละเว้นการอันมิชอบประกอบแต่การอันเป็นกุศล ผลแห่งคุณงามความดีก็ย่อมจะตอบสนอง สมตามคัลลองแห่งพระพุทธภาษิตที่ยกขึ้นเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นนั้นว่า

ธมฺมํ จเร สุจริตํ น ตํ ทุจฺจริตํ จเร

ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ.

แปลว่า "พึงประพฤติสุจริตธรรม ไม่ประพฤติทุจริตธรรม ผู้ประพฤติธรรมโดยปกติย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกอื่น

หมายความว่า ผู้ที่รักษาศีลปฏิบัติธรรมเป็นปกติ ย่อมจะมีจิตอันเป็นสุขแจ่มใส หลุด

พ้นเสียได้จากความทุกข์ ทั้งในปัจจุบันคือในโลกนี้และทั้งในอนาคต คือในวันข้างหน้า ซึ่งถึงแม้ว่า จะต้องไปเกิดชาติหน้าเพื่อรับผลแห่งกรรมของตนต่อไป กุศลกรรมที่ทำไว้แต่ในชาตินี้ก็จะเป็นบุญบารมีติดตัวไปให้ได้เกิดดีมีความสุขในชาติหน้าอีกด้วย

ธรรมนั้นเป็นของคู่กันกับศีล ดังที่เรียกกันว่า ศีลธรรม ศีลเป็นข้อห้าม ให้งดเว้นความประพฤติมิชอบทางกายทางวาจา ธรรมเป็นเครื่องรักษาใจให้สะอาด ให้คิดแต่ในทางที่เป็นบุญ เป็นกุศล คนเรานั้นย่อมสำคัญที่ใจ ดังนัยพระพุทธศาสนสุภาษิต ว่า

มโนปุพฺพงฺคมา **ธมฺมา**

แปลว่า "**ธรรมทั้งหลาย** มีใจเป็นหัวหน้า"

ใจสั่งให้ทำอย่างไร พูดอย่างไร กายวาจาก็ต้องทำอย่างนั้น พูดอย่างนั้น จะหลีกเลี่ยงแปรผันเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ถ้าใจชั่วคิดชั่ว กายวาจาก็ทำชั่วพูดชั่ว แต่ถ้าใจเป็นบุญเป็นกุศล คิดแต่ในทางที่ดีงามถูกต้องตามทำนองคลองธรรม การกระทำทางกายทางวาจาก็ย่อมจะต้องแสดงออกมาแต่ในทางที่ดีงามเช่นเดียวกับใจ ดังนั้นเราจึงควรรักษาธรรมประจำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใสอยู่เสมอ

ผู้ที่รับศีลแล้วงดเว้นได้จริง ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ไม่ทำบาป งดเว้นการอันควรเว้นไว้ได้ แต่ศีลนั้นเป็นเพียงรั้วกั้นมิให้กิเลสหยาบอันเกิดจากโลภะ โทสะ โมหะ หลุดล้ำออกมาทางกายทางวาจาให้ปรากฏ เพราะต้องอดกลั้นไว้แต่ในใจมิให้เสียศีล การอดกลั้นไว้ได้เช่นนี้นับเป็นความดีที่ไม่เบียดเบียนใคร แต่ก็ยังเป็นการเบียดเบียนตนเอง คือกิเลสที่อยู่ในใจนั้นจะเผาผลาญใจของตนให้ร้อนรนกระวนกระวาย ทำให้เป็นทุกข์ไม่เป็นอันสงบสุขได้ ดังนี้ ถ้าสามารถกำจัดต้นเหตุแห่งทุกข์ คือตัวกิเลสนั้นให้สิ้นไป จิตใจก็จะสงบระงับ ดับทุกข์ร้อนให้สิ้นลงคงเหลือแต่ความสุขสงบเย็น เป็นไปตามพระพุทธภาษิต ว่า

สพฺพตฺถ ทุกฺขสฺส สุขํ **ปหานํ**

แปลว่า "ละเหตุทุกข์ได้ เป็นสุขในที่ทั้งปวง" ดังนี้

การที่จะละกิเลสเหตุแห่งทุกข์ได้นั้น จะต้องรักษาศีลปฏิบัติธรรมสำรวมใจให้เป็นสมาธิพิจารณาให้เข้าใจในเหตุเกิดแห่งทุกข์ และความดับแห่งทุกข์ แล้วจะเกิดปัญญาเห็นแจ้งในพระธรรม สามารถกำจัดกิเลสอันมีอยู่ในใจให้ลดน้อยลงเป็นลำดับ จนถึงกำจัดออกได้หมดสิ้นไปในที่สุด เราจะสามารถกำจัดกิเลสได้มากน้อยเพียงไร ย่อมเป็นไปตามส่วนแห่งความเพียรในการพิจารณาธรรมและการยึดมั่นในหลักธรรมประจำใจ สามารถบำเพ็ญเพียรได้จนถึงขั้นกำจัดตัวกิเลส คือ

ราคะ โทสะ และโมหะ ออกจากใจได้หมดสิ้น ก็จะบรรลุถึงนิพพาน คือสิ้นกิเลสเหตุแห่งทุกข์แล้ว ความทุกข์ทั้งหลายจักดับสิ้นไป และจักไม่เกิดขึ้นอีก คงมีแต่ความสุขสงบเย็นอันเป็นยอดปรารถนาของการปฏิบัติธรรม

พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เรายึดถือปฏิบัติเพื่อกำจัดทุกข์นั้น พระองค์ท่านได้ทรงจำแนกไว้หลายระดับ เช่นเดียวกับศีลซึ่งได้ทรงจัดลำดับไว้ตามฐานะผู้รักษาศีล มีศีล ๕ สำหรับฆราวาส ศีล ๘ สำหรับอุบาสกอุบาสิกา ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร และศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุเป็นต้น ธรรมที่เหมาะสำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนควรยึดถือปฏิบัติคู่กันกับศีล ๕ ก็คือธรรมอันงาม ๕ ข้อ เรียกว่าเบญจกัลยาณธรรม หรือเรียกโดยย่อว่า เบญจธรรม เป็นการอันควรประพฤติ ๕ ประการ คู่กับ เบญจศีล การอันควรเว้น ๕ ประการ ดังต่อไปนี้

ธรรมข้อที่ ๑ เมตตากรุณา คู่กับศีลข้อที่ ๑ ไม่ฆ่าสัตว์ทำ ร้ายสัตว์

ธรรมข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ คู่กับศีลข้อที่ ๒ ไม่ลักขโมยฉ้อโกงใคร

ธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร คู่กับศีลข้อที่ ๓ ไม่ประพฤติผิดในทางชู้สาว

ธรรมข้อที่ ๔ สัจจะ คู่กับศีลข้อที่ ๔ ไม่โกหกหลอกลวงใคร

ธรรมข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ คู่กับศีลข้อที่ ๕ ไม่เสพของเมาทุกชนิด

มีรายละเอียดดังจะได้อธิบายโดยลำดับดังนี้

ธรรมข้อที่ ๑ เมตตากรุณา เมตตา คือ คิดปรารถนาให้เขามีความสุข กรุณาคือคิดปรารถนาให้เขาพ้นจากทุกข์ที่เบียดเบียนเขาอยู่ ผู้ที่ถือศีลไม่ฆ่าสัตว์ไม่ทำร้ายสัตว์นั้นเป็นความดี แต่ถ้ายังมีความโกรธแค้นพยาบาทปองร้ายอยู่ในใจ ไม่แสดงออกมาก็ไม่ผิดศีล ศีลยังบริสุทธิ์อยู่ ไม่มีผู้ใดได้รับโทษจากความโกรธแค้นพยาบาทนั้น จะมีอยู่ก็แต่ตัวของตัวเองเท่านั้นที่ต้องถูกโทสะกิเลสเบียดเบียนให้เกิดความทุกข์ขุ่นมัวอยู่ในดวงจิต สมดังพระพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า

ทุกขํ สยติ โกธโน

แปลว่า "คนมักโกรธย่อมอยู่เป็นทุกข์"

เราจะกำจัดความทุกข์อันเกิดจากกิเลสที่ทำให้มีเจตนาอยากฆ่าสัตว์ทำร้ายสัตว์นั้น ได้ด้วยธรรมข้อที่ ๑ นี้ คือให้มีเมตตากรุณา ปรารถนาจะช่วยเหลือคนและสัตว์ให้ได้ดีมีความสุขตามควรแก่กำลังของตน จิตที่มีเมตตากรุณาละความโกรธแค้นพยาบาทปองร้ายเสียได้นั้นย่อมจะมีความสงบเย็นลงเป็นอันมาก อีกทั้งการช่วยเหลือกันนั้นเป็นผลให้เกิดความสุขด้วยกันทั้งสองฝ่าย แต่ฝ่ายผู้ให้ความช่วยเหลือจะได้สุขมากกว่า เพราะได้ทั้งความปีติอิ่มใจและได้ทั้งบุญกุศลอันเป็น

ผลของความเมตตากรุณานั้น

ธรรมข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ คือทำมาหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ คนที่ลักขโมยเขาต้องผิดศีลข้อที่ ๒ ก็เพราะขาดธรรมในข้อนี้ คือไม่ประกอบสัมมาอาชีวะให้เป็นหลักฐาน เมื่อต้องการทรัพย์สินเงินทองเพื่อการเลี้ยงชีวิตก็ต้องหาเอาในทางทุจริต เช่นขโมยเขาหรือฉ้อโกงเขาเป็นต้น พระพุทธองค์จึงได้ทรงสั่งสอนให้ประกอบสัมมาอาชีวะ หาเลี้ยงชีพในทางสุจริตตามฐานะและความสามารถของตนมิให้สับสนกัน เช่นให้พระภิกษุประกอบสัมมาอาชีวะด้วยการบิณฑบาต จะไปประกอบกสิกรรมทำการค้าหรือรับจ้างใครไม่ได้ เพราะไม่ใช่วิสัยของพระภิกษุ ส่วนฆราวาสก็ให้ประกอบกสิกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม หรือรับจ้างในทางสุจริตเป็นต้น จะไปบิณฑบาตอย่างพระภิกษุไม่ได้ หรือจะไปเที่ยวขอเงินทองเขาใช้ก็ไม่เป็นคนประกอบสัมมาอาชีวะ บุคคลทั้งหลายที่มีใจสุจริตถ้าไม่เลือกงานหรือเกียจคร้านจนเกินไป ตั้งใจทำมาหากินในทางที่เหมาะที่ควรแก่กำลังความสามารถของตน ก็จะต้องหาเงินทองได้ตามควรแก่ความพยายาม สมตามพระพุทธภาษิตว่า

ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ

แปลว่า "คนมีธุระหมั่นทำการงานให้เหมาะเจาะ ย่อมหาทรัพย์ได้" ดังนี้

ผู้ที่รักษาศีลข้อที่ ๒. และประพฤติธรรมข้อที่ ๒ นี้ ย่อมจะต้องมีใจยินดีแต่ในทรัพย์สินเงินทองที่ตนหามาได้โดยสุจริตเท่านั้น อันจัดเป็นความสันโดษอย่างหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ละโลภะกิเลสเสียได้ จิตใจก็จะสงบเย็นลงเป็นการดับทุกข์ได้อีกประการหนึ่ง

ธรรมข้อที่ ๓ กามสังวร คือให้สำรวมในเรื่องทางเพศ มีความสันโดษในคู่ครองของตน ไม่พึงพอใจด้วยกามราคะในบุรุษสตรีที่มิใช่คู่ครองของตน อันราคะของคนนั้นท่านว่าถึงไฟจะร้อนแรงสักเพียงใด ก็ยังไม่เท่าความร้อนแรงของราคะ ดังได้มีพระพุทธภาษิตแสดงไว้ว่า

นตฺถิ ราคสโม อคฺคิ

แปลว่า "ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี"

คือไฟนั้นถึงจะร้อนก็ร้อนแต่เพียงภายนอก เข้าใกล้ก็ร้อน ห่างออกไปเสียก็หายร้อน ส่วนราคะนั้นเมื่อเกิดกับใครก็ทำให้จิตใจเร่าร้อนด้วยพิษแห่งราคะเผาผลาญอยู่ภายใน ถึงจะยึดมั่นในศีลข้อ ๓ หักห้ามความประพฤติผิดในทางชู้สาวไว้ได้ ถ้าใจตัวไม่พ้นจากราคะกิเลสก็จะถูกเผาผลาญให้ร้อนมากบ้าง ร้อนน้อยบ้าง สุดแล้วแต่ว่าจะได้รับการฝึกอบรมจิตมาเพียงไร ถ้าได้รับการฝึกอบรมจิตมาโดยถูกวิธี คือ ฝึกทำจิตให้มีสมาธิ สงบจากนิวรณ์ ๕ อันมีกามฉันท์

ได้แก่ความใคร่ ความพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นต้น แล้วเจริญสติปัฏฐาน พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม จนเกิดปัญญาสามารถทำใจให้สงบระงับดับกิเลส เหตุเกิดแห่งทุกข์นั้นเสียได้ เช่นนี้ราคะอันร้อนยิ่งกว่าไฟก็จะดับลงได้ด้วยจิตที่มีปัญญา ผู้ที่มีธรรมข้อที่ ๓ คือกามสังวรนี้ประจำใจ ก็จะสามารถรักษาศีลข้อที่ ๓ ไม่ประพฤติผิดในทางชู้สาวไว้ได้ด้วยใจอันสงบเย็น เป็นสุขอยู่กับคู่ครองที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมตลอดไป

ธรรมข้อที่ ๔ สัจจะ คือมีความสัตย์ ได้แก่มีความจริง ความตรง ด้วยประการทั้งปวง ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น เป็นผู้มีวาจาชอบ คือพูดแต่ความจริง ไม่พูดเท็จ พูดแต่ทางสร้างสามัคคี ไม่พูดส่อเสียด พูดแต่คำสุภาพ ไม่พูดหยาบคาย และพูดเป็นสาระไม่เพ้อเจ้อเหลวไหล ผู้มีสัจธรรมเป็นคนตรงย่อมเป็นคนรักษาวาจา ดังมีพระพุทธภาษิตว่า

ยถา วาที ตถาการี

แปลว่า "คนตรงพูดอย่างไร ทำอย่างนั้น" ดังนี้

ผู้มีสัจธรรมจึงเป็นคนที่เชื่อถือได้ แต่การรักษาคำพูดตามธรรมข้อนี้ เป็นการรักษาคำพูดในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หากพูดไปหรือตั้งใจไว้ แล้วรู้ขึ้นภายหลังว่า เป็นการผิดทำนองคลองธรรม ก็จะต้องรีบแก้ไขเสียก่อนที่จะทำอะไรผิดพลาดต่อไปอีก เช่นรับปากไว้ว่าจะร่วมทางไปกับเขา แต่รู้ความจริงภายหลังว่า เขาจะไปประกอบกรรมชั่วกัน เช่นนี้ก็ให้รีบระงับยับยั้งเสียไม่ต้องไปกับเขา เพราะสัจธรรมที่แท้จริงนั้นต้องอยู่บนฐานแห่งสุจริตธรรม ผู้มีสัจธรรมจึงเป็นผู้ซื่อสัตย์สุจริตทั้งกายวาจาใจ และย่อมจะมีความปีติอิ่มใจในกุศลกรรมแห่งสัจธรรมความซื่อสัตย์สุจริตของตน

ธรรมข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ สติคือความระลึกได้ไม่หลงเลือน สัมปชัญญะ คือความรู้ตัว รู้ว่ากำลังเป็นอะไร กำลังทำอะไร พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้รักษาศีลข้อที่ ๕ ไม่เสพสุราและของเมาทุกชนิด ก็เพราะสุราและของเมาเหล่านั้นเป็นเครื่องทำลายสติสัมปชัญญะ ทำให้เกิดความประมาทขาดความยั้งคิด ไม่รู้ผิดรู้ชอบ ประกอบการอันไม่ควรลงได้โดยไม่รู้สึกตัว ผู้ที่รักษาศีลข้อที่ ๕ ไว้ได้ไม่เสพของเมา จึงชื่อว่าไม่รนหาเครื่องทำลายสติสัมปชัญญะมาให้ตน แต่วิสัยปุถุชนที่ยังไม่พ้นกิเลส ถึงแม้จะไม่เสพของเมา แต่เผลอตัวไปด้วยความมัวเมากระทำการอันไม่ชอบธรรมขึ้นมาได้ พระพุทธองค์จึงทรงสั่งสอนให้รักษาสติสัมปชัญญะไว้ มิให้ประมาทปล่อยใจให้ตกเป็นทาสของกิเลสจนขาดเหตุผล ดังได้มีพระนิพนธ์พุทธภาษิตว่า

เย ปมตฺตา ยถา มตา

แปลว่า "ผู้ประมาทแล้วเหมือนคนตายแล้ว"

หมายความว่า ผู้ที่ทำการใด ๆ ด้วยความประมาท ขาดสติสัมปชัญญะ ด้วยปล่อยให้ความโลภ ความโกรธ ความหลง เข้าครอบงำ มักขาดความรอบคอบเท่าที่ควร อาจตัดสินใจผิดพลาดเกิดอันตรายแก่ทรัพย์สิน ชีวิตร่างกายของตนเองและของผู้อื่นได้มากน้อยตามลักษณะของการกระทำนั้น เช่น ผู้ที่ขับรถด้วยความประมาทอันเกิดจากโมหะ มัวเมาเห็นผิดเป็นชอบ ขับเร็วเกินกำหนดและขับฝ่าฝืนกฎจราจร ก็อาจทำให้เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงขึ้นได้โดยง่าย เปรียบเหมือนตายไปแล้วตั้งแต่เริ่มทำการโดยประมาทนั้น พระพุทธองค์จึงทรงสั่งสอนให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทมิให้ขาดสติสัมปชัญญะ แม้เมื่อพระองค์กำลังจะเสด็จปรินิพพานก็ยังได้ประทานพระโอวาทแก่ภิกษุสาวกทั้งหลายเป็นครั้งสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระองค์ว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราผู้พระตถาคตเตือนท่านทั้งหลายให้รู้ สังขารทั้งหลายมีความเสื่อม ความฉิบหายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวง อันเป็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด"

ตามที่ได้พรรณนามาแล้วนี้ สรุปได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงพระธรรมคำสั่งสอนอันประเสริฐไว้ในที่ต่าง ๆ มากมาย แตกต่างกันตามชั้นปัญญาฐานะของผู้ที่พระองค์ทรงสั่งสอน เช่น ธรรมสำหรับพระภิกษุกับธรรมสำหรับฆราวาสก็ต่างกัน ในรายละเอียดตามปัญญาฐานะการรักษาศีลซึ่งต่างกัน แม้ธรรมสำหรับฆราวาสก็ยังมีรายละเอียดต่างกันตามฐานะ เช่นธรรมสำหรับอุบาสกอุบาสิกาผู้รักษาศีล ๘ กับธรรมสำหรับฆราวาสทั่วไป แต่ถึงจะมีรายละเอียดพิสดารต่างกันเป็นลำดับชั้น พระธรรมทั้งปวงนั้นก็มาสรุปลงได้ในหลักเดียวกัน คืออยู่ในพระโอวาท ๓ ประการของพระพุทธเจ้า ได้แก่ ๑. อย่าทำบาปทั้งปวง ๒. พึงทำกุศลให้ถึงพร้อม และ ๓. พึงชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลส ธรรมนั้นคู่กันกับศีล คือศีลเป็นข้อห้ามมิให้ทำบาป ให้เว้นการอันควรเว้น ธรรมเป็นเครื่องรักษาใจให้ละกิเลส ให้คิดแต่ทางสร้างกุศล ให้ประพฤติแต่การอันควรประพฤติ ธรรมที่เหมาะสมแก่ฆราวาสผู้ครองเรือนโดยทั่วไปควรรักษาไว้คู่กันกับศีล ๕ ได้แก่ธรรมอันงาม ๕ ประการ เรียกว่าเบญจกัลยาณธรรม อันประกอบด้วย

ธรรมะข้อที่ ๑ คู่กับศีลข้อที่ ๑ ไม่ฆ่าสัตว์ทำร้ายสัตว์ คือให้มีเมตตากรุณา คิดปรารถนาให้เขามีความสุข ให้เขาพ้นจากทุกข์ที่เบียดเบียนเขาอยู่

ธรรมข้อที่ ๒ คู่กับศีลข้อที่ ๒ ไม่ขโมยใครฉ้อโกงใคร คือให้มีสัมมาอาชีวะ หมั่น

ทำการงานหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตไม่คิดเบียดเบียนใคร

ธรรมข้อที่ ๓ คู่กับศีลข้อที่ ๓ ไม่ประพฤติผิดในทางชู้สาว คือให้มีกามสังวร ความสำรวมในกาม

ธรรมข้อที่ ๔ คู่กับศีลข้อที่ ๔ ไม่โกหกหลอกลวงใคร คือให้มีสัจจะ รักความจริง ความตรง เจรจาแต่ที่ถูกที่ควร

ธรรมข้อที่ ๕ คู่กับศีลข้อที่ ๕ ไม่เสพสุราและของเมาทุกชนิด คือให้มีสติสัมปชัญญะ ไม่ประมาทเผลอใจให้ตกเป็นทาสของความโลภ ความโกรธ และความหลง

ผู้ที่ตั้งใจรักษากัลยาณธรรมทั้ง ๕ คู่กันไปกับศีล ๕ จะสามารถกำจัดกิเลสตัวต้นเหตุแห่งทุกข์ ออกจากจิตได้ตามส่วนแห่งความบริสุทธิ์ของธรรมที่รักษาไว้ได้ ถ้ารักษาได้บริสุทธิ์น้อย ก็กำจัดกิเลสได้น้อย ดับทุกข์ได้แต่น้อย ถ้ารักษาได้บริสุทธิ์มาก ก็กำจัดกิเลสได้มาก ดับทุกข์ได้มากขึ้นเป็นลำดับ อันนำไปสู่นิพพาน คือ ดับราคะ โทสะ โมหะ ได้หมด ทั้งกิเลสและทุกข์ก็หมดสิ้นไปไม่เกิดขึ้นอีก ไม่มีเกิดไม่มีดับอีกต่อไป และถึงแม้ว่ายังไม่สามารถบรรลุถึงนิพพานเพราะยังมีกิเลสหลงเหลืออยู่ในใจ กุศลกรรมที่ทำไว้ คือการปฏิบัติธรรมนั้นก็จะเป็นผลให้ได้รับความอยู่เย็นเป็นสุขยิ่ง ๆ ขึ้น ทันตาเห็นในชาตินี้ และหากจะต้องไปเกิดใหม่เพื่อรับผลแห่งกรรมของตน กุศลบารมีก็จะส่งให้ได้เกิดดีมีสุขต่อไปในภพหน้า ถึงใครจะไม่แน่ใจว่าชาติหน้านั้นมีจริง การสะสมบุญกุศลไว้ก็มิใช่เป็นการเสียเปล่า ผู้ทำบุญทำกุศลย่อมจะต้องได้รับผลแห่งความดี มีคนนิยมยกย่อง แม้อย่างน้อยที่สุดก็จะบังเกิดความปีติอิ่มใจในความดีของตน และยิ่งทำบุญกุศลประพฤติสุจริตธรรมนานไปเพียงไร จิตใจก็จะผ่องใสเป็นสุขยิ่ง ๆ ขึ้นเพียงนั้น

ขออานิสงส์แห่งบุญกุศลของการประพฤติสุจริตธรรม จงยังความอยู่เย็นเป็นสุขมาสู่ผู้ประพฤติธรรมนั้นให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งในปัจจุบันนี้และในอนาคตข้างหน้า สมตามนัยพระคาถาที่ยกมาเป็นหัวข้อธรรมข้างต้นนั้น อันแปลความว่า "ผู้ประพฤติธรรมโดยปกติย่อมอยู่เป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกอื่น"

ดังได้มีอรรถาธิบายมาด้วยประการฉะนี้.

พระธรรมเทศนา ๕ กัณฑ์

ในการบำเพ็ญกุศลอุทิศ น. ท. อาคม ศุกรสมิต

แสดงธรรม ๗ กัณฑ์

ไม่มีต้นฉบับ ๒ กัณฑ์

รูปชีรณกถา

พระครูสถิตศีลาจาร วัดรามประดิษฐ์ ปากพนัง นครศรีธรรมราช

แสดงวันที่ ๗ มีนาคม ๒๕๒๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรตีติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาธรรมะคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาปฏิบัติธรรมให้เกิดปัญญาความฉลาดในการพึ่ง และเกิดธรรมสังเวช เนื่องในงานบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ เพื่ออุทิศกัลปนาผล แด่ดวงวิญญาณนาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคปัจจุบัน กลับจากทำงานมาถึงบ้านพบเห็นหน้าภรรยาได้พูดคุยกันประเดี๋ยวเดียว ก็บังเกิดโรคพูดไม่ได้ ภรรยาและญาติรีบจัดการนำไปหาแพทย์โรงพยาบาล แพทย์รีบตรวจจัดการให้ยาฉีดยา ก็ไม่ฟื้น หมดความสามารถของแพทย์ อนิจจา ดวงวิญญาณของ น. ท. อาคมก็ดับสิ้นไปในขณะนั้น ตรงกับคืนวันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๒๔ ครั้นวันที่ ๗ คณะเจ้าภาพ มี ภรรยา มารดา พี่ ๆ น้อง ๆ ญาติมิตร ได้จัดการนำศพมาตั้งบำเพ็ญกุศล ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ตามประเพณี

น. ท. อาคมเมื่อยังมีชีวิตอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน ก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนดี มีความรู้ดีจึงได้เข้ารับราชการปฏิบัติหน้าที่ช่วยเหลือประเทศชาติพอสมควร ก็ลาออกจากราชการ ประกอบงานอาชีพส่วนตัว แสวงหาทรัพย์สมบัติเลี้ยงตัว มารดา บิดา ภรรยา และโอบอ้อมอารี มีจิตเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ญาติมิตรเป็นอย่างดี ทั้งสามารถสร้างหลักฐานให้แก่ครอบครัวดำเนินมาด้วยความราบรื่น เป็นผู้มีชีวิตประกอบสัมมาอาชีพ มีความเจริญก้าวหน้าไม่ตกต่ำ เป็นลูกที่ดีของมารดาบิดา เป็นสามีที่ดีของภรรยา เป็นพี่เป็นน้องที่ดีของพี่ของน้อง นับได้ว่าเป็นผู้มีฐานะดีผู้หนึ่ง

ในบั้นปลายของชีวิตคิดแสวงหาบุญกุศลสำหรับตนเองอันเป็นที่พึ่งที่แท้จริงทั้งในปัจจุบันและอนาคต จึงละเพศฆราวาสเข้าบวชในพระพุทธศาสนา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร มีเจ้าพระคุณสมเด็จพระญาณสังวร เป็นพระอุปัชฌาย์ บรรพชาอุปสมบท วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๒ เมื่อ

บวชแล้วก็ชื่อว่าบวชดี มีจิตหนักแน่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย มีความเคารพนับถือเชื่อฟังต่อพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และมีจิตเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนภิกษุสามเณร ตลอดถึงศิษย์วัด ผลของการศึกษาปรากฏว่าสอบไล่นวกภิกษุ เรียงความกระทู้ธรรมบางครั้งได้คะแนนเยี่ยม วิชาอื่นก็ได้คะแนนดี สอบได้ อยู่มาถึงสอบนักธรรมสนามหลวงก็สอบไล่ได้และคะแนนดีอีก รวมเวลาที่บวชอยู่ได้ ๘ เดือนเศษ ยังมีจิตศรัทธาตั้งใจจะอยู่ต่อไปอีก แต่เนื่องด้วยโยมมารดาบิดาอยู่ในวัยชรา โดยเฉพาะโยมบิดาป่วยไข้ จำเป็นต้องลาสิกขาออกไปพยาบาลเลี้ยงดูมารดาบิดาด้วยความกตัญญูกตเวทีเป็นอย่างดี **"อโห อนิจฺจา สงฺขารา"** โอ! สังขารทั้งหลายมันไม่เที่ยง เมื่อเกิดมาแล้วก็ต้องแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา ไม่มีใครที่จะมีชีวิตอยู่ได้ตลอดกาล มัจจุราชจึงนำเอาชีวิตของบิดาให้ถึงแก่กรรมไป ลูก ๆ ก็จัดการบำเพ็ญกุศลตามประเพณีโดยสมควร แล้วเก็บศพไว้ ณ สุสานวัดมกุฏ ฯ น. ท. อาคม ยังมิคิดถึงเลยว่าตัวเองจะตายไปก่อนที่จะทำการฌาปนกิจศพของบิดา ครั้นต่อมาใกล้จะถึงวันปัญญาสมวาร คือบรรจบครบ ๕๐ วันของบิดา ซึ่งตรงกับวันที่ ๘ มีนาคม ๒๕๒๔ น. ท. อาคมเตรียมจัดงานบำเพ็ญกุศลเพื่อตอบแทนอุปการคุณ อุทิศผลให้แก่บิดา ครั้นวันที่ ๕ เดือนเดียวกัน เวลาตอนเย็นไปนิมนต์พระวัดบวรนิเวศ ฯ ครบตามจำนวน กำหนดบำเพ็ญกุศลที่วัด พบกับอาตมาพูดคุยกันพอสมควรเป็นครั้งสุดท้าย ได้รู้จักกันเมื่อคราวยังบวชอยู่ พระอาคม สมิตาคโมมีจิตศรัทธาร่วมไปทอดกฐินกับท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิญาณ ซึ่งนำกฐินไปทอด ณ วัดบางพระ อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อวันที่ ๒๐ เดือนตุลาคม พ. ศ. ๒๕๒๒ อาตมาไปในงานทอดกฐินด้วย ได้พบทำความรู้จักสนิทคุ้นเคยกันเป็นครั้งแรก เมื่อ น. ท. อาคมลาสิกขาแล้ว อาตมาเข้ามาพักที่วัดบวรนิเวศ ฯ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๒๓ เป็นเวลา ๓ เดือนเศษ น. ท. อาคมไปที่วัดพบกันบ่อย ๆ ทุกเดือน จนถึงวันที่ ๕ มีนาคม ครั้งสุดท้าย คืนวันที่ ๖ ทราบข่าวว่า ได้ถึงแก่กรรมลาจากโลกนี้ตามบิดาไปแล้ว เขาได้ทิ้งความเศร้าโศกสลดจิตไว้แก่มารดา ภรรยา ญาติมิตร ตลอดถึงพระภิกษุ และศิษย์วัดบวรนิเวศ ฯ ที่คุ้นเคยสนิทกัน อาตมาก็รู้สึกเสียดายอาลัยตาม ๆ กันไป โดยเฉพาะท่านเจ้าคุณพระศรีวิสุทธิญาณ ท่านมีความนิยมนับถือกันมาก ท่านเปรียบเสมือนกับพี่ชายของท่านคนหนึ่งด้วย เมื่อมาถึงแก่กรรมไป ท่านก็มีความเสียดายเศร้าสลดเป็นธรรมดา โดยไม่ได้คิดนึกไปว่าจะถึงแก่กรรมเร็วเช่นนี้ แต่ก็คิดได้ว่าความเป็นอยู่แห่งสังขาร จะอยู่ จะตาย เร็วหรือช้า ตายด้วยโรคอะไรก็รู้แน่นอนมิได้ มีบทพระบาลีว่า "อนิมิตฺตมนญฺญาตํ มจฺจานํ อิธ ชีวิตํ" ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย มีอันจะต้อง

ตายเป็นสภาพ ไม่มีเครื่องกำหนดหมาย ดังนี้ ท่านเจ้าคุณ ฯ จึงขออนุญาตจากคณะเจ้าภาพในคืนที่ ๑ ขอรับเป็นเจ้าภาพ จัดเครื่องปัจจัยไทยธรรมถวายพระสวด ถวายพระแสดงพระธรรมเทศนา (และคืนต่อ ๆ ไปท่านเจ้าคุณ ฯ ขอให้มีการแสดงธรรมประจำทุกคืน) พร้อมกันนี้ มีพระมหาเจียร พระมหาวินัย พระสุวิช ซึ่งคุ้นเคยสนิทกันร่วมเป็นเจ้าภาพด้วย เนื่องด้วย น. ท. อาคมมีคุณธรรมความดีหลายอย่าง แม้ลาสิกขาไปแล้วก็ไม่ลืมวัด ระลึกถึงวัด ระลึกถึงพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ และเพื่อนบรรพชิต ตลอดถึงศิษย์วัดที่เคยอยู่ร่วมกัน น. ท อาคมเข้าไปวัดครั้งไรก็มือไม่เปล่า ถ้าเวลาเช้าหรือเพลก็นำอาหารถวายพระเณร ถ้าตอนบ่ายตอนเย็นก็นำน้ำปานะน้ำควรดื่มควรฉันไปถวาย และเฉลี่ยตลอดถึงศิษย์วัดด้วย ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณธรรมเป็นเสน่ห์ ยึดเหนี่ยวน้ำใจผู้อื่นไว้ได้ เพราะปฏิบัติตามหลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้ ๔ ประการ เรียกว่า สังคหวัตถุ คือ

๑. ทาน ได้แก่การให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่ผู้อื่น
๒. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวานดูดดื่มจับใจผู้อื่น
๓. อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
๔. สมานัตตตา ความเป็นคนประพฤติตนสม่ำเสมอไม่ถือตัว

น. ท. อาคมได้ประพฤติตั้งตนอยู่ในสังคหอุบายวิธี สำหรับสงเคราะห์ ดังกล่าวมานี้ จึงบรรลุถึงความเป็นใหญ่ในตระกูล และเป็นผู้อันชนทั้งหลายย่อมยกย่องสรรเสริญ ดังนี้

เมื่อก่อนบวชก็ได้เข้ารับราชการ เป็นทหารของประเทศชาติ ประกอบงานราชการตามหน้าที่ดีตลอดมา แล้วจึงลาออกจากราชการ มาประกอบกิจการงานอาชีพส่วนตัว เพื่อแสวงหาทรัพย์เลี้ยงตัว มารดา บิดา และภรรยาให้เป็นสุข เป็นผู้ดำเนินชีวิตมาโดยดีในทางคดีโลก ต่อมามีจิตศรัทธาในทางพระพุทธศาสนา ลามารดา บิดา และภรรยา ออกบรรพชาอุปสมบท เพื่อแสวงหาบุญกุศล ซึ่งเป็นอริยทรัพย์ภายใน เป็นเสบียงบุญที่จะได้ผลในปัจจุบัน และติดตามตนไปในภายภาคหน้าได้

บวชแล้วเป็นผู้มีจิตหนักแน่น ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย การบวชเรียน และปฏิบัติดี จำทรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัย ชื่อว่าบวชสืบศาสนทายาทสืบต่ออายุพระศาสนา และชื่อว่าบวชทดแทนคุณของมารดาบิดา ยังมารดาบิดาที่ไม่ศรัทธาเลื่อมใสให้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้ว ก็มีจิตศรัทธาเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป เมื่อลูกชายบวชแล้วมารดาบิดาที่เป็นสัมมาทิฏฐิ ย่อมมีความปีติอิ่มอกอิ่มใจ

ถึงกับน้ำตาไหลก็มี ย่อมไหว้กราบบูชาด้วยความสบายใจสุขใจ มีใครบ้างที่ลูกไม่บวชแล้วไปไหว้กราบลูก หากมีบ้างก็เป็นการไหว้กราบเพื่อประชด เช่นลูกประพฤติความชั่วเป็นคนเลว มารดาบิดายกมือไหว้แล้วขอร้องว่า ลูกเอ๋ย เลิกจากความชั่วความเลวได้แล้ว มารดาบิดาพลอยฉิบหายมามาก การไหว้แบบนี้ไม่สบายใจ เป็นทุกข์ ถึงกับน้ำตาตกก็มี น. ท. อาคม เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีทั้งทางคดีโลกและทางคดีธรรม จึงปรากฏผลดังกล่าวมา

ฉะนั้น คณะเจ้าภาพและผู้มาร่วมบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานกิจ เป็นอันว่าทรงอนุวัติตามพระพุทธภาษิตคาถาว่า "อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม, เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ" ความว่า ญาติและมิตรทั้งหลาย ผู้ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อระลึกถึงผู้วายชนม์ไปแล้ว ได้ทำความดีไว้แล้วในกาลก่อนว่า ได้ให้สิ่งของแก่เรา ได้ช่วยทำกิจของเรา ได้เป็นญาติเป็นมิตรของเรา ดังนี้ เราก็พึงให้ทักษิณาทาน เพื่ออุทิศผลแด่เปตชนผู้ละจากโลกนี้ไปแล้ว ดังนี้

นี้ก็ได้ชื่อว่า คณะเจ้าภาพ และญาติมิตรทั้งหลาย ได้บำเพ็ญกรณียกิจตามแบบอย่างที่ท่านสัปปุริสบัณฑิตปฏิบัติสืบ ๆ กันมาตามสมควรแก่หน้าที่ ส่วน น. ท. อาคม นั้นก็ได้บำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ ไว้ ท่านทั้งหลายก็ทราบชัดอยู่แก่จิตด้วยกันแล้ว แม้รูปร่างกายสังขารของ น. ท. อาคม ถึงแก่ความแตกดับสลายไปแล้วตามสภาพ แต่คุณธรรมความดีนั้น ๆ หาได้สลายไปไม่ ยังคงปรากฏอยู่ต่อไปอีก ดังพระคาถาภาษิต ซึ่งยกขึ้นเป็นนิกเขปบท ณ เบื้องต้นว่า "รูปํ ชีรติ มจฺจานํ นามโคตฺตํ น ชีรติ" มีความว่า รูปร่างกายของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมย่อยยับทรุดโทรมแตกดับไป แต่ชื่อและโคตร เกียรติยศ คุณธรรมความดี หาย่อยยับไม่ มีอธิบายว่า รูปร่างกายสังขารของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีชีวิตอยู่นั้นเป็นอุปาทินกสังขาร ประชุมพร้อมด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ผสมกัน มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น มีจิตครอง จึงรู้สึกสุขทุกข์ที่เกิดจากความแปรปรวนของสังขาร ประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ ที่เสมอแก่สังขารทั้งปวง คือ อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ๑ ทุกขตา ความเป็นทุกข์ ๑ อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตัวตน ๑ สังขารทั้งหลายมีเกิดขึ้นในเบื้องต้น มีความแปรปรวนในท่ามกลาง มีความแตกดับสลายในที่สุด

เมื่อธรรมดาของสังขารมีความจริงดังนี้ เราท่านทั้งหลายที่มาในงานศพ ด้วยคิดถึงความดีของผู้ตายบ้าง ของผู้ที่ยังอยู่บ้าง จึงมีความสามัคคีมาร่วมบำเพ็ญกุศลให้แก่ตนเองด้วย และบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานอุทิศให้ผู้ตายด้วย บุญกุศลที่จะพึงบำเพ็ญกระทำในงานศพนั้นมีมาก แต่จะนำมาแสดงโดยสังเขปบางประการ เช่นในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ข้อ ๕ ว่า เวยยาวัจจมัย

บุญสำเร็จด้วยการช่วยเหลือขวนขวายในกิจการงานที่ดีที่ชอบ ช่วยจัดช่วยทำให้สำเร็จ และบุญกิริยาวัตถุโดยย่อ ๓ ประการ คือ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้การบริจาคทาน ๑ สีลมัย บุญสำเร็จด้วยการรับศีลสมาทานศีล ๑ ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา ๑

เรื่องทานการให้ท่านทั้งหลายก็บริจาคร่วมกับเจ้าภาพมองเห็นได้ง่าย ส่วนเรื่องศีลและภาวนาเป็นเรื่องที่ควรคิดพิจารณา เมื่อพระท่านให้ศีลไม่ค่อยจะได้ยินเสียงใครเปล่งวาจาสมาทานรับศีล บางงานมีหัวหน้าพิธีกรคนเดียวสมาทานรับศีล (เราควรเปล่งวาจาออกเสียงดัง ๆ พอพระให้ศีลฟังได้ยินด้วย) อีกข้อภาวนาเมื่อรับศีลเสร็จแล้ว ควรทำความสงบกายวาจา สำรวมจิตอยู่ในความสงบ ตั้งใจฟังพระสวด ถ้ามีการแสดงพระธรรมเทศนา ก็ตั้งใจฟังให้รู้เรื่องเข้าใจข้อธรรมจึงได้บุญ พระท่านให้ศีล สวด เทศน์ ไม่ใช่ให้คนตายรับศีล ฟังสวด ฟังเทศน์ คนตายแล้วจะทำอะไรได้ เป็นหน้าที่ของคนเป็นจะต้องรับศีล จะต้องฟังธรรม ฟังสวด แล้วเจริญภาวนา กำหนดจิตใจให้สงบ ฟังธรรม ฟังสวด การฟังสวดแต่คำบาลีนั้น อย่าตำหนิแต่ชาวบ้านเลยว่าฟังไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจ แม้แต่พระที่สวดบางท่านที่ไม่เรียนศัพท์บาลี ไม่เรียนแปลบาลีก็ไม่รู้เรื่องเหมือนกัน ฉะนั้น งานศพควรจัดอาราธนาให้พระท่านเทศน์ให้ฟังด้วย เพราะท่านเทศน์ธรรมะเป็นภาษาไทย ให้ฟังรู้เรื่องเข้าใจแล้วนำไปประพฤติปฏิบัติได้ บัดนี้จะได้นำคาถาบาลีที่พระชักผ้ามหาบังสุกุล หลังจากสวดศพแล้วทุกครั้งว่า "อนิจฺจา วต สงฺขารา" ฯ ว่าภาษาบาลีจนจบอีก บางคนเข้าใจว่าเป็นเรื่องของพระสวดจบแล้วก็ว่าอย่างนั้น ๆ ไม่เกี่ยวอะไรกับเราที่จริงคาถานี้เป็นเรื่องของเราท่านทั้งหลายนี้เอง ดังจะแปลต่อไปนี้ "อนิจฺจา วต สงฺขารา สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ อุปฺปาทวยธมฺมิโน มีความเกิดขึ้นและเสื่อมสิ้นไปเป็นธรรมดา อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป, เตสํ วูปสโม สุโข ความเข้าไปสงบแห่งสังขารทั้งหลายเหล่านั้นเป็นความสุข (พระท่านชักผ้ามหาบังสุกุลหยุดคำบาลีเพียงแค่นี้ส่วนมาก) ยังมีต่ออีกว่า "สพฺเพ สตฺตา มรนฺติ จ ปวงสัตว์ทั้งหลายกำลังตายอยู่ด้วย มรึสุ จ เคยตายมาแล้วด้วย มริสฺสเร จักตายในกาลต่อไปด้วย ตเถวาหํ มริสฺสามิ ถึงตัวเราก็จักตายเหมือนอย่างนั้น นตฺถิ เม เอตฺถ สํสโย ความสงสัยในเรื่องตายนี้ไม่มีแก่เรา" คาถาที่ชี้บ่งชัดถึงตัวของเราว่า ตเถวาหํ มริสฺสามิ ถึงตัวเราก็จักตายเหมือนอย่างนั้น คาถานี้สอนให้พิจารณาศพ แล้วน้อมเข้ามาพิจารณาถึงตัวเราเอง คนที่ตายไปแล้วนั้น เป็นครู และเป็นทูตของเทวดาที่ว่าเป็นครูนั้นคือสอนเตือนสติให้เราไม่ประมาท ได้ระลึกถึงความตายว่า (มรณํ มรณํ ความตาย ๆ เอกํสิกํ เป็นไปส่วนเดียว) มรณธมฺโมมฺหิ เรามีความตายเป็นธรรมดา มรณํ

อนตีโต เราจะล่วงความตายไปไม่ได้ คือที่สุดของชีวิตเราต้องตายทุกคน ที่ว่าคนตายเป็นเทวทูต คือทูตเทวดา พระพุทธองค์เมื่อยังทรงเป็นพระสิทธัตถราชกุมารเสด็จไปเห็นคนตาย แล้วพระองค์น้อมจิตพิจารณาถึงพระองค์เองว่าจะต้องตายเหมือนอย่างนั้น ความตายนี้เป็นมูลเหตุข้อหนึ่งด้วย ที่ทำให้พระองค์เสด็จออกผนวช ๆ แล้วสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ พระเกียรติคุณของพระองค์ยังคงปรากฏอยู่จนบัดนี้ และตลอดไปชั่วกาลนาน

น. ท. อาคม ศุกรสมิต ร่างกายสังขารแตกดับไปแล้วตามสภาวะความเป็นจริง คนเราเมื่อเกิดมาแล้วในเบื้องต้น ก็ต้องมีตายเป็นเบื้องปลาย และเมื่อเกิดมาก็ไม่ได้เอาอะไรติดตัวมา เวลาตายไปก็ไม่ได้เอาทรัพย์สมบัติอะไรติดตัวไป สิ่งที่จะติดตัวไปได้ก็คือผลกรรมที่กระทำไว้ ถ้าทำกรรมดีที่เป็นกุศล ก็ได้ผลบุญ คือความสุข ถ้าทำกรรมชั่วก็ได้บาป คือความทุกข์ ฉะนั้นพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาที่ดี ไม่พึงกระทำบาป แต่พึงกระทำบุญเพื่อจะได้รับผลคือความสุข อันเป็นผลที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา เพราะการทำบุญกุศลถ้าถึงชั้นสูงสุดแล้ว ก็เป็นอันสิ้นสุดแห่งภพชาติได้ คณะเจ้าภาพและญาติมิตรที่ได้มาร่วมบำเพ็ญกุศลพึงสำรวมจิต แล้วประมวลผลแห่งบุญกุศลที่ได้กระทำแล้วอุทิศส่งให้ถึงดวงวิญญาณ ของ น. ท. อาคม ศุกรสมิต ขอให้ได้รับผลแห่งบุญกุศลโดยสมควรแก่ฐานะ

แสดงพระธรรมเทศนาเรื่องรูปชีรณกถา ก็พอสมควรแก่เวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้.

ธัมมจักขุกถา

พระกวีวรญาณ (คณิศร์ เขมวํโส ป. ๙) วัดบุรณศิริมาตยาราม

แสดง

วันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

วิรชํ วีตมลํ **ธมฺมจกฺขุํ** อุทปาทิ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ **นิโรธธมฺมนฺติ.**

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา อนุโมทนาในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติ ซึ่งคณะเจ้าภาพได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลทักษิณานุปทานบัจโจปการกิจ เป็นการอุทิศวิบากสมบัติไปให้แก่ น.ท. อาคม ศุกรสมิต ผู้ถึงแก่กรรมไปแล้วนั้น ตามเยี่ยงอย่างสัปบุรุษพุทธบริษัท ผู้นับถือพระพุทธศาสนา โดยอนุวัตรปฏิบัติตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้ว่า

อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม
เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ

แปลว่า เมื่ออนุสรณ์รำลึกนึกถึงอุปการคุณที่ท่านได้เคยกระทำแล้วแก่ตนว่า ผู้นี้ได้ให้สิ่งนี้แก่เรา ได้กระทำสิ่งนี้แก่เรา ผู้นั้นเป็นญาติเป็นมิตรเป็นสหายของเรา แล้วกระทำทักษิณานุปทาน คือการทำบุญอุทิศไปให้เมื่อท่านผู้นั้นล่วงลับไปแล้ว ดังนี้ ทั้งเป็นการแสดงออกซึ่งกตัญญูกตเวทิตาธรรม ซึ่งคารวธรรม และอปจายนธรรมตามสมควร ก็การบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ผู้ที่ถึงแก่กรรมไปแล้วนั้น สำหรับคณะเจ้าภาพเรียกว่าได้บำเพ็ญกุศลถึง ๒ วิธี คือ มีการสวดพระอภิธรรมตามประเพณีนิยมที่เคยปฏิบัติกันมา นับว่าเป็นบุญส่วนหนึ่ง และยังจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนา ก็นับว่าเป็นบุญอันเกิดจากการแสดงธรรม การฟังธรรมอีกส่วนหนึ่งด้วย ข้อนี้อาจจะผิดแผกแปลกไปจากที่เคยประพฤติปฏิบัติกันมา เท่าที่เราปฏิบัติกันอยู่ประจำในพิธีสวดพระอภิธรรมศพทั่ว ๆ ไปนั้น เรียกว่าสวด ๔ จบ เมื่อพระท่านสวดไปได้ ๓ จบแล้ว

พระก็หยุดพัก ญาติโยม คณะเจ้าภาพก็เตรียมเลี้ยงกัน เสร็จแล้ว พระก็สวดต่ออีก ๑ จบ ก็เป็นอันว่าจบสิ้นพิธีคือจบไปด้วยกัน ญาติโยมก็ได้บุญเกิดจากการฟัง แต่การฟังพระสวดซึ่งเป็นภาษาบาลีนั้น ส่วนมากญาติโยมจะไม่เข้าใจเนื้อความที่พระนำมาสวดนั้น เพียงแต่นั่งพนมมือฟังถือว่าได้บุญ แต่เพื่อที่จะให้ญาติโยม พุทธศาสนิกชน ที่มาร่วมบำเพ็ญกุศลพิธีในวันนี้ ได้รับประโยชน์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป คณะเจ้าภาพจึงจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาเพื่อจะให้ได้ฟังธรรมะจากการที่พระได้นำมาแสดงชี้แจงได้รับความรู้ความเข้าใจ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติได้บ้าง ก็พระธรรมเทศนาที่จะแสดงในวันนี้ เป็นการแสดงตามรอยพระอรหันต์ โดยพระพุทธดำรัสที่ตรัสว่า

สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา	สังขารทั้งหลายปวงไม่เที่ยง
สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา	สังขารทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์
สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา	เรื่องราวทั้งหลายหรือธรรมทั้งหลายทั้งปวงเป็นอนัตตา

คำว่า สังขาร นั้น ได้แก่สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่งขึ้นเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นบ้านเรือน เป็นศาลา ทั้งที่มีจิตใจและไม่มีจิตใจ ล้วนแต่ตกอยู่ในลักษณะ ๓ ประการ คือปรากฏในขั้นเบื้องต้น ๑ ดำรงคงอยู่ในท่ามกลาง ๑ และดับสลายไปในที่สุด ๑ สพฺพํ ปหาย คมนียํ ทุกคนต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป น. ท. อาคม ศุกรสมิต ก็เป็นสังขารคือถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เมื่อเป็นสังขารก็ตกอยู่ในลักษณะ ๓ ประการดังกล่าวแล้ว ก็แต่ว่าเมื่อยังมีชีวิตอยู่นั้นใครเป็นผู้สนใจศึกษาประพฤติปฏิบัติสั่งสมอบรมคุณงามความดีไว้ได้มากน้อยเพียงใดหรือไม่ ? น. ท. อาคม ศุกรสมิต นับว่าเป็นผู้ที่ได้ใช้ชีวิตบริบูรณ์สมบูรณ์ไปด้วยคุณธรรมความดี ได้เคยบวชเรียนศึกษาพระธรรมวินัยในทางพระพุทธศาสนา แม้เมื่อภายหลังลาสิกขาแล้ว ก็ยังสนใจในการศึกษาพระธรรมวินัยอยู่ จึงเป็นผู้ที่มีความเจริญ สมด้วยพระพุทธดำรัสสรรเสริญไว้ว่า ธมฺมกาโม ภวํ โหติ ผู้สนใจธรรมะเป็นผู้เจริญ **ธมฺมเทสฺสี** ปราภโว ผู้ไม่สนใจธรรมะ เกลียดธรรมะ เป็นผู้เสื่อม พระพุทธภาษิตนี้จะแปลได้อีกอย่างหนึ่งว่า ธมฺมกาโม **ภวํ** โหติ ผู้เจริญเป็นผู้สนใจธรรมะก็ได้ ธมฺมเทสฺสี ปราภโว คนที่เสื่อมเป็นผู้เกลียดธรรมะก็ได้ ถ้าแปลว่า ผู้สนใจธรรมะเป็นผู้เจริญ ก็แปลว่า การศึกษาธรรมะ ปฏิบัติธรรมะเป็นเหตุให้ได้ความสุขความเจริญ ให้ได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้ความสุข หรือจะแปลว่าผู้ที่เจริญแล้ว

เท่านั้นสนใจธรรมะอันนี้ก็ได้เหมือนกัน ข้อนี้สังเกตได้โดยทั่ว ๆ ไปจากวันธัมมัสสวนะ หรือวันพระ ณ พระอุโบสถ หรือ ณ ศาลาของวัดต่าง ๆ อุบาสกอุบาสิกาเข้าวัดฟังเทศน์เพียงไม่มากนัก นี่แสดงว่าผู้ที่สนใจธรรมะเป็นผู้ที่เจริญแล้ว ธมฺมเทสฺสี ปราภโว ผู้ที่เสื่อมคือผู้ที่ไม่สนใจธรรมะแบบนี้ก็มีมาก ทุสฺสีโล หิ พหุชฺชโน คนทุศีลนั้นมีมาก ผู้ที่รักษาศีล มีศีลมีสัตย์นั้นมีน้อย พระธรรมเทศนาตามรอยพระอรหันต์ที่จะนำมาแสดงนี้นั้น คือตามรอยพระอัญญาโกณฑัญญะ ปฐมสาวกในทางพระพุทธศาสนา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปฐมเทศนาที่เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตรนั้นจบลงแล้ว พระอัญญาโกณฑัญญะหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้ดวงตาเห็นธรรม ก็ธรรมจักษุ คือดวงตาเห็นธรรมที่ปรากฏขึ้นแก่พระอัญญาโกณฑัญญะนั้นมีข้อความตามนัยพระบาลีที่ได้ยกขึ้นไว้ในเบื้องต้นแห่งพระธรรมเทศนานี้ว่า วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุํ อุทปาทิ ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ ความว่า ธรรมจักษุคือดวงตาเห็นธรรม ปราศจากธุลี ไม่มีสิ่งมัวหมองเกิดขึ้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ดังนี้ โดยมีอธิบายว่า

การเห็นธรรมะที่เรียกว่า ธรรมจักษุนั้น ได้แก่การเห็นด้วยปัญญาจักษุ ดวงตาคือปัญญา ไม่ได้เห็นด้วยมังสจักษุ คือตาเนื้อ ผู้ที่มีนัยน์ตาดี ไม่มีฝ้าฟาง ย่อมสามารถมองเห็นรูปซึ่งเป็นวิสัยของนัยน์ตาได้ฉันใด ผู้มีปัญญาจักษุก็ย่อมมองเห็นธรรมะได้ฉันนั้น คนเรานั้นมีนัยน์ตา ๒ ชั้น คือตาเนื้อ เรียกว่ามังสจักษุ กับตาปัญญา เรียกว่าปัญญาจักษุ การเห็นธรรมะต้องเห็นด้วยปัญญา ไม่ใช่เห็นด้วยตาเนื้อ และเป็นการเห็นที่ปรากฏชัดแก่ใจ รู้แจ้งประจักษ์ชัดแก่ใจของตน ไม่ใช่เห็นตามตำรา หรือเห็นจำ แต่เห็นด้วยใจอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นทุกข์ ทรงเห็นเหตุให้เกิดทุกข์ ทรงเห็นความดับทุกข์ ทรงเห็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ที่เรียกว่าเห็นอริยสัจ ๔ หรือสัจธรรม ๔ ประการนั้น ก็ทรงเห็นด้วยใจ มิใช่เห็นด้วยตาเนื้อ เราท่านทั้งหลายจำทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ได้คล่องปาก แต่ก็ไม่ได้ตรัสรู้ ไม่ล่วงพ้นไปจากทุกข์ ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ ก็เพราะเห็นจำ เห็นตามตำรา ไม่ได้เห็นด้วยใจ การที่จะทำใจให้เห็นธรรมะ ต้องเป็นใจที่สะอาดผ่องใส ใจผ่องแผ้ว ถ้าใจเศร้าหมอง ใจสกปรก ใจจะเห็นธรรมไม่ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงว่า วิรชํ คือใจที่ปราศจากธุลี คือสิ่งสกปรกโสโครกละอองธุลีที่ถูกลมพัดปลิวมาจับที่เสื้อผ้า ก็ทำให้เสื้อผ้าสกปรก จับที่ภาชนะเครื่องใช้ ก็ทำให้ภาชนะสกปรก ผู้เป็นเจ้าของเสื้อผ้า ข้าวของเครื่องใช้ ต้องหมั่นชำระทำความสะอาดเสื้อผ้าอาภรณ์เครื่องใช้จึงจะสวยงาม น่าดู น่าใช้ ฉันใด จิตใจก็ฉันนั้น กล่าวคือจิตใจที่มีธุลี ซึ่งในที่นี้ได้แก่ราคะ

โทสะ โมหะ คือความรัก ความโกรธ ความหลงมืดมน เหล่านี้เป็นธุลีภายในมาจับจิตใจให้สกปรกเปรอะเปื้อน เมื่อความรักเกิดขึ้นกับใจแล้ว ใจก็หมกมุ่นมัวเมาอยู่ในอารมณ์อันยั่วยวนชวนให้เกิดสุภารมณ์นั้น ชนิดที่เรียกว่ากินไม่ได้นอนไม่หลับ เพราะเห็นสิ่งนั้นว่าเป็นของงาม ฉะนั้น จึงต้องแก้ด้วยใช้วิจารณญาณพิจารณาให้เห็นโดยความเป็นของไม่งามที่เรียกว่าเจริญอสุภกัมมัฏฐาน เมื่อใจเกิดเป็นความโกรธ มีอารมณ์กลัดกลุ้มรุ่มร้อนฉุนเฉียวเกรี้ยวกราด ก็ต้องเจริญเมตตากรุณา เป็นเครื่องแก้ เมื่อใจมืดมัว หลงงมงาย ไม่เห็นสิ่งที่ถูกที่ชอบที่ควร เห็นผิดเป็นชอบ เห็นกงจักรเป็นดอกบัว อย่างนี้ต้องแก้ด้วยโยนิโสมนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจโดยแยบคาย ใช้ปัญญาพิจารณาให้รอบคอบชอบด้วยเหตุผล อย่างนี้ชื่อว่าเป็นผู้กำจัดธุลี จิตที่ปราศจากธุลีเรียกว่า วิรัชจิต เพราะฉะนั้น ใครที่ชื่อ วิรัช หรือ วิรชา ก็แปลว่า เป็นผู้ปราศจากสิ่งสกปรก นอกจากนั้น จิตใจที่เห็นธรรมะ จะต้องเป็นจิตใจที่ปราศจากมลทิน คำว่า มลทินแปลว่า สนิม อย่างสนิมเหล็กที่เกิดจากเหล็ก ย่อมจะกัดเหล็กให้สึกกร่อน ฉันใด กิเลสชนิดหนึ่งกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า มลทิน เมื่อเกิดขึ้นที่ใจแล้ว ย่อมกัดกินใจให้สึกกร่อน ทำใจให้มัวหมองเศร้าหมอง ฉันนั้นเหมือนกัน เรียกว่าใจมีมลทิน ก็มลทินคือกิเลสกลุ่มหนึ่งนั้น ท่านจำแนกไว้ ๙ อย่าง ดังที่ท่านผูกเป็นคาถาภาษาบาลีไว้ว่า

โกโธ มกฺโข จ อิสฺสา จ มายา มจฺฉริยมฺปิ จ
สาเถยฺยมุสา ปาปิจฺฉา มิจฺฉาทิฏฺฐิ จิเม นว

แปลว่า มลทิน ๙ อย่างเหล่านี้คือ ความโกรธ ๑ ความลบหลู่ดูหมิ่นผู้อื่น ๑ ความอิจฉาริษยา ๑ ความเป็นคนมีมายาเจ้าเล่ห์ ๑ ความตระหนี่ ๑ ความโอ้อวด ๑ พูดเท็จ ๑ ความปรารถนาสิ่งที่เลวทราม ๑ และความเห็นผิด ๑ เหล่านี้เป็นมลทินแต่ละอย่าง เมื่อมลทินเหล่านี้เกิดขึ้นที่ใจ เรียกว่าใจมีสนิม ใจมีมลทิน ใจจะสะอาดผ่องใสได้ก็ต้องขจัดมลทินเหล่านี้เสีย เช่นความโกรธเกิดขึ้น ต้องเจริญเมตตากรุณา มักขะ ความลบหลู่คุณท่านเกิดขึ้นไม่เห็นคุณงามความดีของผู้อื่น ต้องเจริญกตัญญูกตเวทิตาธรรม คือความเป็นผู้รู้จักคุณงามความดีของผู้อื่นแล้วกระทำตอบแทน อิสสา ความริษยาเห็นผู้อื่นได้ดีมีลาภ มียศ ได้รับการสรรเสริญ มีความสุขทนอยู่ไม่ได้ ริษยาเขา ต้องแก้ด้วยมุทิตา ความพลอยชื่นชมยินดีด้วย มายาคือเจ้าเล่ห์ ความเป็นคนคดโกงมีแง่งอน เหมือนการแสดงกลทำให้คนหลงผิด ต้องคิดแก้ด้วยความเป็นผู้ปฏิบัติซื่อตรง มัจฉริยะ ความตระหนี่ ต้องแก้ด้วยวิธีบริจาคทาน การเฉลี่ยแบ่งปันความสุขให้แก่

ผู้อื่น สาเถยยะ ความเป็นคนโอ้อวด คืออวดมั่ง อวดมี อวดดี อวดเด่น ต้องแก้ด้วยอปจายนธรรม ความเป็นคนประพฤติอบน้อมถ่อมตน ไม่เป็นคนแข็งกระด้างต่อผู้หลักผู้ใหญ่ มุสา คือการพูดเท็จ หลอกลวงผู้อื่น ให้แก้ด้วยสัจจะ คือการพูดคำสัตย์ คำจริง ปาปิจฉา มีจิตใจปรารถนาสิ่งที่เลวทรามที่เรียกว่าบาป ก็ต้องแก้ด้วยการปรารถนาบุญ มิจฉาทิฏฐิ ความคิดเห็นผิด ต้องแก้ด้วยสัมมาทิฏฐิ คือปรับความคิดความเห็นให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม อนึ่ง คำว่า บาป ในคำว่า ปรารถนาบาป หรือแสวงหาสิ่งที่เลวทรามนั้น ได้แก่ธรรมชาติที่ทำจิตใจให้ตกต่ำ ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า บุญ ที่แปลว่า คุณชาติที่ทำจิตใจให้สูงขึ้น จะพึงสังเกตได้ว่า ในเมื่อมีการกระทำบาป จะเป็นการกระทำทางกาย เช่น ฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์เป็นต้น ทำบาปทางวาจา เช่น พูดเท็จ พูดหลอกลวงเขา เป็นต้น ทำบาปทางใจ เช่น คิดอยากได้ของ ๆ ผู้อื่น ความอาฆาตพยาบาทปองร้ายเขา เป็นต้น ในขณะที่มีการกระทำบาปดังกล่าวแล้วนั้น จิตใจจะตกอยู่ในระดับ ต่ำแต่ถ้ามีการกระทำที่เป็นบุญ มีการพูดที่เป็นบุญ คิดเรื่องที่เป็นบุญเป็นกุศล หรือมีการทำ คำพูด คิดนึกไปในแนวทางที่ดี ที่ถูก ที่ชอบ ในขณะนั้น จิตใจจะสูงขึ้นเรียกว่าเป็นบุญ อย่างท่านทั้งหลายซึ่งกำลังนั่งฟังธรรมอยู่นี้ ถ้าคิดว่า เมื่อไรท่านจะเทศน์จบเสียที รู้สึกรำคาญแล้ว นั่งเทศน์อยู่ได้ อย่างนี้ใจจะตกอยู่ในระดับต่ำ คือเป็นบาป ถ้าหากว่า ตั้งใจฟังแล้ว พยายามส่งใจไปตามพระธรรมเทศนา แล้วจดจำเพื่อจะนำธรรมะไปประพฤติปฏิบัติ อย่างนี้ก็เป็นบุญ.

การเห็นธรรมะต้องเห็นด้วยใจที่ปราศจากมลทิน คือเป็นใจที่ไม่มีสิ่งกำบังทำให้มืดมัวเหมือนดวงจันทร์ที่ไม่มีเมฆหมอกกำบังฉะนั้น เพราะฉะนั้น ถ้าใครชื่อวิมล หรือวิมลา ก็แปลว่าผู้ที่ไม่มีสิ่งมัวหมอง คือไม่มีมลทิน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระวักกลิผู้ซึ่งติดใจในพระรูปพระโฉมอันงดงามของพระองค์ว่า วักกลิ เธอจะมาหลงใหลติดใจในรูปอันเปื่อยเน่านี้ทำไม ? ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ดังนี้ นี้ก็แสดงว่า การเห็นธรรมต้องเห็นด้วยใจที่ปราศจากธุลี ด้วยใจที่สะอาดผ่องใส เหมือนน้ำที่ใสสะอาดไม่มีสิ่งมัวหมอง เราอาจใช้แทนกระจกเงาส่องดูหน้าได้ฉันใด จิตใจที่สะอาดผ่องใสก็สามารถเห็นธรรมได้ฉันนั้น ก็ดวงตาเห็นธรรมที่เกิดขึ้นแก่พระอัญญาโกณฑัญญะนั้นว่า ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา ก็อะไรเรียกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ในที่นี้ท่านกล่าวว่า ได้แก่ทุกข์ ข้อนี้นางวชิราภิกษุณีก็ได้กล่าวไว้ว่า

ทุกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ
นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ นาญฺญตฺร ทุกฺขา นิรุชฺฌติ

ทุกข์เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ คำที่ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นเป็นธรรมดานั้น ก็หมายถึงทุกข์เกิดขึ้น อย่างเราท่านทั้งหลายเกิดมามีชีวิตอยู่ และตลอดจนถึงเวลาตายไปก็ล้วนเป็นทุกข์ทั้งสิ้น **ชาติปิ ทุกฺขา** เกิดเป็นทุกข์ **ชราปิ ทุกฺขา** ความแก่เป็นทุกข์ **มรณมฺปิ ทุกฺขํ** แม้ความตายก็เป็นทุกข์ และยังมีความทุกข์อื่นอีกซึ่งจะผ่านเข้ามาเป็นครั้งคราว คือ ความเศร้าโศกเสียใจพิไรรำพัน ทุกข์กาย ทุกข์ใจ คับแค้นใจ ประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก พลัดพรากจากสิ่งที่รัก แม้ปรารถนาสิ่งใด ไม่ได้สิ่งนั้นสมหวังก็เป็นทุกข์ จะหาความสุขอะไรก็ไม่มี แปลว่าเราเกิดมาเพื่อความทุกข์ ดำรงอยู่ด้วยความทุกข์ ถ้าเราไม่เกิดมาแล้ว เราก็จะไม่มีความทุกข์ โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ก็ไม่มี อย่างอาตมาผู้เทศก์วันนี้ ก็อาพาธด้วยโรคปวดฟัน ฉันยาแก้ปวดแล้ว มีอาการแพ้ยา คันและแตกเป็นผื่นไปทั้งตัว ก็เป็นความทุกข์ คือเป็นทุกข์ว่าจะมาเทศน์ได้หรือไม่ ? นี่ก็เป็นเรื่องของความทุกข์ทั้งสิ้น **ภารา หเว ปญฺจกฺขนฺธา** เบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นภาระหนักแท้ เป็นภาระที่จะต้องบำรุงรักษา ประพฤติปฏิบัติขันธ์เหล่านั้น ผู้ที่ยังปล่อยวางภาระไม่ได้ ก็มีความทุกข์ ภาระคือขันธ์ ๕ นี้ เราจะต้องบำรุงรักษาประพฤติปฏิบัติ แต่ไม่ติดในขันธ์ ๕ เหมือนกับเราโดยสารอาศัยเรือจ้างเพื่อข้ามฟาก แต่เมื่อถึงฝั่งแล้วเราไม่ติดในเรือจ้าง เพราะเรือจ้างไม่ใช่ของเรา ฝั่งที่เราประสงค์ สิ่งที่เราประสงค์เท่านั้นเป็นของเรา เบญจขันธ์ทั้งหลายก็เหมือนกัน เราใช้อาศัยก็ต้องประพฤติปฏิบัติบำรุงรักษา แต่เราไม่ติด ไม่มีอุปาทานเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวตนอย่างจริงจัง ชำระขันธ์ให้สะอาดหมดจด เหมือนขันน้ำที่เราใช้อยู่เป็นประจำ ต้องรักษาให้สะอาดจึงจะน่าใช้ เบญจขันธ์ของเราก็ต้องเป็นขันธ์ที่สะอาด เช่นไม่มีการฆ่ากัน เบียดเบียนกัน ไม่มีการลักการขโมย ไม่มีการประพฤติผิดประเวณีทางกาม ไม่มีการพูดเท็จ ไม่มีการดื่มสุรายาดองของเมา เหล่านี้ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่จะทำขันธ์ให้สะอาด เมื่อได้ชำระขันธ์ให้สะอาดดังนี้ เราก็จะได้รับความสุข.

ข้อที่ว่า ความทุกข์เกิดขึ้นนั้น หมายความว่า ความทุกข์เป็นผล เมื่อความทุกข์เป็นผลแล้ว อะไรเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ ก็ได้แก่ตัวสมุทัย เมื่อพูดตัวสมุทัยหมายความว่ากระไร ? หมายความว่า สิ่งที่เกิดขึ้น ได้แก่ตัณหา คือความทะเยอทะยานอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ อยากมี

อยากเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ และอยากที่มีแล้วเป็นแล้ว ไม่ให้มีไม่ให้เป็น นี้เรื่องของการเป็นเหตุให้เกิดเป็นความทุกข์ทั้งสิ้น สมูลํ ตณฺหํ อพฺพุยฺห เมื่อถอนตัณหาตัวที่ทำให้เกิดความทุกข์พร้อมทั้งรากได้แล้ว นิจฺฉาโต ปรินิพฺพุโต เป็นผู้หมดอยากดับเพลิงกิเลสและเพลิงทุกข์ทั้ง-สิ้นได้ ดังนี้ พระธรรมเทศนาว่าด้วยดวงตาเห็นธรรม คือ เห็นตามรอยพระอรหันต์ ซึ่งมีนัยดังบรรยายมา ด้วยประการฉะนี้.

น. ท. อาคม ศุกรสมิต ก็เป็นสังขารถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้นแล้ว ย่อมตกอยู่ในลักษณะของธรรมดา ๓ ประการคือ อุปปาทะ ฐิติ ภังคะ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป แต่ในฐานะที่ได้เป็นผู้สนใจประพฤติปฏิบัติธรรมะในเมื่อยังมีชีวิตอยู่ ก็ชื่อว่าได้ประสบผลที่บุคคลพึงปรารถนาอันจะนำให้ชีวิตเจริญก้าวหน้าสุขสถาพรทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพภายหน้า.

ด้วยอำนาจบุญกุศลราศี ทักษิณานุปทานปัจโจปการกิจ ซึ่งคณะเจ้าภาพร่วมกันบำเพ็ญอุทิศให้แล้วนี้ จงสำเร็จเป็นอิฏฐวิบุลมนุญผล อำนวยสุขประโยชน์แก่ น. ท. อาคม ศุกรสมิต ตามสมควรแก่คติภพนั้น ๆ หากท่านได้ทราบโดยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้ว ก็จะอนุโมทนาสำเร็จเป็นปัตตานุโมทนามัย บุญกุศลอันเกิดจากการอนุโมทนาส่วนบุญ แล้วจะอำนวยอวยพรให้คณะเจ้าภาพได้ประสบวุฒิสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล สมบูรณ์พูนผลในสิ่งที่พึงปรารถนาโดยชอบธรรม เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ปฏิภาณ คุณสารสมบัติจิรัฏฐิติกาล รับประทานแสดงพระธรรมเทศนา สมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้.

ธรรมจารีกถา

พระราชบัณฑิต (แจ่ม ธมฺมสาโร)

วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดงวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธมฺมํ จเร สุจริตํ น ตํ ทุจฺจริตํ จเร

ธมฺมจารี สุขํ เสติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จาติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาเนื่องในวันที่ ภรรยา ญาติ มิตร สหาย ได้บำเพ็ญให้ น. ท. อาคม ศุกรสมิต ผู้ล่วงลับไป

น. ท. อาคมนี้ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่มาดีโดยตลอด ต่อมาได้ลาออกจากราชการ มาทำงานส่วนตัวตามอัธยาศัย ต่อมาเมื่อ ๒๕๒๒ ได้ไปบวชที่วัดบวรนิเวศ ฯ ก็ได้ทำหน้าที่เป็นนวกภิกษุผู้บวชใหม่เป็นอย่างดี มีการเรียน โดยเฉพาะแต่งเรียงความกระทู้ธรรมได้ที่ ๑ หลายครั้ง แล้วก็บวชอยู่นานถึง ๘ เดือน เพราะเขาชอบห่มผ้ากาสาวพัสตร์เป็นอย่างยิ่ง โดยถือว่าผ้ากาสาวพัสตร์เป็นธงชัยของพระอรหันต์ ไม่เหมือนกับเครื่องแบบอื่น ๆ เครื่องแบบอื่น ๆ ที่เราใช้กันนั้น เราใช้กันมาโดยลำดับ เราใช้อย่างสามัญธรรมดา แต่ผ้าเหลืองหรือที่เรียกว่าผ้ากาสาวพัสตร์ไม่ได้ใช้อย่างธรรมดาอย่างนั้น ผู้ใช้ต้องมีความรู้สึกเคารพนับถือในผ้ากาสาวพัสตร์นั้น เพราะถือว่าเป็นธงชัยของพระอรหันต์ ตราบใดที่ผ้ากาสาวพัสตร์ยังอยู่ ความหมายในทางพุทธศาสนาก็ยังจะคงอยู่อย่างนั้น ทั้ง ๆ ที่ น. ท. อาคม ศุกรสมิต ได้ชอบผ้ากาสาวพัสตร์เป็นอันมาก อยู่ถึง ๘ เดือน แต่เขาก็มีหน้าที่อย่างอื่นที่เขาชอบอีกเหมือนกัน คือมีหน้าที่ว่าจะต้องไปอุปฐากบิดามารดาผู้ชราแล้ว เขาจึงได้สละจากผ้ากาสาวพัสตร์มาทำหน้าที่ในทางฆราวาสต่อไป ความจริงการคำนึงถึงบิดามารดา มุ่งจะอุปฐากบิดามารดานั้น ก็เป็นหน้าที่สำคัญของผู้เป็นบุคคลกตัญญูกตเวที เรามีคำของเราว่า "นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญูกตเวทิตา" ความกตัญญู-

กตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี เรามีคำเตือนโบราณกันอยู่อย่างหนึ่งว่า "ไม่ให้คบคนที่ไม่รู้จักหัวนอนปลายตีน" แต่ว่าเรามีทางจะคบได้อยู่อย่างหนึ่งคือ ถ้าสังเกตดูว่าคนนั้นแม้เราจะไม่รู้จักหัวนอนปลายตีน แต่เขาเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ก็เป็นอันว่าแม้ว่าจะไม่รู้จักหัวนอนปลายตีนเราก็คบได้ เพราะคนกตัญญูกตเวทีนั้นเป็นคนดี คนเมื่อเป็นคนดีแล้ว ใครจะคบค้าสมาคมอย่างไรก็ได้ มีอีกอย่างหนึ่งที่ปรากฏว่า น. ท. อาคม นี้บวชแล้ว ๘ เดือน ได้เป็นผู้ติดวัดเป็นพิเศษคือ เขาต้องวนเวียนเข้าไปในวัดบ่อย ๆ เข้าไปในวัดก็คือเข้าไปเยี่ยมพระอุปัชฌาย์บ้าง ไปเยี่ยมพระคู่สวดบ้าง ไปเยี่ยมพระพี่เลี้ยงบ้าง และก็ไปเยี่ยมพระเพื่อนฝูงที่เคยรู้จักกันบ้าง ตลอดจนถึงเยี่ยมเด็กวัดด้วย ซึ่งปรากฏการณ์อย่างนี้นาน ๆ จะมีสักคนหนึ่ง ซึ่งในข้อนี้ทำความซาบซึ้งต่ออาจารย์ของเขาเป็นอันมาก ก็คือท่านเจ้าคุณ พระศรีวิสุทธิญาณ (อุบล ป. ๙) ว่าเสียดายเหลือเกิน เสียดาย น. ท. ผู้นี้ เป็นลูกศิษย์ที่เสียดาย ความจริงก็น่าเสียดาย เพราะเหตุที่ว่าเวียนเข้าเวียนออกอยู่ในวัดนั้นเป็นเวลาที่นับว่าบ่อยทีเดียว ซึ่งรวมแล้วก็เรียกว่า เป็นผู้ที่รักหน้าที่หลายอย่าง พระพุทธภาษิตที่ยกมาไว้ข้างต้นที่ว่า ธมฺมํ จเร สุจริตํ... เป็นอาทินั้นพระพุทธภาษิตนี้แปลยาก ความจริงแปลไม่ยากเท่าไหร่ เพราะศัพท์นี้ก็เห็น ๆ กันอยู่ แต่ว่าจะแปลให้ถูกความหมายของศัพท์นั้น เราจำจะต้องรู้เรื่องเหตุเกิดของพระพุทธภาษิตนี้ เหตุเกิดของพระพุทธภาษิตนี้มีอยู่ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วหลายปี ตรัสรู้แล้วก็ไม่ได้ผลีผลามเข้าไปในกรุงกบิลพัสดุ์นั้น ทรงรั้งรออยู่หลายปี จึงได้เสด็จเข้าไป ทีนี้เสด็จเข้าไปก็ไม่ได้ขึ้นไปที่วังใหญ่นั้น คงไปพักอยู่ข้าง ๆ แห่งหนึ่ง พระเจ้าสุทโธทนะซึ่งเป็นพระพุทธบิดา ก็ออกไปเฝ้าไปคุยต่าง ๆ แต่ลืมนิมนต์ไปว่าตอนเช้าให้เข้าไปฉันในวัง โดยคิดเอาง่าย ๆ ว่า ลูกของเราถ้ามาถึงหน้าประตูวังเช่นนี้ จะไปไหน ก็ต้องไปกินข้าวในวังอย่างไม่ต้องสงสัย แต่พระเจ้าสุทโธทนะทรงคาดผิด พอตื่นบรรทมเช้าแล้วพระพุทธเจ้าก็ออกบิณฑบาต แต่แทนที่จะบิณฑบาตในวัง ก็ไปบิณฑบาตนอกวัง คราวนี้ใครเป็นผู้เห็นก่อน คือ พระนางพิมพา ซึ่งเป็นผู้ที่ทรงระลึกถึงพระพุทธเจ้าอยู่เสมอ ตั้งแต่พระพุทธเจ้าออกบวชเที่ยวแสวงหาความตรัสรู้อยู่ ๖ ปี ทรงผ้าเศร้าหมองอย่างไร พระนางพิมพาก็ทรงผ้าเศร้าหมองอย่างนั้น ด้วยความคิดคำนึงถึงพระสิทธัตถะนั้นเป็นอย่างยิ่ง และคราวนี้เวลาล่วงมานาน ความคิดนั้นก็ยังไม่หมดไป เพราะตามธรรมดาคนดีนั้นมีเสน่ห์อยู่ในตัวเป็นอันมาก คนดีนั้นถ้าเรานึกถึงพุทธภาษิตที่ว่า

สีลทสฺสนสมฺปนฺนํ ธมฺมฏฺฐํ สจฺจวาทินํ อตฺตโน กมฺมกุพฺพานํ ตํ ชโน กุรุเต ปิยํ

แปลว่า ผู้มีมรรยาทดีหนึ่ง มีความคิดความเห็นดีหนึ่ง มีธัมมธัมโมดีหนึ่ง มีคำสัตย์ดีหนึ่ง

และมีการจัดการงานในหน้าที่ของตนดีหนึ่ง บุคคลผู้นี้สรุปโดยบาลีว่า ตํ ชโน กุรุเต ปิยํ แปลว่า คนทั้งหลายย่อมทำบุคคลนั้นให้เป็นที่รัก คาถานี้เขามาเรียกกันว่า คาถามหาเสน่ห์ เนื่องจากว่าพระมหากัสสปะเป็นผู้มีคาถานี้ วันหนึ่งท่านไปกับกลุ่มภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป และก็วันนั้นบังเอิญเป็นวันที่เด็กประมาณ ๕๐๐ คน ได้ไปเที่ยวงานนักขัตฤกษ์ ต่างคนต่างก็มีอาหารการกินมีขนมไป เด็กประมาณ ๕๐๐ คน เห็นพระ ๕๐๐ องค์นั้น เด็กชอบใจอยู่องค์เดียว คือชอบพระมหากัสสปะ ต่างกลุ้มรุมกันเข้าไปเพื่อจะถวายอาหารแก่พระมหากัสสปะนั้น ภิกษุอีก ๔๙๙ องค์ไม่ถวาย ภิกษุพวกนั้นก็บ่นกันอุบอิบว่า เด็กพวกนี้เห็นแก่หน้าพระมหากัสสปะ พระอื่นอีกเป็นกอง ๒ กองไม่ถวาย พระพุทธเจ้าจึงทรงรับสั่งว่า ไม่ใช่อย่างนั้น ไม่ใช่เขาเห็นแก่หน้าเห็นแก่ตาอะไรหรอก แต่ว่าท่านพระมหากัสสปะนั้น คล้าย ๆ กับพระพุทธเจ้าจะรับสั่งว่า เขามีคาถามหาเสน่ห์ดังที่กล่าวแล้วนั้น เราพิจารณาดูคาถามหาเสน่ห์นั้น ก็ไม่ใช่มีอะไรมากนัก นับเป็นข้อ ๆ ลองย้ำดูอีกทีหนึ่ง คือ มีมรรยาทดี มีความคิดความเห็นดี มีธรรมะ มีคำสัตย์ มีการจัดการงานดี ก็คนเราถ้ามีถึง ๕ อย่างนี้แล้ว ก็ไม่มีปัญหาอะไรที่ใครเขาจะเกลียดชัง เพียงมรรยาทดีอย่างเดียวก็ดีขึ้นมามากแล้ว มีความคิดเห็นดี ออกความคิดอะไรไปก็ไม่ขัดหูคน คนเขาก็ชอบพึ่ง มีธัมมธัมโม คนเขาก็ไว้ใจได้ พอมีเรื่องอะไรเกิดขึ้นจะได้ตกลงกันในทางที่ดีที่ชอบ และมีคำสัตย์คนเขาก็ชอบพูดชอบพึ่งด้วย เพราะว่าแน่ใจได้ว่าคนมีคำสัตย์นี้จะไม่กล่าวคำเท็จ เขาพูดออกมาก็ย่อมเป็นคำที่พึ่งได้ และข้อสุดท้ายที่ว่าจัดการงานในหน้าที่ตนดีนั้น คนเช่นนี้ก็ต้องเป็นคนดีที่มีกิจการอันเรียบร้อยไม่มีปัญญาอะไร เพราะฉะนั้นการทำหน้าที่ของตนให้ดีจึงเป็นเรื่องสำคัญ คราวนี้ย้อนไปนึกถึงว่า ทำไมพระนางพิมพาจึงเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จออกบิณฑบาตก่อนคนอื่น ๆ ก็ไม่มีปัญหาอะไร เพราะเป็นผู้ที่มีความสนพระทัยอยู่แล้ว จึงได้คอยมองเสมอ เข้าใจว่าคอยแง้มประตูมองเสมอว่า สว่างขึ้นแล้วพระพุทธเจ้าจะไปไหน จึงได้เห็นว่าพระพุทธเจ้าออกบิณฑบาต จึงได้รีบไปกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะพระราชบิดาว่า พระพุทธเจ้าไปบิณฑบาตแล้ว พระเจ้าสุทโธทนะก็เตรียมทรงผ้าตามสมควร แล้วก็ออกไปติดตาม การออกไปนี้ก็เพื่อจะไปต่อว่า เพราะทรงคิดว่ามันผิดวิสัยของผู้เป็นกษัตริย์ กษัตริย์นั้นเขาอยู่กันด้วยอาวุธยุทธภัณฑ์ พวกพราหมณ์ต่างหากที่อยู่ด้วยการขอ ทรงคำนึงอย่างนี้ก็ติดตามไปจนทัน ทันแล้วก็ต่อว่าต่อขานว่า ที่มาทำอย่างนี้ทำให้เสียวงศ์ของกษัตริย์ พระพุทธเจ้าจึงทรงตรัสตอบไปโดยตรงว่า บัดนี้อาตมภาพไม่ได้เป็นวงศ์กษัตริย์แล้ว อาตมาเป็นวงศ์ของพระอริยะหรือวงศ์ของสมณะแล้ว ที่นี้วงศ์ของสมณะหรืออริยะ

นี้ก็คือถือการบิณฑบาตนี้เป็นหน้าที่ พระเจ้าสุทโธทนะก็ยังทรงต่อว่าต่อขานต่าง ๆ ในที่สุดก็ยกคาถานี้แสดงให้พระพุทธบิดาฟัง **ธมฺมํ จเร สุจริตํ** ทีนี้ถ้าเราแปลไปตามศัพท์ เราก็อาจจะว่าเพียงว่า พึงประพฤติธรรมให้สุจริต แต่แปลอย่างนั้นก็ถูกธรรมะเหมือนกัน แต่ว่าไม่ถูกลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงตอบทรงทำหน้าที่ คราวนี้ถ้าเราแปลให้ได้เรื่องให้ได้ราวเข้ากับเรื่องก็ต้องแปลว่า **พึงทำหน้าที่ให้ดี** หมายความว่า ใครมีหน้าที่อย่างไรก็ทำอย่างนั้น ผู้มีหน้าที่เป็นกษัตริย์มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองอย่างไร ก็ทำอย่างนั้นให้ดีตามหน้าที่ ส่วนพระพุทธเจ้าเมื่อเป็นสมณะแล้ว ท่านก็ออกบิณฑบาตเพื่อทำหน้าที่นี้ให้ดี ตรัสตอบไปอย่างนี้แล้วก็ย้ำ ๆ อีกว่า **น ตํ ทุจฺจริตํ จเร** ก็ทำนองคล้ายกันนั่นเอง แล้วก็ทรงย้ำต่อไปว่า **ธมฺมจารี สุขํ เสติ** ถ้าเราจะแปลตามธรรมดา ธัมมจารีเราก็ต้องแปลว่า ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข แต่ถ้าแปลให้เข้าเรื่องกับหน้าที่ ๆ พระพุทธเจ้าทรงกระทำอย่างนั้น ก็ต้องแปลว่า **ธมฺมจารี** ผู้ประพฤติหน้าที่ดี ย่อมอยู่เป็นสุข จึงจะเข้ากับเรื่องกับราว เพราะการกระทำอย่างนี้ก็ถือว่าจะเป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า สรุปตอนท้ายว่า **อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ** หมายความว่าการประพฤติหน้าที่ดีนั้น ย่อมเป็นบุญหรือเป็นสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า พระพุทธภาษิตนี้จึงย้ำถึงเรื่องหน้าที่เป็นสำคัญ หากว่าพลเมืองไทยเรา ซึ่งกล่าวว่ามีผู้นับถือพระพุทธศาสนาถึง ๘๔ % หากว่าจำนวนคนใน ๘๔ % นี้ ได้ร่วมมือกันทำหน้าที่ให้ดี บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง และก็พลเมืองจะอยู่ด้วยกันอย่างสบาย เช่นนักการเมืองก็ทำหน้าที่ทางการเมืองให้ดี นักการศาสนาก็ทำหน้าที่ทางศาสนาให้ดี นักการค้าขายต่าง ๆ ก็ทำหน้าที่ทางค้าขายให้ดี นักการเกษตรกรรมต่าง ๆ ก็ทำหน้าที่เกษตรกรรมของตนให้ดี พวกเป็นครูบาอาจารย์ก็ทำหน้าที่ให้ดี พยายามพัฒนาเด็กให้ได้ เรายังคงไม่ลืมกันว่า ครั้งหนึ่งเด็กของเราวุ่นวายไปมาก ปลุกระดมอะไรกันต่าง ๆ แล้วในที่สุดก็พากันเข้าป่าไปเป็นจำนวนไม่น้อย เมื่อเข้าไปแล้วก็อยู่ในป่านั้นไม่ได้ ก็อีกจำนวนไม่น้อยเหมือนกันกลับมา แต่ว่าที่ยังไม่กลับมาก็ยังมีอยู่เหมือนกัน อันนี้มันขาดที่อะไรทำไมเด็กของเราที่น่ารัก ทำไมถึงเป็นอย่างนั้นไปได้ ความจริงเด็กที่อยู่ในวัยเป็นนิสิตนักศึกษานั้นเป็นเด็กที่น่ารัก เป็นเด็กที่จะเป็นบุคลากรสำคัญของประเทศต่อไป แต่ทำไมเขาจึงเป็นอย่างนั้นไปได้ ก็เป็นเพราะว่า ผู้ใหญ่เรานี้ ไม่ได้พัฒนาเด็กให้ถึงขนาด เด็กเหล่านั้นถ้าเราพัฒนาเขาให้ถึงขนาดแล้ว ใครจะมาปลุกปั่นให้เขาไปอยู่ในป่า ซึ่งมันมองเห็นความเจริญไม่ได้ชัดอยู่พอสมควร แต่ก็เป็นไปได้ อันความจริงนั้น ประเทศของเรานั้นก็มีเรื่องราวโดยลำดับมา ถ้าลองนึกถึงเป็นระยะ ๆ ของเรา ที่แรกเราก็มีธงไตรรงค์ เราก็พูดย้ำ ๆ กันถึงเรื่องชาติ ศาสนา

พระมหากษัตริย์ และอธิบายว่าดีอย่างไร แต่มาในระยะหนึ่ง เรามักจะพูดแต่อย่างเดียว คือพูดแต่เรื่องประชาธิปไตย คราวนี้ประชาธิปไตยคนเราก็ไม่ค่อยเข้าใจ ประชาธิปไตยแปลว่าประชาชนเป็นใหญ่ มันก็แปลได้ ทีนี้จะแปลว่า เป็นใหญ่กว่าประชาชนมันก็พอได้อยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น มันจึงเป็นปัญหา ทีนี้ถ้าเราอธิบายว่า ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของเรานั้นดีอยู่แล้วดังที่ปรากฏในธงไตรรงค์นั้น หากว่าเราจะหาดีเราก็หาตามความหมายในธงไตรรงค์นั้น หาความดีในชาติของเราในแผ่นดินของเรา แผ่นดินของเราว่ากันไปแล้ว พูดเสียเลยว่ายังกว้างขวาง ยังอุดมสมบูรณ์เป็นอันมาก อย่าว่าแต่มนุษย์เลย ในดินนั้นแม้ไส้เดือนมันยังอยู่ได้ เพราะฉะนั้น มันเรื่องอะไรที่เราจะไม่อาศัยแผ่นดินของเรา ศาสนาของเราก็เหมือนกัน พระพุทธ-เจ้าทรงแสดงไว้ ทุกอย่างเรียกว่า คำสอนของพระพุทธเจ้า อาจจะแก้ปัญหาได้ทุกปัญหา ฝรั่งบางคนที่เขาซาบซึ้งในองค์พระพุทธเจ้าและซาบซึ้งในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดีแล้ว กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเหมือนนางห่านทอง ออกไข่เป็นทอง ก็หมายความว่าพระพุทธเจ้านั้นไม่ใช่บุคคลธรรมดา ถ้าจะเปรียบโดยห่านก็ไม่ใช่ห่านธรรมดา เป็นห่านทอง และออกไข่ก็ไม่ใช่ไข่ธรรมดา ออกมาเป็นไข่ทอง จึงเป็นยอดเยี่ยมทั้งองค์พระพุทธเจ้าและคำสอน หรือไข่ทองพระพุทธเจ้านั้นก็เป็นทองทั้งสิ้น แต่ว่าความหมายนั้นเป็นอย่างไร เราต้องลองนึกถึงไข่ดูก่อน ทุกคนคงรู้จักไข่ ไข่จะละเม็ด ไข่เป็ด ไข่ไก่ แต่เอากันง่าย ๆ ไข่เป็ดไข่ไก่ก็คงจะมีผู้รู้จักกันมาก ทุกคนคงเคยบริโภคไข่มาแล้ว การบริโภคไข่นั้นเราทำอย่างไร เราก็ต้องเอาเปลือกทิ้ง แล้วก็บริโภคไข่ขาว บริโภคไข่แดง ดังนั้น ทีนี้เราลองนึกถึงธรรมของพระพุทธ-เจ้าที่รวม ๆ สักบทหนึ่ง ให้เป็นเสมือนดังไข่นี้ ที่เราจะต้องประพฤติปฏิบัติอยู่ด้วยการบริโภคอันนี้พระพุทธเจ้าทรงแสดงเมื่อตรัสรู้แล้ว ได้ ๙ เดือน ในวันมาฆบูชา เป็น ๓ คาถากึ่งตามคาถาที่ ๒ ชัดเจน เปรียบได้กับไข่ทองนั้น ว่า สพฺพปาปสฺส อกรณํ การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ กุสลสฺสูปสมฺปทา การทำความดีให้ถึงพร้อม ๑ สจิตฺตปริโยทปนํ การทำจิตให้ผ่องใส ๑ เอตํ พุทฺธานสาสนํ ทั้ง ๓ นี้เป็นพระพุทธศาสนา ก็เป็นอันว่าเปรียบกับไข่นี้อันแรกเปรียบเป็นเปลือกไข่ คือ สพฺพปาปสฺส อกรณํ ความชั่วทั้งปวงนั้นเราต้องปฏิบัติโดยเอาทิ้งไป เหมือนเปลือกไข่ที่เราไม่กินเราทิ้ง คราวนี้ กุสลสฺสูปสมฺปทา การทำกุศลให้ถึงพร้อมนั้น เปรียบเหมือนไข่ขาว หมายถึงกุศลกรรมบถ อันนี้เราต้องปฏิบัติทิ้งไม่ได้ และคราวนี้เมื่อบริโภคไข่ขาวแล้วโดยทำกุศลให้ถึงพร้อม ก็ยังเหลือที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง คือ ไข่แดงก็คือ สจิตฺตปริโยทปนํ ทำจตของเราให้ผ่องใส เป็นอันยอด ทำจิตให้ผ่องใสนี้สูงกว่าเขา

หมก เป็นวิธีปฏิบัติสุดท้าย คือหมายความว่า ทำอกุศลมูลให้สิ้นไป ให้โลภะ โทสะ โมหะ สิ้นไปจริง ๆ ตอนนี้จิตใจก็ผ่องใสจริง เพื่อจำไว้ง่าย ๆ อกุศลที่ต้องทิ้งนั้นเปรียบเหมือนเปลือกไข่ กุศลกรรมบถเปรียบเหมือนไข่ขาวนั้น ต้องเอาไว้ทำจิตให้ผ่องใส เปรียบเหมือนไข่แดงนั้นต้องบริโภคขั้นสุดท้ายสุดยอดกันไปเลย ดังนี้จึงเห็นว่าพระพุทธศาสนานั้น เป็นนางห่านทองอย่างที่ฝรั่งเขาว่า แล้วก็ออกไข่เป็นทองอย่างที่เขาว่านั้น ทีนี้เราขาดอะไรอยู่ เราขาดบริโภคไข่ เราเพลิดเพลินบริโภคกับไข่เป็ดไข่ไก่ ไข่ทองของพระพุทธเจ้าไม่ค่อยได้บริโภคกันเท่าไหร่ อย่างน้อยเราทำหน้าที่ให้ดี ก็เป็นการบริโภคไข่ทองของพระพุทธเจ้าแล้ว แล้วเราลองทำดูเถอะ ความสุขร่มเย็นจะมีแก่ตัวอย่างไร ดูง่าย ๆ ว่า ถ้าในตัวเราขจัดความชั่วทิ้งไปได้ สร้างความดีขึ้นได้ และสามารถทำจิตใจให้ผ่องใสได้ จะรู้สึกเป็นสุขสักแค่ไหน เป็นสุขอย่างบอกไม่ถูก ทำเองก็รู้สึกได้ ดังนี้เป็นต้น พระพุทธภาษิต **ธมฺมํ จเร สุจริตํ** จึงแปลว่า พึงทำหน้าที่ให้สุจริต

คราวนี้ย้อนไปถึง น.ท. อาคม ศุกรสมิต เป็นผู้ที่ได้ทำหน้าที่มาดีมากทีเดียว หมายความว่า เขาเป็นทหาร อย่างน้อยก็ทำหน้าที่เป็นนาวาอากาศโท ซึ่งเป็นระดับทหารผู้ใหญ่เหมือนกัน แล้วคราวนี้เมื่อทำราชการพอสมควรแล้วก็ลาออก มาทำงานส่วนตัวตามอัธยาศัย ก็เป็นหน้าที่ของเขาอีกอย่างหนึ่ง และเมื่อไปบวชก็เป็นหน้าที่ของลูกผู้ชายอีกอย่างหนึ่งที่ต้องบวช หรือเป็นลูกผู้ชายต้องบวช เมื่อบวชแล้วก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ดีทั้งการเรียน ทั้งความประพฤติ นับถือผ้ากาสาวพัสตร์เป็นอย่างยิ่ง บวชอยู่ถึง ๘ เดือน จึงสึกออกมา เหตุที่ต้องสึกออกมาเพราะมุ่งที่จะมาอุปฐากบิดามารดาของตนอย่างนี้เรื่อย ๆ มา ในที่สุดก็ถึงอวสาน โดยที่ว่าเป็นโรคลมโรคลมซึ่งเป็นต่อ น.ท. ผู้นี้ ไม่ทรมานอะไรมาก เพียง ช.ม. เดียวก็ถึงแก่กรรม เมื่อถึงแก่กรรมไปแล้ว เขาก็เป็นผู้ได้ทำหน้าที่ดีแล้ว

คราวนี้ก็เหลืออยู่ว่า ภรรยา ญาติ มิตร สหาย ได้ทำบุญกันมาโดยลำดับมาจนถึงวันนี้ การทำบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปนั้น มีพระพุทธภาษิตที่สำคัญอันพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **อทาสิ เม อกาสิ เม ญาติมิตฺตา สขา จ เม เปตานํ ทกฺขิณํ ทชฺชา ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ** แปลว่า เมื่อผู้มาอนุสรณ์ถึงอุปการะ ที่คนในก่อนทำไว้ว่า ท่านผู้นี้ได้ให้อะไรเรา ท่านผู้นี้ได้ทำอะไรให้แก่เรา ท่านผู้นี้เป็นมิตรของเรา ท่านผู้นี้เป็นญาติของเรา ท่านผู้นี้เป็นสหายของเรา พึงทำทักษิณาเพื่ออุทิศให้ เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไปแล้ว ดังนี้

เพราะฉะนั้น การที่ได้ทำกันอย่างนี้ ก็ได้ทำตามพระพุทธภาษิตนี้ คือ คนเราที่เกิดมานี้ไม่ได้เกิดและเติบโตมาได้เฉย ๆ หมายความว่า ต้องเคยมีคนเคยทำอุปการะอะไรในก่อนโดยที่ให้อะไรแก่ตนบ้าง โดยที่ได้ทำอะไรแก่ตนบ้าง นี่เราก็ต้องทำให้เป็นการสนองบุญคุณหรือเป็นการกตัญญูกตเวที และนอกจากนั้นคนเราจะเกิดโดยไม่มีญาติก็ไม่ได้ เราต้องมีญาติเจ็ดชั่วโคตรที่พระพุทธเจ้าให้นับ คือนับตัวเราเป็นชั้นกลาง และก็นับทวดลงมา ปู่ย่าตายาย และก็มาถึงลุงป้าน้าอา ข้างบน ๓ นับไปข้างล่างได้แก่ ลูก หลาน เหลน เป็นอีก ๓ ชั้น รวมแล้วเป็น ๗ ชั่วโคตร ถ้าเปรียบตึก ๗ ชั้น พวกเราเป็นพวกชั้นกลาง นับข้างบน ๓ ข้างล่าง ๓ เราชั้นกลางก็เป็นชั้นที่ ๔ นี้เรียกว่า ญาติ มิตรนั้นเป็นอย่างไร มิตรนั้นเราก็จำต้องมี คือมิตรดี มีมิตรร่วมสุขร่วมทุกข์เป็นต้น ผู้ที่ร่วมสุขร่วมทุกข์เขาเรียกว่า มิตร ต่อไปก็มีสหายอีกพวกหนึ่ง สหายนี่เขามาใช้กันเสีย ๆ ในตอนหลังนี้ก็มี แต่สหายตามบาลีนี้ มิได้หมายความอย่างนั้น เขาหมายความว่า แม้แต่คนที่เคยร่วมทางกัน ไปเที่ยวเชียงใหม่สักเที่ยวหนึ่ง อย่างนี้ก็เป็นสหายกันแล้ว และก็ให้มาถือเป็นหลักเป็นล่ำเป็นสันว่า พวกเหล่านี้เมื่อล่วงลับไปแล้ว ก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ การอุทิศส่วนกุศลไปให้นี้ เราทำกันมาโดยเอาอย่างที่พระพุทธเจ้าสั่งสอนพระเจ้าพิมพิสารเป็นครั้งแรก คือ พระเจ้าพิมพิสารนั้นเมื่อเสวยราชย์เพลิดเพลินไปแล้วลืมนึกถึงผู้ที่ล่วงลับไป ต่อมามีปรากฏการณ์อันหนึ่ง มีเสียงอยู่นอกฝานอกกำแพง เมื่อทรงนับถือพระพุทธเจ้าแล้ว ก็กราบทูลว่า เสียงอะไร พระพุทธเจ้าบอกว่า เสียงนั้นเป็นเสียงพระประยูรญาติที่ล่วงลับไปแล้วมาขอส่วนบุญ พระเจ้าพิมพิสารก็กราบทูลถามต่อไปว่า จะให้ทำอย่างไร ก็บอกว่าให้เชิญผู้มีศีลมาอังคาสคือเลี้ยงและอุทิศส่วนกุศลไปให้ พระเจ้าพิมพิสารก็เลยกราบทูลอัญเชิญเสด็จพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์จำนวนหนึ่งเข้าไปเสวยและไปฉันในวังเมื่อทรงทำพิธีอันนั้นเสร็จ พระพุทธเจ้าทรงกล่าวอนุโมทนาดังที่กล่าวข้างต้นว่า อทาสิ เม อกาสิ เม เป็นต้นนั้น และพระเจ้าพิมพิสารก็ทรงกรวดน้ำ เมื่อบำเพ็ญเสร็จอย่างนั้นแล้วปรากฏว่าในคืนต่อมา เสียงนอกฝานอกกำแพงได้หายไป จึงถือกันว่า การกระทำแบบนั้นได้ผลคนไทยเราชอบเหตุชอบผล จึงได้พยายามทำกันมาโดยลำดับ แม้พระพุทธศาสนาจะล่วงไปแล้วตั้ง ๒,๕๐๐ ปีกว่า เราก็ยังนิยมทำกันอย่างนี้ ถ้ามีญาติมิตรล่วงลับไป เราก็จะต้องมาทำบุญอุทิศกันแบบนี้

บัดนี้ได้กล่าวมาพอสมควรแก่เวลาแล้ว การที่ภรรยา ญาติ มิตร และสหายได้มาร่วมกันทำบุญอุทิศให้แก่ น. ท. อาคม ศุกรสมิต ในบัดนี้นั้น ก็ขอให้บุญกุศลทั้งหลายที่ท่าน

ทั้งหลายร่วมพลังจิตทำกันนั้น จงเป็นปัจจัยอันมีกำลังให้อำนวยผลแก่ น.ท. อาคม ศุกรสมิต แม้จะสถิตอยู่ ณ สถานใด ๆ ก็ให้สำเร็จตามประสงค์โดยสมควรแก่คติภพนั้น ๆ แสดงมาก็สมควรแก่เวลาด้วยประการฉะนี้.

ธรรมารามกถา

พระมหาลาภ ธนสาโร ป. ๙

วัดบวรนิเวศวิหาร

แสดง **วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๒๔**

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

ธมฺมาราโม ธมฺมรโต ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ

ธมฺมํ อนุสฺสรํ ภิกฺขุ สทฺธมฺมา น ปริหายตีติ.

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนา พรรณนาคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อนุโมทนากุศลทักษิณานุปทาน และเพิ่มพูนสติปัญญาของท่านสาธุชนทั้งหลายตามสมควรแก่เวลา วันนี้คณะญาติมิตรได้พร้อมใจกันเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ผู้วายชนม์ไปแล้ว ทั้งได้เชิญญาติสนิทมิตรสหายทั้งใกล้และไกลให้มาร่วมกันบำเพ็ญกุศล เพื่อแบ่งผลบุญที่เกิดจากการบำเพ็ญกุศลในครั้งนี้ เพื่อให้บุญนั้นแผ่ไพศาลขยายวงกว้างออกไป เป็นการแสดงอัธยาศัยเอื้ออารีแก่มวลชน ทั้งจัดให้มีพระธรรมเทศนาอันเป็นส่วนธรรมทาน เป็นการเสริมอามิสทานให้มีผลไพบูลย์สมบูรณ์ทั้ง ๒ ประการ

นาวาอากาศโท อาคม นั้น ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติและศาสนามาแล้วเป็นอย่างดี คือเป็นข้าราชการทหารรับใช้ประเทศชาติ และมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุที่วัดบวรนิเวศวิหาร ปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ ภายหลังจากการอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เป็นที่เบาใจแก่พระอุปัชฌายะ คณาจารย์ และเพื่อนสหธรรมิกทุกรูป แม้ลาสิกขามาครองเรือนแล้ว ได้ปฏิบัติบิดามารดาผู้มีวัยชราด้วยความกตัญญูกตเวที ทั้งนี้เป็นแบบอย่างที่ดีของกุลบุตร–ธิดา บุคคลเช่นนี้หาได้ยาก นอกจากนี้เป็นผู้มีฉันทะความพอใจในการ

ประพฤติปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอตามหลักธรรม คืออบรมปฏิบัติฝึกหัดจิตให้ยินดีนึกคิดอยู่ในธรรม ทำตนของตนให้อยู่ด้วยธรรม ทำธรรมะให้อยู่ที่ตน บุคคลผู้ปฏิบัติเช่นนี้ จะไม่เสื่อมจากพระสัทธรรมที่จะนำให้เกิดความสุข ความเจริญ ทั้งส่วนปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ตามพระพุทธนิพนธ์ภาษิตว่า **ธมฺมาราโม** เป็นอาทิ แปลความว่า ภิกษุคือผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร เป็นผู้มีธรรมเป็นที่อยู่ยินดีในธรรม คิดค้นเลือกเฟ้นธรรม ตามระลึกถึงธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรมดังนี้

พระพุทธภาษิตนี้ ทรงปรารภพระภิกษุชื่อธรรมาราม ท่านธรรมารามภิกษุนั้น พอทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจะปรินิพพานโดยล่วงไป ๔ เดือน เรายังเป็นผู้ไม่ปราศจากราคะ เราควรจะทำความเพียรให้บรรลุพระอรหัตผล ในเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ เมื่อคิดอย่างนี้แล้ว จึงได้ใคร่ครวญธรรม ค้นคิดธรรม และระลึกถึงธรรมที่พระองค์ทรงแสดงไว้แล้ว และปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม เพื่อเป็นการบูชาพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น

เพราะฉะนั้น ในพระพุทธภาษิตนี้ เมื่อแยกออกตามพระบาลีเป็นข้อ ๆ ได้ ๔ ข้อ คือ **ธมฺมาราโม** ผู้มีธรรมเป็นอารามที่อยู่ ๑ **ธมฺมรโต** ผู้ยินดีในธรรม ๑ **ธมฺมํ อนุวิจินฺตยํ** ผู้คิดค้นธรรม ๑ **ธมฺมํ อนุสฺสรํ** ตามระลึกถึงธรรม ๑ ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ยังเป็นบุคลาธิษฐาน ยกบุคคลคือภิกษุขึ้นแสดง เมื่อจะกล่าวโดยธรรมาธิษฐาน ที่เป็นการประพฤติปฏิบต ก็จัดเป็น ๔ ประการเช่นเดียวกัน คือ **ธมฺมารามตา** ความมีธรรมเป็นอารามที่อยู่ ๑ **ธมฺมรติ** ความยินดีในธรรม ๑ **ธมฺมานุวิจินฺตนํ** ความคิดค้นธรรม ๑ **ธมฺมานุสฺสรณํ** ความระลึกถึงธรรม ๑ ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ มีอรรถาธิบายว่า

คำว่า **ธมฺมารามตา** ความมีธรรมเป็นอารามที่อยู่นั้น พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ธรรมคือสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐาน ชื่อว่าเป็นอารามที่อยู่ เพราะอรรถว่าเป็นที่อยู่อาศัยของผู้นั้น ผู้นั้นจึงได้ชื่อว่า **ธมฺมาราม** คือมีธรรมเป็นอารามเป็นที่อยู่อาศัย อันที่จริงการมีธรรมเป็นที่อยู่อาศัยนั้น หาใช่แต่เพียงธรรมคือสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐานเท่านั้นไม่ แม้ธรรมอย่างอื่น ซึ่งเป็นที่อยู่แห่งกาย วาจา ใจ เป็นประจำอยู่เป็นนิตย์ เช่นกายวาจาใดมีศีลบริสุทธิ์ กายวาจานั้นก็ชื่อว่ามีธรรม คือศีลเป็นที่อยู่อาศัย น้ำใจที่มีคุณธรรม อันเป็นอัธยาศัยปกติธรรมดาของบุคคล เช่น บุคคลเป็นผู้กตัญญูรู้คุณของผู้มีพระคุณ มีมารดาบิดาเป็นต้นแนบแน่นอยู่ในจิตใจ ตอบแทนบุญคุณของท่านเป็นประจำเนืองนิตย์ ก็ชื่อว่ามีธรรม คือ **กตัญญูกตเวทิตาธรรม** เป็นที่อยู่อาศัยของจิตใจ

บุคคลมีเมตตา, มีกรุณา, ในผู้อื่น สัตว์อื่น ไม่มีจิตใจที่จะคิดเบียดเบียนผู้อื่น คิดแต่จะให้ความสุข และช่วยให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากต่าง ๆ อย่างนี้ก็ชื่อว่าจิตใจมีธรรม คือ เมตตา กรุณา เป็นที่อยู่อาศัย แม้การปฏิบัติธรรมข้ออื่น ๆ ที่บุคคลทำให้เป็นอาจิณปฏิบัติ ก็จัดเป็น **ธมฺมาราม** คือมีธรรมเป็นอารามที่อยู่อาศัย เช่นการรักษาศีล เจริญสมาธิ อบรมปัญญา ทำให้เป็นการเนืองนิตย์ เป็นกิจประจำวัน ก็ชื่อว่าธัมมาราม คือมีธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นอารามที่อยู่อาศัยเช่นเดียวกัน เมื่อบุคคลทำตนให้อยู่อาศัยในธรรม พร้อมทั้งกาย วาจา และจิตใจแล้ว ในเวลาเช่นนั้น ก็คือเป็นการงดเว้นจากการอาศัยบาปธรรมกิเลสต่าง ๆ เหมือนกับเวลาใดที่อัตภาพร่างกายของคนเรา อาศัยอยู่ในบ้านเมืองที่มีความสงบสุข ในเวลาเดียวกันนั้น เราได้ชื่อว่าไม่ได้อยู่ในบ้านของโจรผู้ร้าย เพราะฉะนั้น ธัมมาราม การที่ทำธรรมะให้เป็นอารามที่อยู่แห่งกาย วาจา ใจ นี้ จึงเป็นข้อควรประพฤติอย่างยิ่ง.

ข้อว่า **ธมฺมรติ** ความยินดีในธรรม อธิบายว่า เมื่อบุคคลมีธรรมเป็นที่อยู่อาศัยแล้ว เพื่อจะให้เป็นการผูกพัน เพลิดเพลินในที่อยู่อาศัยนั้น ไม่เบื่อ ไม่หน่าย ต่อการอยู่ในธรรมนั้น จึงควรฝึกหัดให้มี ธัมมรติ คือความยินดีในธรรม เหมือนอย่างบุคคลที่ไปอาศัยอยู่ในบ้านของผู้อื่น แม้จะได้รับความสงบสุขแล้วก็ตาม แต่ถ้าเกิดความอึดอัด เบื่อหน่าย หรือเกิดความไม่ยินดีในการอยู่ ณ ที่นั้น ก็ไม่เป็นสุข ฉันใด การมีธรรมเป็นที่อยู่ แต่ถ้าไม่มีความยินดี เพลิดเพลินถึงการอยู่ด้วยธรรม ก็จะไม่เป็นไปตลอด มักจะเบื่อหน่ายทอดทิ้งไป เพราะฉะนั้น ธัมมรติ ความยินดีในธรรมจึงเป็นข้อที่สนับสนุนให้การประพฤติธรรมเป็นไปได้อย่างราบรื่น ไม่ขัดข้อง ธัมมรติ จึงเป็นข้อสำคัญประการหนึ่ง ในการประพฤติธรรมให้เป็นไปด้วยดี แม้จะอยู่ในธรรม ยินดีในธรรมแล้ว ก็ยังเป็นการไม่เพิ่มพูนการปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปได้ เพราะกาย วาจาใจอยู่ในธรรมข้อใด ก็ยินดีอยู่ในธรรมข้อนั้นไป ไม่ได้ทำระดับชั้นแห่งกาย วาจา ใจให้สูงขึ้น เพราะยังไม่รู้ว่าธรรมข้อไหน อยู่ในชั้นสูงชั้นต่ำอย่างไร ฉะนั้น จึงควรมีการคิดค้นเลือกเฟ้นธรรมอย่างอื่น จึงจะเป็นการสนับสนุนเพิ่มพูนความประพฤติปฏิบัติให้เจริญขึ้นได้ การคิดค้นเลือกเฟ้นธรรม เช่นบุคคลรักษาศีล ๕ ยังเห็นว่าเป็นการไม่เพียงพอ ในการยกระดับจิตใจ ในความประพฤติให้ละเอียดนั้น ควรจะรักษาศีล ๘ ต่อไปอีก, ผู้รักษาศีล ๘ ก็ยังคิดเห็นว่า ควรรักษาศีล ๑๐ ผู้รักษาศีล ๑๐, ก็เห็นว่าควรรักษาศีล ๒๒๗ ดีกว่า, ผู้รักษาศีล ๒๒๗ ก็ยังเห็นว่า ยังไม่ละเอียดพอ ควรจะรักษาศีล ๔ ประการ ที่เรียกว่า จตุปาริสุทธิศีล

คือปาฏิโมกขสังวร ความสำรวมในปาฏิโมกข์ ๑ อินทรียสังวร สำรวมระวังอินทรีย์ ๑ อาชีว-ปริสุทธิ เลี้ยงชีพโดยสุจริต ๑ ปัจจยปัจจเวกขณะ พิจารณาปัจจัย ๔ ก่อนแล้วจึงบริโภค ๑ หรือคิดค้นถึงธรรมปฏิบัติ ส่วนสมาธิและปัญญา ก็พยายามคิดค้นเลือกเฟ้นหาทางที่จะทำตนให้ได้ผลในการปฏิบัติสูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันนี้ จึงได้ชื่อว่า การคิดค้นธรรม เป็นหลักสำคัญในการประพฤติธรรมอย่างหนึ่ง

เมื่อมีธรรมเป็นที่อยู่ มีความยินดีในธรรม คิดค้นธรรมเป็นประจำ รู้ทางปฏิบัติแล้วก็ให้มีความระลึกถึงธรรมเป็นประจำอยู่เนืองนิตย์ เพื่อไม่ให้ลืมเลือนในข้อปฏิบัตินั้น ๆ จะเป็นผู้มีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติสูงขึ้นไป จึงจะสำเร็จผล ตามพระพุทธนิพนธ์ที่ทรงแสดงว่า **สทฺธมฺมา น ปริหายติ** ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม

เมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติมาโดยลำดับ ตั้งแต่มีธรรมเป็นที่อยู่ จนถึงตามระลึกถึงธรรม ก็จะเป็นผู้ไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม พระอรรถกถาจารย์อธิบายคำว่าพระสัทธรรม, ย่อมไม่เสื่อมจากโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ และไม่เสื่อมจากโกุตตรธรรม ๙ แต่ในที่อื่นท่านแจกพระสัทธรรมเป็น ๓ ประการ คือ ปริยัติสัทธรรม ได้แก่คำสั่งสอนที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน ๑ ปฏิบัติสัทธรรม ได้แก่ความปฏิบัติ ๑ ปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ มรรค ผล และนิพพานธรรม ๑

อันพระสัทธรรมทั้ง ๓ ประการนี้ จะมีปรากฏที่บุคคลได้ ก็ต้องอาศัยการปฏิบัติอบรมตามแนวทางทั้ง ๔ ประการที่แสดงมาแล้วนั้น, มิฉะนั้นแล้ว แม้เพียงพระปริยัติสัทธรรมอย่างเดียวก็ไม่ปรากฏ คือบุคคลจะทรงจำคำสั่งสอนที่จัดเป็นพระไตรปิฎก พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม ก็จำทรงไว้ไม่ได้ หรือแม้ที่จัดเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา ก็จำทรงไว้ไม่ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงการทรงจำพระบาลีอรรถกถาโดยกว้างขวางพิสดาร ถึงกับเป็นคลังแห่งปริยัติ การทรงจำธรรมคำสั่งสอน อันเป็นหลักใหญ่ ๆ ในพระพุทธศาสนาก็ไม่มี, เมื่อเพียงแต่ปริยัติธรรมไม่มีแล้ว ปฏิบัติธรรมและปฏิเวธธรรมจะมีได้อย่างไร เพราะเหตุนี้ เมื่อบุคคลผู้มุ่งจะถึงพร้อมด้วยพระสัทธรรม จึงต้องตั้งต้นอบรม ทำให้ธรรมะนั้น ๆ เป็นที่อยู่ก่อน คือ เมื่อต้องการปริยัติสัทธรรม ก็ให้มีความเพียรหมั่นจำทรงท่องบ่นไว้ด้วยวาจา, เพ่งเนื้อความด้วยใจ ขบคิดใคร่ครวญด้วยความเห็นให้ถูกต้อง จึงจะชื่อว่าไม่เสื่อมจากปริยัติสัทธรรมในส่วนที่ได้ศึกษาแล้วนั้น เช่นนักศึกษา นักธรรม ธรรมศึกษา เมื่อได้ศึกษาชั้นใดแล้วก็ไม่ทอดทิ้ง หมั่นปฏิบัติอยู่ตามแนวนั้น ก็จะเป็นผู้ที่ไม่เสื่อมจากปริยัติสัทธรรมตามที่ได้ศึกษา, แม้ใคร ๆ จะถามในภายหลังก็ไม่เก้อเขิน จะตอบได้อย่างถูกต้อง.

ส่วนปฏิบัติธรรม ที่เริ่มด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ก็เช่นกัน ถ้าได้ปฏิบัติอบรมอยู่อย่างที่แสดงมานั้น ก็จะเป็นผู้ไม่เสื่อมจากข้อปฏิบัติ, ซึ่งจัดเป็นโพธิปักขิยธรรม กล่าวโดยย่อก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั่นเอง.

เมื่อปฏิบัติใน ศีล สมาธิ ปัญญา ที่จำแนกแจกออก เป็นโพธิปักขิยธรรม คือธรรมเป็นฝ่ายธรรมเครื่องตรัสรู้มรรคผล คือสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ นั้น ซึ่งเป็นธรรมที่ทำผู้ปฏิบัติได้ถูกต้องถึงขั้นสูงสุดแล้วจะบรรลุปฏิเวธธรรม.

เพราะเหตุนั้น ผู้มีธรรมเป็นที่อยู่ ยินดีในธรรม คิดค้นถึงธรรม ระลึกถึงธรรมอยู่เป็นนิจ จะนั่ง จะนอน จะยืน จะเดิน ก็นั่ง นอน ยืน เดินอยู่ด้วยศีล นั่ง นอน ยืนเดินอยู่ด้วยจิตใจ ที่มนสิการถึงอารมณ์เป็นกัมมัฏฐาน ก็จะได้ชื่อว่าไม่เสื่อมจากพระธรรมอย่างน้อยก็ไม่เสื่อมจากปริยัติคือการศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติ คือทรงจำไว้ได้ การปฏิบัติก็ไม่ย่อท้อถอยหลังลังเลล้มเลิก มีแต่ทำให้เจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นทุกประการ ดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้.

นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ดำรงตนในทางเจริญรุ่งเรืองมาแต่ต้น จึงสมบูรณ์ด้วยสารประโยชน์นับแต่ทรัพย์สมบัติ ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ตลอดชีวิต แม้ในทางธรรมก็พอใจในการประพฤติปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอมิได้ขาด ธรรมะที่ท่านประพฤติปฏิบัติดีแล้ว จะเป็นเกาะเป็นที่พึ่ง เป็นดวงประทีปคอยให้แสงสว่างนำทางไปสู่สุคติโลกสวรรค์ทิพยวิมานในสถานที่ปรารถนา แม้ท่านจะลาโลกนี้ไปแล้วก็ตาม แต่คุณธรรมของท่านเหมาะที่บุคคลควรถือเอาเป็นแบบอย่างต่างประพฤติตนตามฐานะ รักษาเกียรติวงศ์ตระกูล มีความสามัคคีกลมเกลียว เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันในหมู่ญาติ นักปราชญ์ก็สรรเสริญ ทั้งเป็นเหตุให้ถึงความเจริญทุกประการ.

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนานี้ ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและบุญกุศลที่คณะเจ้าภาพ พร้อมด้วยญาติมิตรบำเพ็ญอุทิศ ณ บัดนี้ จงสำเร็จเป็นบุญนิธิ เป็นเหตุดลบันดาลให้วิญญาณของท่านจะสถิต ณ ภพใดก็ตาม ขอจงได้อนุโมทนารับส่วนกุศลปัตติทานมัยตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ สมเจตนาปรารภอุทิศของคณะเจ้าภาพทุกประการ

พระธรรมเทศนามีนัยดังแสดงมาด้วยประการฉะนี้.

อัปปมาทรตาทิกถา

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน ป. ๙)

แสดงวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๒๔

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
อปฺปมาทรตา โหถ สจิตฺตมนุรกฺขถ
ทุคฺคา อุทฺธรถตฺตานํ ปงฺเก สนฺโน ว กุญฺชโรติ.

บัดนี้ จะแสดงพระธรรมเทศนาในการบำเพ็ญกุศลอุทิศ นาวาอากาศโท อาคม ศุกรสมิต ผู้ถึงแก่กรรมในเวลาอันรวดเร็วซึ่งทางครอบครัวและญาติมิตรมิได้นึกถึง จึงเป็นที่ตั้งแห่งความอาลัยโศกเศร้า อันเป็นความทุกข์ เพราะปิยวิปโยค คือความพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งที่เป็นที่รัก และก็ได้บำเพ็ญกุศล มีการสวดตามประเพณี และจัดให้มีการแสดงพระธรรมเทศนาแก่ญาติมิตรทั้งหลายผู้ที่มีความระลึกถึง และมาร่วมกันบำเพ็ญกุศลทุกวัน เพราะทางเจ้าภาพเห็นว่าการแสดงธรรมเป็นเหตุให้บรรดาญาติมิตรทั้งหลาย ผู้ที่มาร่วมในการบำเพ็ญกุศลได้มีความเข้าใจในพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จึงอาจให้บังเกิดประโยชน์สำหรับที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดความสุขแก่ตนเองได้ตามสมควร อันการสวดศพนั้น แม้จะฟังไม่เข้าใจแต่ก็ทำให้จิตใจได้รับความสงบ ในการมางานศพนั้นจิตใจต้องได้รับความสงบอยู่ส่วนหนึ่งแล้ว เพราะความระลึกถึงผู้ที่ล่วงลับไป ย่อมเตือนใจให้นึกได้ว่าทุกคนต้องมีความตายเป็นของธรรมดา ไม่สามารถที่จะหลีกได้หนีได้ แต่เมื่อกาละยังมาไม่ถึง ชีวิตก็ดำรงอยู่ เมื่อกาละมาถึงเข้าทุกคนก็ต้องพบกับสัจจะของชีวิตอันนี้เหมือนกัน แม้จะระลึกได้เพียงเท่านี้ ก็ทำให้บังเกิดความไม่ประมาท คือความไม่มัวเมาเลินเล่อเผลอเพลิน เพราะฉะนั้น จึงจะได้แสดงธรรมะย่อ ๆ ตามพระพุทธภาษิตที่ยกขึ้นไว้เป็นบทอุทเทสเบื้องต้นนั้น อันเป็นคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาว่า **ท่านทั้งหลายจงมีความยินดีในความไม่ประมาท จงตามรักษาจิตของตน จงยกตนขึ้นจากหล่ม เหมือนอย่างช้างตกหล่ม ยกตนขึ้นจากหล่มได้ฉะนั้น** ดั่งนี้.

ข้อแรก **จงยินดีในความไม่ประมาท** นั้น ก็คือยินดีในความที่มีสติเป็นเครื่องรักษาตน รักษาจิตใจ มิให้มัวเมาเลินเล่อเผลอเพลินไป ในอารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาททั้งหลาย

คือเป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมาทั้งหลาย ซึ่งมีอยู่เป็นอันมากในโลก เพราะว่าถ้าบังเกิดความประมาท คือความมัวเมาเลินเล่อเผลอเพลินอยู่แล้ว ก็ย่อมจะทำให้บังเกิดความลืม ลืมตน ลืมนึกถึงความผิดชอบชั่วดีต่าง ๆ เหมือนอย่างคนเมาสุราทั้งหลาย แต่ว่าความประมาทนี้เป็นความเมาใจอันมีโทษมากกว่าการเมาสุรา ซึ่งเป็นการเมาทางกายมากกว่า และเมื่อมีความเมาใจแล้วก็ทำให้ลืมตัว ลืมคิดถึงความดีความชั่วต่าง ๆ ลืมนึกถึงการควรการไม่ควรต่าง ๆ เมื่อเป็นดั่งนี้แล้วก็จะทำให้ประพฤติผิดต่าง ๆ ได้เป็นอันมาก เพราะฉะนั้น ความประมาทจึงเป็นสิ่งมีโทษมาก แต่หากมายินดีในความไม่ประมาท คือมีสติคอยระมัดระวังใจตัวเองอยู่เสมอแล้ว ก็จะทำให้ไม่มัวเมา ไม่เลินเล่อเผลอเพลิน มีสติรักษาตน มีสติรักษาจิตใจ เมื่อเป็นดั่งนี้แล้วจึงจะชื่อว่าตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เมื่อตั้งอยู่ในความไม่ประมาทแล้วก็จะทำให้รีบเร่งปฏิบัติกรณียะ คือกิจที่ควรกระทำต่าง ๆ ตามสมควรแก่หน้าที่ของตนให้ดำเนินไปด้วยดี ทำให้ละทุจริต ประพฤติสุจริตได้ในหน้าที่การงานและในความประพฤติทั้งหลาย ไม่มีอะไรที่จะมายั่วใจให้มัวเมา เลินเล่อเผลอเพลินถลำผิดไปได้ เพราะฉะนั้น ความยินดีในความไม่ประมาท จึงเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับจิตใจที่ทุกคนควรปฏิบัติอบรมให้มีเป็นข้อแรก.

ข้อที่ ๒ **ตามรักษาจิตของตน** จิตนี้เป็นสิ่งสำคัญ เป็นต้นเดิมของกรรม คือการงานที่กระทำทั้งหลาย ทางกาย ทางวาจา ตลอดจนถึงทางใจเอง ถ้าจิตนี้ร้ายก็จะทำให้ประพฤติชั่วร้ายต่าง ๆ ถ้าจิตนี้ดีก็จะทำให้ประพฤติดีต่าง ๆ เพราะฉะนั้น จึงต้องรักษาจิตของตนนี่แหละให้เป็นสิ่งสำคัญ เมื่อรักษาจิตของตนไว้ได้ การที่จะรักษาความประพฤติอื่น ๆ ทางกาย ทางวาจาก็เป็นการที่ง่าย และในการที่จะรักษาจิตของตนไว้ได้นี้ก็จะต้องอาศัย มีสัญญมะ คือความสำรวมระวังก็คือสตินั่นเอง กับมีทมะ คือการฝึกการข่ม อันได้แก่ปัญญาที่เป็นตัวความรู้ เพราะจิตนี้นั้นย่อมประกอบด้วยอารมณ์ อันเป็นที่ตั้งของโลภ โกรธ หลงทั้งหลาย เป็นเหตุให้บังเกิดความโลภ โกรธ หลงทั้งหลายก็ได้ ย่อมประกอบด้วยอารมณ์ที่เป็นฝ่ายดี เช่นอารมณ์ของกรรมฐาน นึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยพระคุณเป็นต้น ตลอดจนนึกถึงความประพฤติดี ที่เป็นทานเป็นศีลต่าง ๆ ก็เป็นที่ตั้งให้บังเกิดความมีจิตใจดีเป็นกุศลบังเกิดขึ้นในจิต เพราะฉะนั้น ถ้าไม่มีสัญญมะ คือความสำรวมระวัง และทมะ คือความฝึกความข่มอยู่บ้างแล้ว จิตนี้ก็จะไถลไปวิ่งไป โน้มน้าวไปในอารมณ์ คือเรื่องทั้งหลาย อันก่อให้บังเกิดกิเลส คือความโลภ ความโกรธ ความหลงต่าง ๆ อันทำให้จิตใจกลายเป็นจิตใจที่ร้ายต่าง ๆ และจิตใจที่ชั่วต่าง ๆ แต่ถ้ามีสัญญมะ คือความสำรวมระวัง คือตัวสติคอยรักษาจิตอยู่ กับมีปัญญาคือความรู้

คอยข่มจิตใจอยู่แล้ว ก็จะทำให้จิตใจดีคลายพยศ ละพยศร้ายกลับมาเป็นจิตใจที่ดี เป็นจิตที่สงบ เป็นจิตใจที่คลายพยศหรือหมดพยศ โน้มน้าวไปในทางที่ดีได้ เพราะฉะนั้น ความที่มีสติเป็นเครื่องสำรวมระวังจิต กับมีปัญญาคอยพิจารณาข่มจิตใจของตัวเองอยู่เสมอจากอารมณ์ร้ายทั้งหลาย จากภาวะร้ายทั้งหลาย ให้จิตสงบตั้งมั่นเป็นอันดี ดั่งนี้แล้ว ก็ชื่อว่าเป็นการตามรักษาจิตของตน จิตที่รักษาดีแล้วจะเป็นจิตที่สงบตั้งมั่นอยู่ในทางที่ถูกที่ตรง ไม่ลุอำนาจของอารมณ์ คือ ไม่เป็นคนเจ้าอารมณ์ ไม่ลุอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง เมื่อเกิดความโลภ ความโกรธ ความหลงอะไรขึ้นมาแล้วก็สงบได้ ยับยั้งได้ ชั่งใจได้ เมื่อเป็นดั่งนี้ จิตใจก็จะเป็นจิตใจที่เป็นที่ตั้งของกุศล คือคุณงามความดีทั้งหลาย เมื่อรักษาจิตใจได้ดั่งนี้แล้ว ก็เป็นอันว่าได้รักษากาย รักษาวาจา ไว้ได้ด้วย เพราะฉะนั้น ความที่มาคอยรักษาจิตของตนไว้เสมอ ซึ่งเป็นคุณสมบัติอีกประการหนึ่งซึ่งผู้มุ่งความเจริญควรจะปฏิบัติและกระทำ.

และประการที่ ๓ **คอยยกตนขึ้นจากหล่ม** อันหมายความว่า ตนของทุก ๆ คนนี่มีหล่มสำหรับที่จะตกอยู่เป็นอันมาก อันได้แก่หล่มคือความชั่วร้ายต่าง ๆ หล่มคือกิเลสต่าง ๆ ที่มีอยู่เป็นอันมาก เพราะฉะนั้น จึงต้องคอยยกตนขึ้นจากหล่มอยู่เสมอ ด้วยการที่คอยระมัดระวังตนไม่ให้ตกหล่มคือความชั่วร้าย ไม่ให้ตกหล่มคือกิเลส ในข้อนี้ก็ต้องอาศัยความที่ยินดีในความไม่ประมาท และคอยรักษาจิตใจของตนนี้แหละเป็นอุปการสำคัญ ดังจะพึงเห็นได้ว่า บรรดาหล่มของกิเลสและความชั่วต่าง ๆ นั้นที่คนมักจะตกลงไป ก็เพราะเหตุที่พากันประมาทและพากันไม่ตามรักษาจิต เป็นต้นว่าหล่มของความรักก็ดี หล่มของความชังก็ดี หล่มของความหลงก็ดี ทุก ๆ อย่างนั้นมิใช่ว่าจะทำให้บุคคลตกลงไปได้ทันที ย่อมตกลงไปทีละน้อย ในหล่มของความรักบ้าง ความชังบ้าง ความหลงบ้าง เช่นว่าชอบอะไรทีแรกนั้นอาจจะไม่ชอบมาก่อน แต่เมื่อเห็นครั้งหนึ่งชอบขึ้นมานิดหนึ่ง เห็นครั้งที่สองก็ชอบมากขึ้น เห็นครั้งที่ ๓ ก็ชอบมากขึ้น จนเมื่อความชอบนั้นบังเกิดทับถมทวีขึ้นเป็นอันมากแล้ว ก็เป็นอันว่าตกหล่มของความชอบ หรือตกหล่มของความรักจนถึงถอนตัวไม่ขึ้น ในความชังก็เหมือนกันบางทีพบกันครั้งหนึ่งก็ชังนิดหนึ่ง พบกันครั้งที่ ๒ ก็ชังกันมากขึ้น มาก ๆ เข้าก็ชังมากขึ้นดังนี้ จนถึงเกิดความเกลียดนักหนา ก็เป็นอันว่าตกหล่มของความชัง จนถอนตัวขึ้นได้ยาก ความหลงก็เช่นเดียวกัน เมื่อปล่อยให้หลงทีละน้อย ๆ จะหลงมากขึ้น ก็ถอนตัวได้ยาก เหมือนอย่างการเสพยาเสพติดให้โทษ จะเป็นการติดสุราก็ดี จะเป็นการติดการพนัน เช่นติดการเล่นไพ่ต่าง ๆ แม้เพื่อความสนุกก็ดี ทีแรกก็ติดทีละน้อย ๆ หรือไม่ติด แต่เมื่อกินเหล้าเข้าไปครั้ง ๒ ครั้ง ๓ ครั้ง ๔ ครั้ง มาก ๆ ก็ติดเหล้า

เล่นการพนันก็เหมือนกัน เล่นครั้งหนึ่งหรือ ๒ ครั้งก็ยังไม่ค่อยติด หลาย ๆ ครั้งก็ติดมากเข้า เหล่านี้เรียกว่าติดความหลง ตกหล่มของความหลง เมื่อตกมากแล้วก็ถอนตัวยาก. เพราะฉะนั้น จึงต้องมีความยินดีในความไม่ประมาท และคอยรักษาจิตของตนไว้ ที่จะไม่ให้ตกหล่มของความรักความชังและความหลงมาก ซึ่งเป็นไปในทางที่ผิดต่าง ๆ เมื่อเป็นดั่งนี้แล้วก็จะถอนตัวง่าย เรียกว่ายังไม่ตกหล่ม แต่ถ้าตกหล่มลงไปลึกแล้ว ก็ถอนตัวยาก แต่ถ้ามีความยินดีในความไม่ประมาท รักษาจิตของตนได้ดียิ่งแล้วก็ถอนได้ เหมือนอย่างคนที่ติดเหล้างอมแงม ก็งดการดื่มเหล้าได้ คนที่ติดการพนันอย่างมาก ก็งดเล่นการพนันได้ ในเมื่อมีพลังใจที่เข้มแข็งว่าเราจะต้องเลิก เราจะต้องงดดั่งนี้ ก็เป็นอันว่าเลิกได้งดได้ เป็นการถอนตัวได้ แต่ถ้าคอยระมัดระวังตัวเองเสียก่อนที่จะตกหล่มต่าง ๆ ของความชั่วร้ายต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นไม่ให้ตกลึกแล้ว การถอนตัวก็ง่ายขึ้น แต่ถ้าตกลึกแล้วก็ถอนตัวยาก แต่ถ้าตั้งใจจริง ๆ ก็จะถอนตัวได้ เพราะฉะนั้น จึงมีพุทธภาษิตตรัสเตือนไว้เป็นข้อที่ ๓ ว่า **จงถอนตนขึ้นจากหล่ม เหมือนดังช้างตกหล่มรวมพลังถอนตัวขึ้นจากหล่มได้ฉะนั้น** ดั่งนี้ เพราะฉะนั้น พระพุทธภาษิต ๓ ประการนี้ จึงเป็นข้อปฏิบัติสำหรับทุกคนที่จะพึงปฏิบัติ และเมื่อปฏิบัติได้จะบังเกิดประโยชน์ทำให้บังเกิดความสวัสดี ความเจริญแก่ชีวิตของตน ตั้งแต่ต้นไปจนถึงที่สุดคือ ยินดีในความไม่ประมาทข้อ ๑ ตามรักษาจิตของตนอีกข้อ ๑ และถอนตนขึ้นจากหล่มความชั่วร้ายต่าง ๆ อีกข้อ ๑ คอยปฏิบัติอยู่อย่างนี้แล้ว ก็ย่อมจะได้รับประโยชน์ความสุขของชีวิตของการงานต่าง ๆ มีความสวัสดีตลอดไป

น. ท. อาคม ศุกรสมิต ก็กล่าวได้ว่า เป็นผู้ปฏิบัติอยู่ตามทางแห่งพุทธภาษิตที่สั่งสอนไว้นี้ เมื่ออุปสมบทในพระพุทธศาสนา ก็ได้ตั้งใจปฏิบัติพระธรรม พระวินัย เอาใจใส่ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ สม่ำเสมอเป็นอันดีมาโดยตลอด และเจริญอยู่ในสมณเพศเป็นเวลานานถึง ๘ เดือน นานกว่าที่กำหนดไว้แต่เดิม เพราะฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่มีจิตใจยินดีในความไม่ประมาท ตามรักษาจิตของตน และคอยถอนตนขึ้นจากหล่มความชั่วร้ายทั้งหลาย ดำเนินไปในทางดี ในทางชอบโดยลำดับ

เพราะฉะนั้น บุญกุศลใด ๆ ที่ได้กระทำไว้แล้ว อาศัยปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า บุญกุศลอันนั้นก็ย่อมอำนวยผลให้บังเกิดความสุขในชีวิต ที่เป็นปัจจุบันด้วย และในโลกภายหน้าด้วย ตามพระพุทธภาษิตที่ตรัสว่า **ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ** บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย ผู้ที่จะต้องตายในสัมปรายะด้วยประการฉะนี้.

ขอให้บุญกุศลที่มารดา ภรรยา และญาติมิตรทั้งหลายได้บำเพ็ญอุทิศทั้งปวงนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์แก่ น. ท. อาคม ศุกรสมิต โดยฐานะนิยม แสดงพระธรรมเทศนายุติลง เอวัง ก็มีด้วยประการฉะนี้.

คำปรารภ

รองเสวกตรี นายสวัสดิ์ภักดี (ฉิม ศุกรสมิต) เป็นข้าราชการในสำนักพระราชวัง บรรดาญาติพี่น้องใคร่จะได้เรื่องราวที่เกี่ยวกับระเบียบและพิธีภายในวังมาพิมพ์เป็นอนุสรณ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ และพี่อาคมได้เคยปรารภไว้ก่อนที่จะเสียชีวิตว่า อยากได้เรื่องราวที่เกี่ยวกับพิธีศพ ตั้งแต่การขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ หีบบรรดาศักดิ์ และการขอพระราชทานเพลิงศพ ซึ่งข้าพเจ้าก็ได้พบหนังสือของ ม.ล. บี๋ย์ มาลากุล ท่านได้เขียนเรื่อง "ระเบียบการศพ" มีเนื้อหาตรงกับที่ต้องการ ข้าพเจ้าจึงได้ไปเรียนขออนุญาตจากท่าน ซึ่งท่านก็ได้กรุณาอนุญาตให้นำมาพิมพ์ได้ ข้าพเจ้าขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย.

นวลจันทร์ ทองชัช

ระเบียบการศพ

ตั้งแต่โบราณกาลมา พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชาคณะ ข้าราชการ เมื่อสิ้นพระชนม์ มรณภาพ หรือถึงแก่กรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานน้ำอาบศพ และเครื่องประกอบเกียรติยศศพ เช่น โกศ หีบ เป็นต้น เมื่อเวลาจะฌาปนกิจศพก็พระราชทานดอกไม้ ธูปเทียน และไฟหลวงไปเผาศพเป็นการพระราชทานเกียรติยศ ในปัจจุบันนี้ได้วางระเบียบผู้ที่จะได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติยศศพ และพระราชทานเพลิงศพไว้ดังนี้

ผู้ถึงแก่กรรมมีสิทธิขอรับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติยศศพ และขอพระราชทานเพลิงเผาศพ คือ

๑. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตรขึ้นไป

๒. พระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป

๓. ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ รองเสวกตรี หรือรองอำมาตย์ตรีขึ้นไป

๔. ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นตรีขึ้นไป

๕. ข้าราชการฝ่ายทหารและตำรวจยศชั้นร้อยตรี ร้อยตำรวจตรีขึ้นไป

๖. สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนที่ได้รับพระราชทานยศตั้งแต่ ชั้นนายหมวดตรีขึ้นไป

๗. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ชั้นเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย หรือตติยานุจุลจอมเกล้า หรือจตุตถจุลจอมเกล้า ขึ้นไป

๘. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบัน

๙. พนักงานเทศบาลตรีขึ้นไป

๑๐. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาลที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๑. รัฐมนตรี ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๒. ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เป็นกรณีพิเศษ

ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล หรือรัฐมนตรี เมื่อถึงแก่กรรมเมื่อพ้นตำแหน่งแล้ว หากได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าว ก็ขอพระราชทานเกียรติยศศพได้

ในการที่จะขอพระราชทานเกียรติยศศพได้ ผู้ถึงแก่กรรมจะต้องถึงแก่กรรมโดยไม่ใช่อัตวินิบาตกรรม

ผู้ที่จะขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะได้รับพระราชทานในเมื่อการศพนั้นจัดในจังหวัดพระนครและธนบุรี

ผู้ที่ประสงค์จะขอพระราชทานน้ำอาบศพ และเครื่องประกอบเกียรติยศศพจะต้องปฏิบัติดังนี้

นำดอกไม้ธูปเทียนพร้อมทั้งหนังสือกราบถวายบังคมลาไปยังสำนักพระราชวังในพระบรมมหาราชวัง พร้อมทั้งใบมรณบัตร ซึ่งสำนักพระราชวังได้จัดที่ประดิษฐานพระบรมฉายาลักษณ์ไว้ ดอกไม้ธูปเทียนที่ใช้ในการนี้ประกอบด้วยธูปไม้ระกำ ๑ ดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ กระทง วางบนพาน และมีคำกราบบังคลทูลตามแบบต่อไปนี้

วันที่..........เดือน....................พ. ศ...........

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ดอกไม้ธูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า..

(ชื่อผู้ถึงแก่กรรม)................................ราชอิสริยาภรณ์ ....

อายุ................ปี ข้าราชการ....................................ชั้น..............................

สังกัด..

ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลา....................ด้วยโรค ....

ที่ .... อำเภอ .... จังหวัด....................

เมื่อวันที่............เดือน............................พ. ศ..................เวลา..................น.

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ขอเดชะ

หนังสือข้างต้นนี้ไม่ต้องลงนาม ผู้นำไปนำขึ้นวางบนพานหน้าพระบรมฉายาสาทิสลักษณ์พร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน แล้วถวายความเคารพ เสร็จแล้วเจ้าหน้าที่จะสอบถามรายการต่าง ๆ

และกรอกลงในแบบพิมพ์ ในการถึงแก่กรรมนี้จะไม่ขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะขอพระราชทานในตอนฌาปนกิจศพก็ได้

เครื่องประกอบเกียรติยศศพ มีหีบ โกศ ฉัตร และเครื่องประโคม ซึ่งจะได้เพียงใดอย่างใดแล้วแต่ชั้นเกียรติยศของผู้ที่ถึงแก่กรรม ซึ่งปรากฏในบัญชีเทียบเกียรติยศศพต่อท้ายนี้

ถ้าจะตั้งศพที่วัด การติดต่อวัด และการติดต่อเทศบาลเป็นหน้าที่ของเจ้าภาพดำเนินการเอง

โดยที่เครื่องประกอบเกียรติยศศพ คือ หีบ โกศ ฉัตร มีอยู่น้อย ถ้าเมื่อตั้งศพนั้นเกิน ๗ วันแล้ว หากมีผู้ถึงแก่กรรมอีก ซึ่งหีบ หรือโกศ ตามชั้นนั้นๆ หมดแล้ว สำนักพระราชวังจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ไปขอรับหีบ หรือ โกศ เฉพาะลองนอกไปใช้ โดยนำหีบหรือโกศในชั้นที่ต่ำกว่า ๑ ชั้น ไปประกอบให้แทน แต่ถ้าจะมีการบำเพ็ญกุศล ก็ให้แจ้งสำนักพระราชวังเพื่อนำไปประกอบให้ตามเกียรติยศ

ในการขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพนั้นเข้าใจกันว่าจะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งเป็นการเข้าใจผิด คำว่า "พระราชทาน" ก็เป็นที่ควรจะเข้าใจแล้วว่าย่อมไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ค่าใช้จ่ายส่วนที่เจ้าภาพจะต้องจ่ายก็เป็นส่วนนอกไปจากที่ได้รับพระราชทาน เช่น ค่าซื้อหีบลองใน ค่าผ้าขาวด้ายดิบ ค่าตั้งศพที่วัด ส่วนเครื่องประกอบเกียรติยศตลอดจนเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังที่ไปปฏิบัตินั้น เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใด ๆ ทั้งสิ้น ถึงแม้จะเก็บศพไว้นานวัน ถ้าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขอรับหีบหรือโกศลองนอกไปประกอบศพอื่นดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว สำนักพระราชวังจะไม่มาถอนหีบหรือโกศลองนอกไป และจะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมหีบโกศแต่ประการใดเลย

เมื่อไปแจ้งและแสดงความจำนงต่อเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีแล้ว เจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีจะแจ้งให้ทราบว่าผู้ถึงแก่กรรมจะได้รับพระราชทานเครื่องประกอบเกียรติยศศพอะไรบ้าง และเพื่อให้เจ้าภาพได้ทราบค่าใช้จ่ายในการทำศพวันแรก เจ้าหน้าที่จะได้มอบเอกสารซึ่งมีรายการสิ่งของเครื่องใช้ในการนำศพลงหีบหรือโกศวันแรกมีอะไรบ้าง สิ่งของเครื่องใช้เหล่านั้นเจ้าภาพจะขอให้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจัดไปให้โดยคิดเงินจากเจ้าภาพเท่าที่ใช้จ่ายไปจริงหรือเจ้าภาพจะจัดหาให้สำนักพระราชวังก็ได้ สิ่งของที่จะต้องเตรียมในการอาบน้ำศพ คือ

น้ำอบไทย เผื่อไว้สำหรับผู้ที่ไม่ได้นำมา

หีบลองในไม้ยางหรือไม้สัก (ถ้าเป็นศพโกศก็ไม่ต้องจัดลองใน) เพราะลองในเป็นของสำนักพระราชวัง

ผ้าขาวยาว ๖ เมตร

ด้ายดิบหนัก ๑,๒๐๐ กรัม

กระดาษฟางพับใหญ่ ๔ พับ

น้ำยาฟอร์มลิน ๒ ขวด

ดอกไม้ธูปเทียนสำหรับศพถือ

หวีไทย ๑ เล่ม

ถ้าจะให้สำนักพระราชวังจัดซื้อให้ ค่าใช้จ่ายก็มากเฉพาะหีบลองใน ถ้าเป็นหีบไม้สักก็ราคา ๕๐๐ บาทขึ้นไป หีบไม้ยางประมาณ ๔๐๐ บาท สิ่งของรายการอื่นรวมเป็นเงินไม่เกิน ๒๐๐ บาท ถึงจะเป็นศพโกศก็จัดหาของในวงเงินไม่เกิน ๒๐๐ บาท เช่นกัน

เครื่องเกียรติยศศพที่พระราชทานมี หีบเกียรติยศ หรือโกศลองนอกลองในกับเจ้าหน้าที่พร้อมทั้งยานพาหนะ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าเป็นศพที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า หรือได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้า ก็จะได้รับพระราชทานเพิ่ม คือชั้นรองหีบเกียรติยศ ขวดและพานจัดดอกไม้ตั้งหน้าศพ (ดอกไม้เป็นของเจ้าภาพ) เชิงเทียนไฟฟ้า ฉัตรเบญจาตั้งประดับศพ และปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ สิ่งของเหล่านี้ตลอดจนพนักงานที่เป่าปี่ตีกลอง เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น เพราะได้รับพระราชทาน

เมื่อไปกราบถวายบังคมลาและแจ้งรายการต่อเจ้าหน้าที่แล้ว เจ้าภาพก็นำศพไปยังที่ที่จะอาบน้ำ เมื่อนำศพไปไว้บนเตียงอาบน้ำแล้ว ก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่ประสงค์จะอาบน้ำศพเข้าอาบได้จนถึงเวลาที่จะรับพระราชทานน้ำหลวงซึ่งเป็นสุดท้าย ต่อจากนั้นเจ้าหน้าที่ก็จะได้ทำสุกำศพ

ใกล้เวลาพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็จะเชิญน้ำพระราชทานไปซึ่งประกอบด้วยน้ำ น้ำหอม และน้ำขมิ้น

เมื่อถึงเวลาจะรับพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าภาพก็เชิญผู้มีอาวุโสซึ่งอยู่ในขณะนั้น หรือผู้ที่เจ้าภาพกำหนดตัวไว้เข้าไปที่ศพ เจ้าหน้าที่จะยกศพขึ้นเฉพาะส่วนบนเพื่อรับพระราชทานน้ำเป็นที่นิยมกันว่า ก่อนที่ผู้เป็นประธานจะอาบน้ำศพก็บ่ายหน้าไปทางทิศทางซึ่งเป็นที่ประทับแรมถวายคำนับ แล้วจึงปฏิบัติการต่อไป เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะส่งให้ตามลำดับ คือ น้ำ

น้ำหอม และน้ำขมิ้น ผู้เป็นประธานรดน้ำนั้น ที่ศพโดยเริ่มจากบ่าขวาเฉลียงลงมาตามอก ไม่ต้องรดจนหมดก็ได้ เมื่อรดน้ำขมิ้นแล้ว ก็บ่ายหน้าไปถวายบังคมอีกครั้ง เจ้าหน้าที่จะวางศพลงในท่านอนตามเดิม ต่อจากนั้นทายาทของผู้ถึงแก่กรรมก็เข้าไปหวีผมให้ศพ การหวีผมตามประเพณีก็หวีลงแล้วหวีขึ้น แต่จะหวีอย่างธรรมดาก็ได้แล้วหักหวีเสีย ต่อจากนั้นเจ้าหน้าที่จะสุกำศพ

เมื่อทำสุกำศพเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ก็ยกหีบหรือโกศศพขึ้นตั้ง (ผู้ที่อยู่ ณ ที่นั้นควรยืนเป็นการเคารพศพ) แล้วตั้งแต่งเครื่องประดับและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ

ที่ตั้งศพไม่ควรจัดดอกไม้วางบนฝาหีบศพ และไม่ควรจัดดอกไม้ประดับที่หีบศพเพราะเป็นหีบเกียรติยศอยู่แล้ว ที่หน้าศพไม่ต้องตั้งชั้นลดหรือวางหมอนสำหรับกราบศพ (รวมทั้งไม่ตั้งชั้นลดหน้า โต๊ะพระพุทธรูปด้วย) ถ้าจะจัดเป็นที่กราบก็ควรปูพรมเล็ก ๆ ไว้บนพรมใหญ่อีกชั้นหนึ่งและไม่ต้องตั้งกระถางธูปสำหรับผู้ไปเคารพศพปักธูป การจุดธูปเคารพศพ ไม่ใช่ธรรมเนียมหรือประเพณีไทย ในสมัยโบราณหน้าศพมักจะมีที่เผาเครื่องหอม หรือจุดธูปหอมไว้เป็นจำนวนมาก ๆ ทั้งนี้ไม่ใช่เป็นเครื่องบูชาศพ เป็นเครื่องระงับกลิ่นศพ แต่ปัจจุบันนี้หีบศพมิดชิดพอไม่มีกลิ่นศพออกมา จึงไม่จำเป็นต้องจุดเครื่องหอมอย่างสมัยก่อน

การจัดดอกไม้หน้าศพที่ควรระวังก็คือไม่ใช้พานทองจัดดอกไม้ และดอกไม้พานอย่าจัดให้เป็นพุ่ม (คืออย่าให้มียอด)

เมื่อตั้งศพแล้ว ตามประเพณีนิยมมักจะมีบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ ซึ่งมักจะเรียกกันอย่างสามัญว่าบังสุกุลปากหีบ หรือสดับปกรณ์ปากโกศ การบังสุกุลหรือสดับปกรณ์นี้เป็นการบำเพ็ญกุศลส่วนของเจ้าภาพเอง จะมีก็ได้หรือไม่มีก็ได้ และจะนิมนต์พระบังสุกุลหรือสดับปกรณ์กี่รูปก็ได้ จะถวายไตร สบง ผ้าท่อน หรือจะถวายแต่ปัจจัยอย่างเดียวก็ได้ ถ้าถวายแต่ปัจจัยเวลาทอดบังสุกุลก็ทอดใบปวารณาแทนเงิน

หากศพนั้นเกียรติยศได้รับพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมด้วย ก็จะต้องสวดพระอภิธรรมเสียจบหนึ่งก่อน แล้วจึงบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ส่วนของเจ้าภาพ

การสวดพระอภิธรรม

ศพที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ตั้งแต่ปถมาภรณ์ช้างเผือกขึ้นไป นอกจากเครื่องประกอบเกียรติยศศพดังได้กล่าวข้างต้นแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้มีพระพิธี

ธรรมสวดพระอภิธรรมด้วย จะพระราชทานให้มีสวดกี่คืนสุดแล้วแต่ระดับเกียรติยศศพของผู้ถึงแก่กรรม (ดูรายการพระราชทานเกียรติยศศพ)

พระที่จะสวดพระอภิธรรมมี ๔ รูป การที่กำหนด ๔ รูปนั้นเป็นจำนวนน้อยที่สุดของพระสงฆ์ พระภิกษุ ๔ รูป จึงจะเป็นพระสงฆ์ โดยที่เป็นธรรมเนียมนิมนต์พระสวดพระอภิธรรมจะต้องเป็น ๔ รูป งานต่าง ๆ จึงไม่นิยมนิมนต์พระ ๔ รูป ความจริงไม่ใช่ข้อห้ามหรือกฎเกณฑ์อะไร งานใด ๆ จะนิมนต์พระเพียง ๔ รูปก็ได้ ที่นิยมนิมนต์พระ ๕ รูปขึ้นไป ก็เป็นเพียงการเลี่ยงไม่ให้เหมือนสวดพระอภิธรรมศพเท่านั้น

การสวดพระอภิธรรมแต่ก่อนนี้มีถวายภัตตาหารเช้าวันรุ่งขึ้นด้วย แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีถวายภัตตาหาร คงถวายปัจจัยแทน ศพที่ได้รับพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมก็ได้รับพระราชทานเงินสำหรับถวายด้วย พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่จะจัดเครื่องใช้สำหรับพระไปด้วย คือกระโถน ขันน้ำ พานบุหรี่ ไม้ขีดไฟ และจะจัดเครื่องนมัสการสำหรับเจ้าภาพจุดบูชาพระสวดพระอภิธรรมด้วย ทั้งนี้เป็นการพระราชทาน เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

กำหนดเวลาสวดพระอภิธรรมเดี๋ยวนี้นิยมสวด ๔ จบ เวลาระหว่าง ๑๙.๐๐ น. ถึง ๒๑.๐๐ น. เครื่องตั้งแต่งมีตู้พระธรรมตั้งข้างหน้า (ถ้าเป็นการพระราชทานให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ตู้พระธรรมก็ปักพัดยศ) และหน้าตู้พระธรรมก็ตั้งเครื่องนมัสการ เมื่อจะเริ่มสวดก็จุดธูปเทียนที่เครื่องนมัสการนั้น พระจะให้ศีลแล้วสวดต่อไป ระหว่างสวดผู้ที่ไปในงานศพจะทำอะไรก็ได้ แต่ควรให้เป็นการสำรวม เช่นจะเข้าเคารพศพ วางพวงมาลา ทำได้ทั้งสิ้น ผู้ที่เข้าไปเคารพศพ ไม่จำเป็นต้องถอดรองเท้า ผู้ที่ไปในงานศพจะต้องเว้นการกระทำใด ๆ และนั่งประนมมือเฉพาะเวลาพระสงฆ์ให้ศีล และสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า (สวดนโม ๓ จบ) เท่านั้น

เมื่อสวดจบ ก็มีบังสุกุล เมื่อลาดผ้าโยงแล้ว ผู้เป็นประธานก็วางสิ่งที่จะบังสุกุลลงบนผ้าโยง เช่น ไตร สบง หรือใบปวารณา วางตรงหน้าพระภิกษุรูปหนึ่ง ๆ แล้วพระก็จะสดับปกรณ์หรือบังสุกุล แล้วสวดอนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นเสร็จการ

ถ้าเจ้าภาพจัดเครื่องไทยธรรมถวายด้วย เมื่อสวดจบก็ประเคนเครื่องไทยธรรมเสียก่อนแล้วจึงลาดผ้าโยง บนผ้าโยงนอกจากผ้าและใบปวารณาแล้วอย่าวางสิ่งของอื่น ๆ เพราะถือว่าผ้าโยงนั้นต่อเนื่องมาจากศีรษะของผู้ตาย จึงไม่วางสิ่งหนึ่งสิ่งใด และต้องไม่ทำอะไรข้ามผ้าโยงด้วย

การบำเพ็ญกุศล

ตามประเพณีไทย ก่อนที่จะฌาปนกิจศพ มีการบำเพ็ญกุศลในวันที่ถึงแก่กรรมครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ต่อจากนั้นก็มีงานบำเพ็ญกุศลออกเมรุ และฌาปนกิจศพ แต่ปัจจุบันนี้นิยมทำงานเพียง ๗ วันเท่านั้น ศพที่อยู่ในขั้นได้รับพระราชทานจัดงานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน เมื่อถึงกำหนดเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็ไปดำเนินการให้ทุกอย่าง รวมทั้งภัตตาหารและจตุปัจจัยไทยธรรม โดยเจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดเลย

งานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน นิยมทำเป็นงาน ๒ วัน วันแรกเป็นงานตอนเย็นมีสวดมนต์และเทศน์ วันรุ่งขึ้นเป็นงานเช้า ถวายภัตตาหารเพลแล้วบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ งาน ๒ วันเช่นนี้ วันถวายภัตตาหารต้องตรงกับวันคล้ายวันถึงแก่กรรมหรือถึงแก่กรรมครบ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เช่น ถึงแก่กรรมวันพุธ ก็สวดมนต์ เทศน์ วันอังคาร ถวายภัตตาหารวันพุธ ซึ่งตรงกับวันถึงแก่กรรม งานบำเพ็ญกุศลนี้จะทำวันเดียวก็ได้ เป็นงานเช้ามีสวดมนต์ เทศน์ และถวายภัตตาหาร ทำในวันตรงกับวันถึงแก่กรรม

> *งานบำเพ็ญกุศลนี้จะทำหรือไม่ และจะทำวันใด ไม่มีข้อห้าม และจะทำเพียงใดก็ได้ เช่นมีแต่สวดมนต์ เลี้ยงพระ ไม่มีเทศน์ก็ได้ และอาจจะทำคนละเวลา เช่นเช้าสวดมนต์เลี้ยงพระ บ่ายเทศน์ก็ได้ ไม่มีข้อห้ามอย่างใด*

งานบำเพ็ญกุศลออกเมรุ ก็เหมือน ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ถ้ากำหนดวันฌาปนกิจศพใกล้กับวันครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ก็มักรวมเป็นงานเดียวกัน จะทำเป็นงานวันเดียวในวันฌาปนกิจศพก็ได้

การขอรับพระราชทานเพลิงเผาศพ

เมื่อได้กำหนดวันฌาปนกิจศพโดยติดต่อทางวัดเรียบร้อยแล้ว ศพที่ได้เกียรติยศขอพระราชทานเพลิงได้ เจ้าภาพจะต้องขอรับพระราชทานเพลิง

วันฌาปนกิจศพนั้น ประเพณีไทยไม่นิยมทำในวันศุกร์ และยังมีกำหนดพิเศษอีกที่กล่าวกันง่าย ๆ ว่าข้างขึ้นเผาคู่ ข้างแรมเผาคี่ หมายถึงให้พิจารณาวันทางจันทรคติ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นวันศุกร์แล้ว ถ้าจะเผาศพในข้างขึ้นก็เผาในวันขึ้นค่ำที่เป็นเลขคู่ เช่น ขึ้น ๒ ค่ำ

๔ ค่ำ ๖ ค่ำ ฯ ล ฯ ถ้าเป็นข้างแรมก็วันที่เป็นเลขคี่ เช่น แรม ๑ ค่ำ ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ แต่เรื่องวันคู่ – คี่นี้ไม่ถือเคร่งครัดกันแล้ว

การขอรับพระราชทานเพลิงศพข้าราชการกระทรวงใด เจ้าภาพจะต้องแสดงความจำนงไปยังกระทรวงเจ้าสังกัด เว้นแต่ข้าราชการสำนักพระราชวัง แสดงความจำนงโดยตรง ในหนังสือแสดงความจำนงจะต้องระบุว่าถึงแก่กรรมด้วยโรคอะไร เมื่อใด จะประกอบการฌาปนกิจที่ใด วันและเวลาใด

สำหรับสถานที่รับพระราชทานเพลิงศพเจ้าภาพต้องติดต่อทางวัดเอง

การขอรับพระราชทานเพลิงศพ ถ้าศพที่อยู่ต่างจังหวัดและกำหนดการกระชั้น เจ้าภาพมีหนังสือแสดงความจำนงขอรับพระราชทานเพลิงศพไปทางเจ้าสังกัดของผู้ถึงแก่กรรมทางจังหวัดได้ คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด อธิบดีผู้พิพากษาภาคและผู้บังคับการจังหวัดทหารบก หรือผู้บัญชาการมณฑลทหารบก หรือแม่ทัพภาค

เมื่อกระทรวงต้นสังกัด หรือผู้บังคับบัญชาส่วนจังหวัดได้รับแจ้งความจำนงแล้ว ก็จะมีหนังสือแจ้งความประสงค์ไปยังสำนักพระราชวัง ซึ่งสำนักพระราชวังจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามความประสงค์

เมื่อได้ทำหนังสือแจ้งสำนักพระราชวังแล้ว ก็ถือว่าจะได้รับพระราชทานเพลิงตามกำหนดนั้น เจ้าภาพดำเนินการต่อไปได้

ค่าใช้จ่ายในการรับพระราชทานเพลิงศพมีดังนี้ คือ

๑. ค่าใช้จ่ายทางสุสาน เจ้าภาพจ่ายเองตามที่ตกลงกับทางวัด

๒. ค่าใช้จ่าย ค่าสิ่งของที่สำนักพระราชวังจะต้องใช้ เจ้าภาพจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายให้สำนักพระราชวัง

๓. ค่าใช้จ่ายในการจัดเจ้าหน้าที่และสิ่งของเครื่องใช้อันเป็นเครื่องประกอบเกียรติยศศพเป็นของพระราชทาน เจ้าภาพไม่ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น

สิ่งของเครื่องใช้ส่วนที่สำนักพระราชวังจัด จะเป็นสิ่งใดบ้างและมากน้อยเพียงใด สุดแต่ระดับเกียรติยศของผู้ถึงแก่กรรม ซึ่งจะประมวลค่าใช้จ่ายให้ทราบดังนี้

ศพชั้นโกศ

ในการรับพระราชทานเพลิงศพ ผู้ที่ได้รับพระราชทานโกศประกอบศพ เจ้าหน้าที่จะต้องเปลื้องเครื่องสุกำศพก่อนกำหนดวันรับพระราชทานเพลิง

การเปลื้องเครื่องสุกำศพนั้น เป็นการนำสิ่งปฏิกูลภายในโกศ เช่น กระดาษฟาง หมอนหนุนนำไปเผาพร้อมกับเผาบุพโพและห่อผ้าให้ศพใหม่ ทั้งนี้ไม่มีการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อศพเลย มิได้มีการนำเอาเนื้อศพออกหรืออย่างหนึ่งอย่างใดตามที่เข้าใจกัน และเมื่อเปลื้องแล้วเครื่องปฏิกูลจะได้รวมเผากับบุพโพที่เมรุของวัด ก่อนเผาบุพโพควรมีบังสุกุลเสียก่อน แล้วจุดไฟเผาบุพโพ ค่าเผาบุพโพนี้ ทางวัดคิดเงินประมาณ ๒๐๐ บาท

สิ่งของที่สำนักพระราชวังจัดหาไปใช้ในการเปลื้องเครื่องสุกำศพ มี

ผ้าขาว ๘ เมตร

ด้ายดิบ ๑,๒๐๐ กรัม

ผ้าปลาสติค ๕ เมตร

กระดาษฟางพับใหญ่ ๕ พับ

เสื่อหรือผ้าน้ำมัน ๑ ผืน

หีบสำหรับใส่บุพโพ ๑ หีบ (ถ้าเป็นศพที่บรรจุหีบอยู่แล้ว และเปลี่ยนเป็นประกอบโกศก็ใช้หีบเก่าได้)

สิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้รวมเป็นเงินประมาณ ๓๒๗ บาท สำนักพระราชวังจะต้องขอรับจากเจ้าภาพ

สิ่งของเครื่องใช้ในการฌาปนกิจ

เครื่องสุมดับกลิ่นกับมะพร้าวแก้ว (สำหรับรดศพก่อนเผาจริง) ราคาประมาณ ๑๒๕ บาท

หยวกลายเครื่องสดแต่งจิตกาธาร เงิน ๒๐๐ บาท

ดอกไม้แผงเครื่องสดแต่งจิตกาธาร เงิน ๑,๒๐๐ บาท

๓ รายการนี้ เจ้าภาพมอบเงินให้สำนักพระราชวัง

เครื่องประกอบเกียรติยศศพที่ได้รับพระราชทาน โดยเจ้าภาพไม่ต้องออกเงินค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น คือ

เครื่องขมาศพ

เพลิงหลวง

รถวอประเทียบเชิญศพ

โกศเกียรติยศประกอบศพ

ฉัตรแห่เวียนเมรุ

ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุและประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง

เจ้าพนักงานปฏิบัติ

พาหนะสำหรับเจ้าพนักงานที่ไปปฏิบัติการศพ

ถ้าศพผู้ที่ได้รับพระราชทานอิสริยาภรณ์ปถมาภรณ์ช้างเผือกขึ้นไป จะได้รับพระราชทานผ้าไตรของหลวงทอดถวายพระบังสุกุล ก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร

ศพที่จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกอบการรับพระราชทานเพลิงเผาศพที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เจ้าภาพต้องทำหนังสือขอพระราชทานพระบรม-ราชานุญาต ยื่นต่อสำนักพระราชวัง ในการรับพระราชทานเพลิงศพที่เมรุนี้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก คือ

ค่าน้ำมันสำหรับเผาบุพโพและเผาศพ ๒๐๐ บาท

โกศไม้สำหรับบรรจุศพเผาจริง ๑๘๐ บาท

ค่าอาหารล่วงเวลาสำหรับเจ้าหน้าที่เฝ้าสิ่งของ

ที่นำไปตกแต่งเมรุ ๒ วัน ประมาณ ๓๐๐ บาท

รวมค่าใช้จ่ายในงานรับพระราชทานเพลิงเผาศพประมาณ ๒,๗๗๗ บาท

เพลิงหลวงที่พระราชทานไปเผาศพมี ๒ แบบ คือ ในจังหวัดพระนครและธนบุรีหรือจังหวัดใกล้เคียงที่เจ้าหน้าที่ไป – กลับได้ในวันเดียว เจ้าพนักงานจะได้เชิญเครื่องขมาและไฟหลวงไปเมื่อใกล้กำหนด เพลิงหลวงประกอบด้วย โคมเชิญไฟที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดพระราชทานไว้ ข้าวตอก ดอกไม้สด อย่างละ ๑ กระทง ดอกไม้จันทน์ ๑ ช่อ ธูปไม้ระกำ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ถ้าเป็นงานพระราชทานเพลิงต่างจังหวัด จะมอบหีบเพลิงให้รับไปมอบผู้เป็นประธานจุดหีบเพลิงประกอบด้วยธูปไม้ระกำ ๒ ดอก เทียน ๒ เล่ม ดอกไม้จันทน์ ๑ ช่อ และไม้ขีดไฟบรรจุหีบมีถุงแพรต่วนสีดำหุ้มห่อ

ศพที่อยู่ในเกณฑ์เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง หรือศพไม่อยู่ในเกณฑ์แต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นกรณีพิเศษ การพระราชทานเพลิงมี ๒ แบบ ตามเกณฑ์เกียรติยศศพ คือเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปพระราชทานเพลิงบนเมรุ พระราชทานเพลิงโดยทรงจุดผั่กแค

ถ้าเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุ การบังสุกุลก่อนพระราชทานเพลิงก็ทำบนพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์บังสุกุลหรือสดับปกรณ์แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เมื่อพระสงฆ์ลงจากพลับพลาแล้วก็เสด็จขึ้นเมรุ

ถ้าพระราชทานเพลิงโดยทรงจุดผั่กแค ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตรให้ผู้สืบสกุลหรือทายาทไปทอดบนเมรุ วิธีปฏิบัติตอนนี้คือ จะมีเจ้าพนักงานและพนักงานเชิญไตรไปพร้อมกับทายาท ไปยืนหน้าพลับพลาเฉพาะพระพักตร์ถวายคำนับพร้อมกันแล้ว เจ้าพนักงานจะกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการพระราชทานเพลิงศพ........ (ชื่อผู้ถึงแก่กรรม) .... ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร และของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถอีก ๕ ไตร มาบำเพ็ญพระราชกุศลบังสุกุลพระราชทานนั้น..........(ชื่อผู้สืบสกุลหรือทายาท)..........ผู้เป็นผู้สืบสกุล (หรือทายาท) จะได้รับพระราชทานเชิญไปทอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลตามพระบรมราชูทิศ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

จบคำกราบบังคมทูล ถวายคำนับพร้อมกัน แล้วพนักงานจะเชิญไตรนำทายาทขึ้นสู่เมรุ เมื่อจะทอดไตร ทายาทถวายคำนับก่อน เมื่อทอดและพระบังสุกุลเสร็จ ทายาทลงจากเมรุไปถวายคำนับหน้าที่ประทับ แล้วพนักงานพระราชพิธีจะเชิญพานเครื่องขมาศพไปวางเครื่องขมาที่หน้าศพ ต่อจากนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถทรงจุดผั่กแคพระราชทานเพลิงศพตามลำดับ

ถ้าเจ้าภาพจะทูนเกล้า ฯ ถวายหนังสือ ก็ขึ้นทูนเกล้า ฯ ถวายหลังจากพระราชทานเพลิงแล้ว

ในการรับพระทานเพลิงที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน สำนักพระราชวังจะเบิกพลับพลาอิสริยาภรณ์และจัดที่นั่งเฝ้า ฯ ตามระเบียบการเลี้ยงน้ำผู้มาเฝ้า ฯ บนพลับพลาเป็นหน้าที่สำนักพระราชวัง ส่วนที่อื่นเป็นเรื่องของเจ้าภาพ ถ้าไม่เป็นงานเสด็จพระราชดำเนิน การเลี้ยงน้ำเป็นเรื่องของเจ้าภาพโดยตลอด

ปัจจุบันนี้นิยมเผาจริงต่อไปเลยทีเดียว ไม่รอเบิกไฟจริงเวลากลางคืน เมื่อหมดแขกขึ้นเมรุแล้ว เจ้าหน้าที่จะปิดฉากเมรุและยกศพลงจากจิตกาธารเข้าเตาเผา ถ้าเป็นศพโกศ ก่อนยกลงจากจิตกาธาร เจ้าหน้าที่จะเชิญทายาทรดน้ำมะพร้าวแก้วลงบนศพ (ประเพณีรดน้ำมะพร้าวแก้วนี้มีมาแต่โบราณ รดทั้งศพหีบและศพโกศ ถือว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ไม่มีสิ่งอื่นเจือปน จึงใช้อาบศพเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะฌาปนกิจ ที่เคยทำกันมาโดยทั่วไปในสมัยก่อนก็ใช้พื้นเผาศพ ต่อยมะพร้าวให้แตกแล้วรดน้ำมะพร้าวลงบนศพ มะพร้าวแก้วที่สำนักพระราชวังจัดนั้นเป็นมะพร้าวห้าวปอกเปลือกหมดเหลือแต่เนื้อมะพร้าว เจาะรูตรงตามะพร้าวแล้วห่อผ้าขาว ทายาทเทน้ำมะพร้าวจากรูที่เจาะลงบนศพ ไม่ต้องให้หมดลูกก็ได้)

เมื่อรดน้ำมะพร้าวแก้วแล้ว เจ้าหน้าที่จะยกศพออกจากลองในบรรจุในโกศไม้ (ถ้าเป็นเมรุอื่นนอกจากเมรุหลวงใช้บรรจุหีบ) แล้วนำเข้าเตาเผาต่อจากนั้นก็เชิญประธานจุดไฟจริงแล้วผู้อื่นขึ้นเผาต่อไป

ต่อจากนั้นเจ้าภาพก็ไปถวายจตุปัจจัยพระที่สวดพระอภิธรรมที่ซ่างเมรุ (พระ ๔ รูปสวดหน้าไฟ) แล้วเป็นเสร็จการ

มีประเพณีที่นิยมทำหลังจากเผาจริงแล้วอีกอย่างหนึ่ง คือบังสุกุลหรือสดับปกรณ์กองฟอนซึ่งไม่จำเป็นต้องทำนัก เมื่อศพไหม้หมดแล้ว เหลือแต่สุมอัฐิอยู่ เจ้าหน้าที่จะใช้เหล็กยาวต่อออกมาจากกองฟอน เจ้าภาพทอดผ้าลงที่ปลายเหล็กแล้วพระขึ้นบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ จะนิมนต์พระกี่รูปก็ได้

งานเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิถ้าเป็นศพหีบจะเก็บในวันรับพระราชทานเพลิงก็ได้ ถ้าเป็นศพโกศก็เก็บในวันรุ่งขึ้น งานเก็บอัฐินี้เป็นงานของเจ้าภาพ หลังจากเก็บอัฐิแล้วจะมีถวายภัตตาหารพระที่บังสุกุลด้วยก็ได้ เรียกว่าถวายภัตตาหารสามหาบ จะถวายให้ฉันที่นั้นก็ได้ หรือจะถวายเป็นสำรับหรือ

ปิ่นโตนำไปฉันที่วัดก็ได้ แต่เดิมสำรับพระนี้มีคนหาบมา จึงเรียกว่าสามหาบ

สิ่งของที่ใช้ในการเก็บอัฐิ มี

โกศสำหรับบรรจุอัฐิ

ขันพานรองพร้อม ๑ ชุด

น้ำอบไทยขวดใหญ่ ๑ ขวด ประมาณ ๑๐ บาท

เครื่องทองน้อยสักการะอัฐิ ๑ เครื่อง ๓๐ บาท

ลุ้งใส่อังคาร ๑ ลุ้ง ๔๕ บาท

เงินปลีก

พนักงานพิธีจะแปรอังคารและอัฐิไว้เป็นรูปคน คลุมผ้าไว้ เมื่อถึงเวลาเจ้าภาพจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย แล้วทอดผ้าบังสุกุลบนผ้าที่คลุมอัฐิ พระบังสุกุลทีละรูปจนครบ ๓ รูป แล้วเปิดผ้าคลุม เจ้าภาพพรมน้ำหอมบนอัฐิแล้วโปรยเงินปลีก ต่อจากนั้นเก็บอัฐิส่วนที่ต้องการชุบลงในน้ำหอมแล้วบรรจุโกศ อัฐิที่เหลือพนักงานพิธีจะได้ประมวลรวมกับอังคารบรรจุลุ้งต่อไป แล้วเชิญโกศอัฐิและลุ้งอังคารไปตั้งบนที่ที่จัดไว้ ต่อจากนั้นก็ประเคนภัตตาหาร ภายหลังก็เชิญโกศอัฐิไปบรรจุหรือเก็บรักษาไว้ อังคารนำไปบรรจุหรือลอยน้ำตามความประสงค์

การศพตั้งแต่วันถึงแก่กรรมจนรับพระราชทานเพลิง ถ้าเจ้าภาพจะไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธี สำนักงานเลขานุการสำนักพระราชวังในพระบรมมหาราชวัง เจ้าหน้าที่จะชี้แจงรายละเอียด ตลอดจนแนะนำอำนวยความสะดวกให้ทุกประการ

อนึ่ง สำนักพระราชวังจะไม่ปฏิบัติการศพทุกกรณีในวันที่ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษา และวันคล้ายวันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ.

หลักเกณฑ์เทียบเกียรติยศพระราชทานแก่พระศพและศพ

พระศพพระราชวงศ์

ยศ, ชั้น	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระอัครมเหษี สมเด็จพระยุพราช (พระบรมศพ)	น้ำหลวง พระโกศทองใหญ่ มีเศวตฉัตร ๗ ชั้นแขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงหักทองขวางและชุมสายหักทองขวาง มโหรทึก สังข์ แตรงอน แตรฝรั่งปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานสรงน้ำ พระบรมศพ และประโคมย่ำยามกลางวันกลางคืนตลอด ๑๐๐ วัน พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืนกำหนด ๑๐๐ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อออกพระเมรุ กระบวนแห่พระราชอิสริยยศ ราชรถทรงพระโกศพระบรมศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมย่ำยามที่พระเมรุทุก ๓ ชั่วโมง ตลอดคืน เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรแขวนสุมพระบรมอัฐิบนพระเมรุ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จเจ้าฟ้า	น้ำหลวง พระโกศทองน้อย มีเศวตฉัตร ๕ ชั้นแขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด และชุมสายทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามทุก ๓ ชั่วโมงถึง ๒๔ นาฬิกา ๑๕ วัน พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืน ๑๕ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ กระบวนแห่พระราชอิสริยยศ ราชรถทรงพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างเมรุ กลองชนะ ประโคมย่ำยามที่พระเมรุทุก ๓ ชั่วโมง ถึง ๒๔ นาฬิกา เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรแขวนสุมพระอัฐิบนพระเมรุ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์	น้ำหลวง พระโกศทองน้อย มีฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพไปยังพระเมรุหลวง กระบวนพระอิสริยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างพระเมรุ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
	สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพและประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืน ๑๕ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน	สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย่ำยามที่พระเมรุ จนถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรขาวลายทอง ๕ ชั้นแขวนสุมพระอัฐิบนพระเมรุ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ	น้ำหลวง พระโกศกุดั่นน้อย มีฉัตรโหมดทอง ๕ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ พระสงฆ์สดับปกรณ์ ๑๐ รูป พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลาง	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ รถวอพระประเทียบเชิญพระโกศพระศพไปยังพระเมรุหลวง กระบวนพระอิสริยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
	คืน ๗ วัน	พระเมรุ
	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน	เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน
		ฉัตรโหมดทอง ๕ ชั้นแขวนสุมพระอัฐิ
พระเจ้าวรวงศ์เธอ	น้ำหลวง	รถวอพระประเทียบเชิญพระโกศพระศพ
พระราชวงศ์ที่เป็นสะใภ้	พระโกศมณฑป	เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแห่พระศพเวียน
หลวง ซึ่งได้รับพระราช-	เครื่องสูงทองแผ่ลวด	พระเมรุ
ทานตราทุติยจุลจอมเกล้า	สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคม	สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคม
	เวลาพระราชทานน้ำสรงพระศพ	เวลาเวียน พระเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง
	พระสงฆ์สดับปกรณ์ ๑๐ รูป	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างพระเมรุ
	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน	เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์
	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน	เสด็จขึ้นพระเมรุพระราชทานเพลิง
พระวรวงศ์	น้ำหลวง	รถวอเชิญพระโกศพระศพ
	พระโกศราชวงศ์	เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแห่พระศพเวียน
	เครื่องสูงทองแผ่ลวด	พระเมรุ
	สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคม	สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคม
	เวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ	เวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิงศพ
หม่อมเจ้า ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ปฐมาภรณ์มงกุฎไทยขึ้นไป หรือได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน น้ำหลวง โกศราชวงศ์ เครื่องสูงทองแผ่ลวด แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าไตรสดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุพระราชทานเพลิง เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแห่เวียนพระเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์สดับปกรณ์ก่อนพระราชทานเพลิง (ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จ ฯ ไปพระราชทานเพลิง เปลี่ยนเป็นทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร สดับปกรณ์บนพลับพลา) ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน เสด็จ ฯ ขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง
หม่อมเจ้า ทั้งที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์	น้ำหลวง หีบทองทึบ	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิงศพ
จุลจอมเกล้า หรือที่ไม่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์	ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ	ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาแห่เวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๓ ไตร ทอดถวายพระสดับปกรณ์ก่อนพระราชทานเพลิง

พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	น้ำหลวง ไตรแพรทรงพระศพ พระโกศทองน้อย มีฉัตรตาดเหลือง ๕ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคม เวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. พระสงฆ์สดับปกรณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืน ๑๕ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง กระบวนแห่พระอิสริยยศเชิญพระศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคม เวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระเมรุ เทศน์ สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรตาดเหลือง ๕ ชั้น แขวนสุมพระบรมอัฐิบนพระเมรุ (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระสังฆราช	น้ำหลวง ไตรแพรทรงพระศพ พระโกศกุดั่นน้อย มีฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้นแขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงพระศพ และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืน ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปพระเมรุหลวง กระบวนแห่พระอิสริยยศเชิญพระศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย่ำยามถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เทศน์ สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น แขวนสุมพระอัฐิบนพระเมรุ (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)
สมเด็จพระราชาคณะ	น้ำหลวง ไตรครองถวายสุกำศพ โกศไม้สิบสอง	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
	ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วันพระราชทาน	แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างเมรุ พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์ บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร บังสุกุลบนพลับพลา แล้วเสด็จขึ้นเมรุพระราช- ทานเพลิง) (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
พระราชาคณะชั้นเจ้าคณะ รอง (หิรัญบัฏ)	น้ำหลวง ไตรครองถวายสุกำศพ โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทาน น้ำสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลา รับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์ บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
		(ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร บังสุกุลบนพลับพลา แล้วเสด็จขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง)
พระราชาคณะชั้นธรรม	น้ำหลวง	เพลิงหลวง
	โกศโถ	รถวอเชิญโกศศพ
	ฉัตรเบญจา	ฉัตรเบญจา ๑๐ แห่เวียนเมรุ
	ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำสรงศพ	ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง
พระราชาคณะชั้นเทพ, ราช และพระราชาคณะสามัญ	น้ำหลวง	เพลิงหลวง
	หีบทองทึบ	รถวอเชิญหีบศพ
พระครูสัญญาบัตร	น้ำหลวง	เพลิงหลวง
	หีบเชิงชาย	

ข้าราชการและผู้มีเกียรติ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิงศพ
๑. ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ที่ถึงอสัญ-กรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง	น้ำหลวง โกศกุดั่นน้อย ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่งปี่ กลองชนะประโคมเวลารับ	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกเมรุ ราชรถเชิญศพจากที่ประดิษฐานไปยังเมรุ กระบวนอิสริยยศเชิญศพ
๒. ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์นพ-รัตนราชวราภรณ์	พระราชทานน้ำอาบศพและประโคมประจำยาม พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตรบังสุกุล เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)
นายกรัฐมนตรี, ประธานวุฒิสภา, ประธานสภาผู้-แทนราษฎร และประธานศาลฎีกา ซึ่งถึงอนิจกรรม	น้ำหลวง โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม	รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คันแห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ในขณะดำรงตำแหน่ง	เวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วันพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างเมรุ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าไตรให้ทายาท ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
ประธานองคมนตรี และองคมนตรี ที่ถึงอนิจกรรมในขณะดำรงตำแหน่ง	น้ำหลวง โกศมณฑป ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วันพระราชทาน	รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คันแห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำซ่างเมรุ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าไตรให้ทายาท เชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
รัฐมนตรีว่าการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการ ซึ่งถึง	โกศไม้สิบสอง นอกนั้นเหมือนเกียรติยศพองคมนตรี	เหมือนเกียรติยศพองคมนตรี

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
อนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง		
เจ้าพระยา ชั้น สุพรรณบัฏ หรือหิรัญบัฏ ที่เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดี	น้ำหลวง (ถ้าเป็นหม่อมหลวง หม่อมราชวงศ์ พระราชทานโกศมณฑป) โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วันพระราชทาน	รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ แตรงอน แตรฝรั่งปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคม เวลาเวียนเมรุ และเวลาพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดอภิธรรมประจำซ่างเมรุ เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานผ้าไตร ให้ทายาทเชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)
เจ้าพระยาที่ไม่ได้รับพระราชทานสุพรรณบัฏ หรือหิรัญบัฏ, จอมพล, รัฐมนตรี สั่งราชการที่ถึงแก่กรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง, ผู้ที่ได้รับพระราช-	น้ำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ให้ทอดถวายพระสงฆ์

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ทานราชอิสริยาภรณ์ปถมาภรณ์ช้างเผือก, มหาวชิรมงกุฎ และมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก		บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ทายาทไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ ๑๐ ไตร แล้วทรงจุดผั้กแคพระราชทานเพลิงเผาศพ)
ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า แต่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการขณะถึงอนิจกรรม	น้ำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ให้ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ทายาท เชิญไปทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ ๑๐ ไตรแล้วทรงจุดผั้กแคพระราชทานเพลิงเผาศพ)

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
๑. รัฐมนตรีที่ถึงแก่กรรมขณะดำรงตำแหน่ง ๒. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ปฐมาภรณ์มงกุฎไทย	น้ำหลวง โกศโถ (ถ้าเป็นราชนิกูลหรือราชินีกูลพระราชทานโกศราชินีกูล) ฉัตรเบญจา ปี่กลองชนะประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ	เพลิงหลวง รถวอเชิญศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คันแห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง
มารดาของผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี, องคมนตรี, นายกรัฐมนตรี, ประธานวุฒิสภา, ประธานสภาผู้แทนราษฎร, ประธานศาลฎีกา, รัฐมนตรีว่าการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการ	น้ำหลวง หีบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง
สตรีผู้มีเกียรติที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	น้ำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำ	เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลา

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
	อาบศพ	รับพระราชทานเพลิง
	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	พระราชทานผ้าไตรทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุล ก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร
ผู้ที่ได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้า	น้ำหลวง หีบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แห่เวียนเมรุ ปี่ กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาแห่เวียนเมรุและเวลารับพระราชทานเพลิง
เจ้าหมื่น พระยาที่มียศชั้นมหาเสวก หรือมหาอำมาตย์ นายพล ทหารบก – เรือ – อากาศ และนายพลตำรวจ ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นพิเศษ พนักงานเทศบาลพิเศษ และผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ทวีติ-	น้ำหลวง หีบทองลายสลัก	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ยาภรณ์, ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก หรือมงกุฎไทย		
สตรีผู้มีเกียรติที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ตติยจุลจอมเกล้า	น้ำหลวง หีบกุดั่น	เพลิงหลวง
ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ตติยจุลจอมเกล้าวิเศษ	น้ำหลวง หีบทองทราย	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ
จมื่น, พระ, พระยาที่มียศชั้นเสวก หรืออำมาตย์ นายพันทหารบก – เรือ – อากาศ นายพันตำรวจ ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโท, เอก, สมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถึงแก่กรรม ขณะดำรง	น้ำหลวง หีบลายก้านแย่ง (ถ้าเป็นราชนิกูลหรือราชินีกูล พระราชทานหีบกุดั่น)	เพลิงหลวง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ตำแหน่ง, ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จัตุรถาภรณ์ช้างเผือกมงกุฎไทย, ตริตาภรณ์ช้างเผือกมงกุฎไทย ตติยจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นตราสืบตระกูล และสตรีที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ จตุตถจุลจอมเกล้า		
จมื่น, ขุน, หลวง, รองเสวก, รองอำมาตย์, นายร้อยทหารบก – เรือ – อากาศ, นายร้อยตำรวจ, ข้าราชการพลเรือนสามัญ ชั้นตรี, สมาชิกกองอาสารักษาดิน-	น้ำหลวง หีบเชิงชาย	เพลิงหลวง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
แดน ตั้งแต่ นายหมวดตรี พนักงานเทศบาลตรี, สมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาเทศบาล ที่ถึงแก่กรรมขณะดำรงตำแหน่ง, ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือก-มงกุฎไทย, ตติยานุจุลจอม-เกล้า ซึ่งเป็นตราสืบตระกูล หรือผู้ได้รับพระราชทานรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบัน		

หมายเหตุ การเสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระราชทานเพลิงบนเมรุ หมายถึงเฉพาะศพที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้รับพระราชทานเพลิงที่เมรุหลวง ถ้าไม่ใช่ที่เมรุหลวง หากทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง ก็ทรงจุดฝักแคพระราชทานเพลิง

คำนมัสการพระรัตนตรัย

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบหนึ่งหน)
สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบหนึ่งหน)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สังฆัง นะมามิ (กราบหนึ่งหน)
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (ว่าสามจบ)

โย โส ตะถาคะโต อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ, วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู, อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวา, โย อิมัง โลกัง สะเทวะกัง สะมาระกัง สะพรัหมะกัง, สัสสะมะณะพราหมะณิง ปะชัง สะเทวะมะนุสสัง สะยัง อะภิญญา สัจฉิกัตะวา ปะเวเทสิ, โย ธัมมัง เทเสสิ อาทิกัละยาณัง มัชเฌกัละยาณัง ปะริโยสานะกัละยาณัง, สาตถัง สัพะยัญชะนัง เกวะละปะริปุณณัง ปะริสุทธัง พรัหมะจะริยัง ปะกาเสสิ, ตะมะหัง ภะคะวันตัง อะภิปูชะยามิ ตะมะหัง ภะคะวันตัง สิระสา นะมามิ (กราบหนึ่งหน).

โย โส สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก, โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ, ตะมะหัง ธัมมัง อะภิปูชะยามิ ตะมะหัง ธัมมัง สิระสา นะมามิ (กราบหนึ่งหน).

โย โส สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา, เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะลิกะระณีโย, อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ, ตะมะหัง สังฆัง อะภิปูชะยามิ ตะมะหัง สังฆัง สิระสา นะมามิ (กราบหนึ่งหน).

อภิณหปัจจเวกขณะ

ชะราธัมโมมหิ เรามีความแก่เป็นธรรมดา, ชะรัง อะนะตีโต. ล่วงความแก่ไปไม่ได้.
พะยาธิธัมโมมหิ, เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา, พะยาธิง อะนะตีโต. ล่วงความเจ็บไข้ไปไม่ได้.

มะระณะธัมโมมหิ, เรามีความตายเป็นธรรมดา, มะระณัง อะนะตีโต. ล่วงความตายไปไม่ได้.

สัพเพหิ เม ปิเยหิ มะนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว, | เราละเว้นเป็นต่าง ๆ, คือว่าพลัดพรากจากของรักของเจริญใจทั้งหลายทั้งปวง,

กัมมัสสะโกมหิ, เราเป็นผู้มีกรรมเป็นของ ๆ ตน,

กัมมะทายาโท, เป็นผู้รับผลของกรรม,

กัมมะโยนิ, เป็นผู้มีกรรมเป็นกำเนิด,

กัมมะพันธุ, เป็นผู้มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์,

กัมมะปะฏิสะระโณ, เป็นผู้มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย,

ยัง กัมมัง กะริสสามิ, จักทำกรรมอันใดไว้,

กัละยาณัง วา ปาปะกัง วา, ดีหรือชั่ว,

ตัสสะ ทายาโท ภะวิสสามิ, จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น,

เอวัง อัมเหหิ อะภิณหัง ปัจจะเวกขิตัพพัง. เราทั้งหลายพึงพิจารณาเนือง ๆ อย่างนี้แล.

คาถาตรวจน้ำ

ปุญญัสสิทานิ กะตัสสะ ยานัญญานิ กะตานิ เม, เตสัญจะ ภาคิโน โหนตุ สัตตานันตาปปะมาณะกา, | ขอสัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ, จงเป็นผู้มีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้, และแห่งบุญทั้งหลายอื่นที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว,

เย ปิยา คุณะวันตา จะ, มัยหัง มาตาปิตาทะโย, ทิฏฐา เม จาปะยะทิฏฐา วา, คือชนเหล่าใดเป็นที่รักผู้มีคุณ, มีมารดาและบิดาของข้าพเจ้าเป็นต้น, ที่ข้าพเจ้าได้เห็นหรือแม้ไม่ได้เห็น,

อัญเญ มัชฌัตตะเวริโน สัตตา ติฏฐันติ โลกัสะมิง, | แลสัตว์ทั้งหลายอื่นที่เป็นกลาง แลมีเวรกันตั้งอยู่ในโลก,

เตภุมมา จะตุโยนิกา, ปัญเจกะจะตุโวการา, สังสะรันตา ภะวาภะเว, เกิดในภูมิ ๓ เกิดในกำเนิด ๔, มีขันธ์ ๕ แลขันธ์ ๑ แลขันธ์ ๔, ท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยแลภพใหญ่,

ญาตัง เย ปัตติทานัมเม,	สัตว์เหล่าใดทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้าแล้ว,
อะนุโมทันตุ เต สะยัง,	ขอสัตว์เหล่านั้น จงอนุโมทนาเองเถิด,
เย จิมัง นัปปะชานันติ	ก็สัตว์เหล่าใด ย่อมไม่ทราบการให้ส่วนบุญของข้าพเจ้านี้,
เทวา เตสัง นิเวทะยุง,	ขอเทพทั้งหลายพึงแจ้งแก่สัตว์เหล่านั้น,
มะยา ทินนานะ ปุญญานัง	เพราะเหตุคืออนุโมทนาบุญทั้งหลาย
อะนุโมทะนะเหตุนา	ที่ข้าพเจ้าให้แล้ว,
สัพเพ สัตตา สะทา โหนตุ	ขอสัตว์ทั้งปวง จงอย่ามีเวร
อะเวรา สุขะชีวิโน,	อยู่เป็นสุขเสมอเถิด,
เขมัปปะทัญจะ ปัปโปนตุ	แลจงถึงทางอันเกษมเถิด,
เตสาสา สิชฌะตัง สุภา	ขอความหวังอันดีของสัตว์เหล่านั้น จงสำเร็จเทอญ ฯ

ร.พ. มหามกุฏราชวิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร นายเฉลียว โพธิเขม ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๗/๕/๒๕๒๙